

1.BÖLÜM MANTIK İLMİ NEDİR?

• Arapça “ ”كلمة منطق” kökünden gelen mantık (منطق) ‘ konuşma, söz söyleme (sanatı), mantık” kelimesinden kavramlaştırılmıştır. Bu kelime Arapça’daki “naṭāḩa ‘ نطق ’ söyledi, konuştu’ fiilinin mastarıdır.” <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/mant%C4%B1k>, erişim: 07.04.2018.

• ‘Mantık’ kelimesi, Yunanca ‘Logike’ kelimesine karşılık gelir. “Logikos, logos’a yani söz (parol)e, akıl (raisona veya akıl yürütmeye (raison-nement) ait demektir.” Emiroğlu, “Mantık”, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mantik>, erişim:07.04.2018.

• Görüldüğü gibi bir kelime olarak ‘lojik’, bir yandan sözle, diğer yandan akılla alakalıdır. Mantığın terim olarak kullanımı da aynen böyledir.

• Farabi, bu kelimenin analizini yaparak, mantık sanatının adının ‘nutk’ kelimesinden türediğini beyan etmiştir. Mantığın Farabi’ye göre tanımı, “düşünme yetisini, yanılmanın mümkün olduğu her şeyde doğruya yönlendiren şeyleri kapsayan ve akıl ile çıkarım özelliğine sahip olan her şeyde yanılmaktan koruyan her şeyi bildiren sanattır.”

Farabi, Mantığa Giriş Risaleleri, çev. Yaşar Aydın, LiteraYayıncılık, İstanbul: 2018, s.16.

• Farabi, mantık kelimesinin, delâletinin üç konuda olduğunu belirtir:

• 1- İnsanın akledilirlere idrak edebileceğini, bu konudaki güce delâlet eder. Bu güçle ilimler elde edilir, sanatlar ortaya çıkar ve insan bunun sayesinde hareketlerin güzeli ve çirkini, doğruyu, yanlış ayırt edilir.

• 2- İnsanın nefsinde kavrayış yolu ile hasıl olan akledilirlere delâlet eder ki; bunlara iç konuşma (nutk-u dahili) denir.

• 3- İçeri olanı dille söylemeye delâlet eder; buna da dıştan konuşma (nutk-u harici) denir. Farabi, a.g.e., s. 24.

• Farabi, a.g.e., s. 24, İbrahim Çapak, Stoa Mantığı ve Farabi’ye Etkisi, Ankara: Araştırma Yayınları, 2006, s. 90. • Farabi, a.g.e., s. 24, Çapak, a.g.m., s. 90

• .

• Ali Sedad, ‘nutk’ kelimesini –daha önce bahsettiğimiz şekilde-inceleyen onun hem dış nutuğa hem de iç nutuğa delâlet ettiğini belirtir. O, Cürcani’nin Haşiye-i Suğra’sında geçen şu bilgileri aktarır: Mantık nutk-u zahiriye (dış nutuk) itlak olunur ki bu konuşmadır ve nutk-u batiniye

(iç nutuk) itlak olunur; o da makulatin idrakidir. İş bu fen (yani mantık) öncekini, (yani konuşmayı) kuvvetlendirir ve ikincisini (yani makulatin idrakini) doğru yola sevk eder. İmdi bu fen ile nefs-i natika diye adlandırılan nefs-i insaniyenin iki mânası dahi kuvvetlenir ve ortaya çıkar. İşte bu sebeple mantık ismi türetilmiştir.

• Mantık hem ilim hem de yöntem (alet, sanat) olarak ele alınmıştır. Buna göre mantık biri teorik.

diğeri pratik olmak üzere iki özelliğe sahiptir. Teorik yönüyle mantıklı düşünme denilen düşünme biçimini tesbit eder; bu yönüyle bir ilimdir. Pratik yönü ise bu ilmin uygulanmasını, yani akıl yürütmelerin doğruluğunu sağlayan kuralları ortaya koyma metotlarını gösterir; bu tarafıyla da bir sanattır. Mantık ilminin sanat (teknik) yönünün öneminden dolayı birçok islam mantıkçısı bu dalda yazdıkları eserlerine "ilmü'l-mizan, fenn-i mizan. lisanü'l-mizan,

mizanü'l-ukül. mi'yarü'l-ilm. miftahu'l-fünûn, el-kıstasü'l-müstakim" gibi adlar vermişlerdir.

MANTIK İLMİNİN ÖNEMİ NEDİR?

· Gazali den: Mi'yârul İlm'de der ki ben bu kitabı iki amaç için yazdım: birincisi düşünme ve akıl yürütmenin yollarını aramak, ikincisi kıyas ve çıkarımların yollarını anlatmak. Gazali'ye göre sonradan edinilen nazari bilgiler insanın kendi çaba ve gayretine bağlıdır. Bu tarz bilgileri oluştururken de aklını kullanır. Ancak aklın caydırıcı bir takım şeylere de karşı koyabilmesi gerekir. İşte bu noktada mantık devreye girmektedir. (bkz.devamı eserin giriş kısmındadır.)

· Farabi'den:

· Kitâbu-l Elfâz'ın son bölümünde mantığın değerini ortaya koyduğunu görmekteyiz. O burada şöyle der: bu sanatın amacı, zihni ne tür bir hüküm olursa olsun şeyin böyle olduğuna veya böyle olmadığına dair belli bir hükme inanmaya sevk eden bütün şeyleri, bütün yönleri ve bu şeylerle yönleri meydana getiren şeyleri tarif etmektir. Yine der ki: bize zihinlerimizin inandığı şeylerin gerçek mi yoksa batıl mı olduğunu ayırt etmeye ilişkin gücü kazandıran sadece ve sadece bu sanattır. (sayfa 78.)

· İbn Sina'dan:

· Kitâbuş-Şifa'da şu açıklamaları yapar: insanın akıl sahibi olması yönünden yetkinleşmesi, gerçeği gerçek olduğu için iyiyi de onunla amel etmek ve onu elde etmek için bilmesindedir. İnsanın ilk fıtratı ve apaçık bilgilerinin ise tek başlarına bu yetkinliğe yardımları azdır. Yetkinliğe ulaşmada insanın elde ettiği şeylerin çoğu çaba gerektiren bir kazanımla elde edilmektedir. Bu kazanım bilinmeyenin kazanılmasıdır. Bilinmeyi kazandıran şey ise bilinendir. Durum böyle olunca insanın öncelikle bilinenden bilinmeyi nasıl elde edeceğini, aralarındaki her türlü bağıntıyı ve nasıl olduğunu anlaması gerekir. Dolayısıyla bundan sonrası İbn Sina'ya göre zihinsel faaliyetleri gerektirir. Zihnin düzenli ve doğru ilerleyebilmesi gerekir. Bu durumda mantık ve kuralları devreye girmektedir. (s. 10)

MANTIK İLMİNİN KONULARI NELERDİR?

- 1. Tasavvurât
- Lafızlar (Söz, kelime, delalet vs),
- kavramlar,
- tümeller (cins, tür, hassa, araz, ilinti),
- kategoriler,
- tarif, tanım,
- bölme, sınıflama
- 2. Tasdikât
- Önergeler
- Çıkarımlar
- Akıl yürütme
- Beş sanat

Lafızlar

Söz, Sözcük, Söz Öbekleri

- Tek başına anlamı olan ya da olmayan ağızdan çıkan sese dönüşen ifadelerdir.
- Ses: anlamı olan veya olmayan ağızdan çıkan şeylerdir. A, b, gibi harfler, hırıltı, nağme vs.
- sözcük-kelime: ağızdan çıkan harfler harflerin bir anlama gelmesinden oluşur. kalem, ağaç, Ali vs.
- Söz öbekleri: birden fazla sözcüğün bir araya gelmesinden oluşur.
- Kelimeler anlam taşımaları bakımından, şekilsel ya da kullanım alanlarına göre gibi birçok açıdan sınıflandırılabilirler.
- Terim, kavram, özel ad, bağlaç, yüklem, sıfat, vs. birçok çeşidi bulunur.
- Kelimeler dış dünyanın ses ile ifade edilebilme çabasından doğmuştur.

Kavramlar

- Kav-ra-m: kavranılmış, anlaşılmiş kelimelerdir.
- Kavramlar zihinsel sürecin ürünüdür. Toplumsal uzlaşıda ortak anlamlar kavramı anlaşılır kılar.
- Kavramların zihinde tasavvuru vardır.
- Kavramlar da farklı şekillerde sınıflandırılırlar.
- Mantığın "kavramlar" bölümü mevcuttur.
- Her ilim kavramlar üzerine inşa edilir. İfade gücü ve ilerleme durumu alana ait kavramlarla alakalıdır.

Tümeller

- Varlıkların ifadesinde aralarındaki bağıntıya göre oluşan en genel kavramlardır.
- Cins
- Tür
- Ayrım
- Hassa
- İlinti

(Hepsi mantık dersinin ilerleyen bölümlerinde tek tek ele alınacaktır.) Kategoriler

- Her bir varlığın diğer bir varlığa göre özelliğini ortaya koyan bölümlerdir.
- Nitelik, Nicelik
- Zaman, Mekan
- Etki, edilgi
- Sahiplik, görelilik
- Durum

Bu sınıflama genel kabul gören 9 kategoridir.

Tarif ve Tanım

- Bu iki kelime her ne kadar aynı anlamda kullanılmaktaysa da tarif ve tanım birbirinden farklıdır. Her ikisi de ilimler açısından öneme sahiptir.
- Resmetmek, betimlemek, tasavvur etmek gibi alakalı bir takım kullanımlar da mevcuttur.
- Tanım, bir kavramın ya da terimin içeriğini oluşturan ifadelerden oluşur. Bu nedir? İn cevabıdır. Hacim nedir?, Fazilet nedir? Vs. cevabında söylenendir.

Bölme ve sınıflama

- Her varlığın yapısı ve içeriğine uygun olarak gruplara ayrıştırılmasıdır.
- Bölme daha genel bir ayrıştırma, sınıflama daha özel bir ayrıştırma işlemidir.

Tasdikât

- Mantığın tasdikât bölümü belli bir kanı ifade eden bölümdür.
- Önergeler: bir kanıyı ifade eden cümledir. Mesela: ilim farzdır, hava soğuktur, yeşil güzeldir, demir maddedir, vs.

Önergelerin yapısal ve şekilsel açıdan birçok çeşidi vardır.

Çıkarımlar

- İki kanıdan (önermeden) yeni bir kanının oluşturulmasıdır.
- Akıl yürütmeye elde edilirler.
- Mesela: Çalışan kazanır. Ahmet çalıştı.

Çıkarım: Ahmet kazandı.

Akıl Yürütme

- Bilinenden hareketle bilinmeyene ulaşmaktır.
- Tümevarım
- Tümden gelim
- Analoji

Bunlar gibi belli başlı üç çeşidi vardır.

Beş Sanat

- Burhan
- Cedel
- Muğalata
- Hitabe
- Şiir

Bunlar da ayrıca tek tek ele alınacaktır.

Değerlendirme

Soru 1-

- 'Mantık' kavramı hangi kökten türetilmiştir?

- A- Hayal
- B- Tahyil
- C- Tasvir
- D- Nutuk
- E- suret

Soru 2-

- I. Bilinenden bilinmeyi elde etmeye vasıta olan ilimdir.
- II. Kurallara uyulduğunda zihni hataya düşmekten alıkoyan bir fendir.
- III. Hataya düşmenin mümkün olduğu tüm durumlarda, düşünme gücünü doğru yöne sevk edecek imkanları kapsayan bir sanattır.
- IV. Bir bilgi alanının ya da bilimin temelini oluşturan veriler bütünüdür.

Yukarıdakilerden hangisi/leri mantığın tanımına uymaz?

- A- I, II
- B- II, III

C- III, IV

D- IV, II

E- IV

Soru 3-

· Aşağıdakilerden hangisi klasik mantığın konularından değildir?

A- Kavram

B- Beş tümel

C- Kıyas

D- Sanat

C- Tanım

2. Hafta Mantık Dersi Tarihte Mantık

· Mantıktan bir disiplin olarak bahsedebileceğimiz süreç Aristoteles'e dayanmaktadır. Yaklaşık iki asır öncesinden itibaren bu hazırlık aşaması devam etmiştir. Sokrates ve Platon da mantık konuları mevcuttur. Aslında Aristoteles öncesinde dağınık halde bulunan mantık onunla sistemleşmiştir.

· Aristoteles öncesinde Grek düşünürleri ilgi alanları ne olursa olsun mantıksal akıl ve ilkelerini kullanmışlardır. Elea okulu düşünürleri ve Sofistlerin mantık konularından yararlandıkları görülür. Elealılar varlığın zıt ve değişmez olduklarını isbat etmek için akıl ilkelerinden yararlanmışlardır. Sofistler ise şüphecî bir diyalektiği kullanmışlardır. Onlara göre her delil karşı bir delille çürütülebilir. Bu bölümde mantık tarihini mantık çeşitleriyle beraber ele alalım ve belli başlı Mantıkçılardan ya da direkt yada dolaylı katkı sağlamış

Olan kişilerden bahsedelim. Macit Gökberk, felsefe tarihi, İstanbul, 1974, ss. 35-37

1- Klasik Mantık

· Bilinen ilk ve en sistemli mantık çalışması

Aristoteles'in "Organon" adlı eseridir. Aristo, Elealılar ve Sofistlerin tartışmalarında Sokratesçilerin diyalektiklerini birleştirerek akıl yürütmeyi bir ilke haline getirdi. Bununla zihni hatalardan korumak için bir takım ilkeler ortaya koymuştur. Bu eseri 6 baptan oluşur: 1-kategoriler, 2- önermeler, 3- 1. Analitikler, 4. Analitikler, 5- topikler- cedel- 6- sofistlik deliller.

· Bilindiği üzere İslamiyet öncesi Araplar güzel söz söyleme sanatı ve şiir pek yaygındı. Diğer Grek felsefesinden haberleri yoktu. İslam dünyası mantıkla ve diğer felsefi eserlerle İskenderiye okulu sayesinde haberdar olmuştur. İskender bu şehri fethetmiş, kendi adını vermiş ve o zamanın ilim merkezi haline getirmişti.

· İskenderiye zengin kütüphanelere sahipti. Bazı kaynaklarda Aristotelesin İskendere hocalık yaptığını idda edilir. Dolayısıyla İskenderiye'de Aristoteles eser ve fikirlerinin konuşulduğu yazıldığı söylenebilir. Milattan sonra 30 senesinden sonra İskenderiye'ye Roma nüfuzu ile beraber Hristiyanlık da girmeye başladı.

· Hristiyanlık Grek felsefesi karşılaşmış ve çoğu zaman ters düşüldüğü görülse de bazen de dine hizmet ettiği savunulmuştur. Bu dönemde Klemens ve Origenes dönemin meşhur felsefecileridir.

· İskenderiye'nin savaş, ticaretin önemini yitirmesi gibi sebeplerden önemini yitirmesiyle Suriye ve

Mezopotamyadaki ilim okulları değer kazanmaya başladılar ve ilim İskenderiyeden bu yerlere kaymaya başladı. Arami ırkıdan gelen Suriye ahalisi felsefeyi bir dereceye kadar biliyordu. Suriye, Babil ve Mezopotamyada yaşayan bu ahali ms. 2 asırda hristiyanlığı kabul etmişler ve böylelikle "Süryani" adıyla anılmışlardır. Süryaniler hristiyanlık mevzularından dolayı mantığa oldukça önem vermişlerdir

· İslamiyetin yayılmasından sonra Müslümanlar bu bölgelere ulaşmışlar ve Süryanilerden felsefe ve mantık öğrenmişlerdir. Süryaniler de ücret karşılığında Arapçaya tercüme yapmışlar böylelikle Arapça çeviri ve şerh dönemi başlamıştır.

Bu süre zarflarında Nasturilik ortaya çıkmış ve Yunan felsefesinin gelişmesine katkıda bulunmuştu. Nasturiler Urfa'da Grekçe öğreniyorlar ve bir yandan da mantık ilmine ilgilenmeye başladılar. Ancak bunlar kategoriler, kavramlar ve 1. Analitiklerle ilgileniyorlar gerisine cevaz vermiyorlardı. Urfa mektebinin meşhur mantıkçıları,

Sergius, Paulus Persa ve Ahudemmehtir

· Süryaniler organonun hepsiyle ilgileniyor hatta Ariston'un metafizik kitabını da okutmaya başlamışlardı.

· Miladi 5. Asra gelindiğinde Porphyrius meşhur eserini meydana getirdi: İsağuci. Mantığa giriş anlamına gelmekteydi ve okullarda okutulmaktaydı.

· Yukarıda bahsettiğimiz gibi İslamiyetin yayılmasıyla ve fetihlerle genişleyen İslam devleti Süryanilerden çokça tercüme edinmişti. Bu dönemin ilk süreçlerinde Severe Sebokht, Baladlı Athanasios, Yakup el Ruhavi ve Georgios bir çok eser meydana getirdiler: Peri Ermenias, 1. Analitikler, retorika, felsefenin teknik terimleri. Georgias'ın ise tüm Organonu tercüme ve şerh ettiği söylenir. Böylelikle mantık kitapları 9 kitaba ulaştı ve şu şekildeydi: • İsağuci

- Kategoriler
- Peri Ermenias
- 1. Analitikler
- 2. Analitikler
- Topika
- Sofistika

- Retorika
- Poetika
- Genişleyen İslam coğrafyası dört halife ve Emevi devriyle Bağdat'ı da içine alarak genişlemiştir. Halife Mansur ve Me'mun zamanında bunların destekleriyle Bağdat ilim merkezi haline gelmiştir. Tercüme ve şerh çalışmaları oldukça fazlaydı. Hatta ilmi araştırmalara derin ilgi duyan halife Me'mun 832 yılında Darul Hikme adında büyük bir tercüme ofisi oluşturdu.

- Abdullah b. Mukaffa
- Huneyn b. İshak
- İshak b. Huneyn
- Sabit b. Kurre
- İbrahim el kuveyri
- Ebu ishak el Kindi

Kindi'nin 200den fazla eser yazdığı tahmin edilmektedir. Onun alet, araç yöntem olarak gördüğü mantık hakkında da 7 tane eser yazdığı belirtilir.

- Ahmet b. El- Tayyib es Serahsi
- Muhammed b. Zekariyya er- Razi • Nihayet 900lü yıllarda yaşayan Farabi.

Farabi tabii ve manevi ilimlerde araştırmalar yaparken son ve kesin bilgilere varabilmek için hendese ve bilhassa mantık yolundan gidilmesi gerektiğini savunurdu. O her şeyden önce fikri sağlam esaslar üzerine kurduktan sonra ilk illeti hakkında bir takım açıklama ve araştırmalarda bulunmaya çalışmıştır.

- O ilk defa Aristo'nun tüm mantık çalışmalarını elden geçiren Müslüman filozoftur. O da mantığı 9 baba ayırır.

- Mantığa giriş ve isaguci

Kitabul ma'kulat

- Kitabul ibare
- Kitabul kıyas
- Kitabul burhan
- Kitabul cedel
- Kitabul sufistai
- Kitabul hatabe
- Kitabuş şî'ir

Farabiyle aynı zamandan yada bir müddet sonra yani 10 yy civarında birçok mantıkçı çıkmıştır. Bazıları Farabi'nin bizzat öğrencileridir. Farabi 'ye Aristoteles'ten sonra en büyük hoca anlamında "muallimi sani" denilmiştir.

- Burada Farabi'den birkaç örnek alalım: Kitabul Burhan'dan s.1-2

Bu dönemin diğer bazı mantıkçıları da şunlardı:

• Ebu bişr metta- kendisi Arapçaya yaptığı oldukça çok sayıdaki Süryanice eserleri sayesinde mantıkçıların başkanı payesine sahip olmuştur. Kendisi de çok sayıda eser kaleme almıştır.

- Yahya b. Adiy- bu da tercümanlık yapıyordu.

- İbrahim b. Abdullah
- İbn Zür'a
- İbnül hammar
- Kalabazi
- İbn Sina
- 11 yy lın en büyük mantıkçısıdır. Farabinin vefatından 30 yıl sonra dünyaya teşrif etmiştir. İbn sinanın ufak tefek risalelerinden başka eş Şifa adlı eseri oldukça hacimlidir ve mantık konularının ele alındığı bölümler mevcuttur. Bundan başka kitabul işarat vatterbihat mantığa aittir ve çeşitli fasıllar içerir.

Günümüzde İbn Sina'nın mantık çalışmaları ayrı ayrı eserler halinde basılmıştır.

- İbn Sina'dan bir örnek alalım:

Kitabüş Şifa ss.11-12

Bu zaman diliminde diğer mantık yazarları şunlardır:

İbni tayyib, İbn haysem, Nurettin Cürçani gibi daha bir çok isim zikredilebilir.

Daha sonra gelen mantıkçılar Farabi ve İbn Sina geleneğini devam ettirmişlerdir. Onlar Aristodaki kategorileri işleyerek değil de doğrudan mantık terimini yani tanımı, önemi, dil ve gramerle olan ilişkisi felsefeye göre konumu ve beş tümel kavramını ele alarak başladılar. Bir de tanım konusunu burhandan ayırıp beş tümelle tanımı beraber ele aldılar. (Emiroğlu, klasik mantığa giriş, s.44) İbn Sina ve Farabi geleneğine bağlı kalınarak yazılan mantık kitapları yüzyıllar boyu medreselerde okutuldu. Ebheri'nin İsağuci'si Kazvini'nin bu esere yazdığı şerh olan eş-Şemsiyye bunların başlıcalarıdır.

- Gazali : Gazali mantık tarihinde mantığın İslam dünyasında yer edinmesi konusunda oldukça önemlidir. Çünkü o mantığa karşı takınılan olumsuz tavırları yıkarak 'mantık bilmeyenin ilmine güven olmaz' diyerek bir bakıma mantığı ilimlerin temeli yapmıştır. Onun birçok alanda olduğu gibi mantık konularını ele aldığı eserleri de haliyle mevcuttur. Bu dönem ve sonrasında mantık eserlerine "mi'yâru-l ilm –ilmin ölçüsü-mihakkun nazar- fikrin mihenk taşı- kıstasul müstakim- dosdoğru ölçü- anlamında isimler verilmiştir.

- Gazali fikirlerini "el Munkız" ve "Mi'yâru-l İlm" adlı eserlerinde beyan etmiştir.

- Tarihte Endülüs 'ü geri plana itmek doğru olmayacaktır. Nitekim orada bir çok alim yetiştiği gibi çok önemli mantıkçılar da yetişmiştir. Kendi zamanında Bağdat okuluyla yarışır vaziyetteydi. (Kayacık, Endülüs'te Mantık, s.9) en önemli mantıkçılar şunlardır:

- İbn Bacce:

İbn Rüşd: genel kabule göre eserlerinin çoğu günümüze kadar gelmiştir. (bu eserler için bakınız: kayacık, ss.48-50, keklik, s.61

- İbn Hazm:
- Musa b. Meymun
- İbnül Arabi, doğum yeri Endülüs tür.

İbn Rüşd'den sonra

- Fahrettin er-Razi
- Ebul Berekat el-Bağdadi

- Şemseddin semerkandi
- Nasirettin tusi
- Necmettin katibi
- Esireddin Ebheri
- Ali el- Konevi

14. yy'a gelince:

- El İci
- Kutbettin Razi
- Molla Fenari
- Seyyid Şerif Cürcani
- Teftazani

15. yy mantıkçıları

- Hızır Bey
- Hayali Bey
- Maybudi
- Şirvani

2- Modern Mantığa Yolculuk

Batıda da mantık Aristoteles eserlerinin Latinceye tercüme edilmesiyle başlamıştır. İlk defa Boece Aristoteles'in Kategoriler ve önermeleri ile Porphrios'un İsağuci'sini çevirmiştir. Organon'un diğer diğer bölümleri ile ilgili çalışmalar ancak 12 yy civarında başladı. Orta çağda meşhur mantıkçılar Albert Magnus, Thomas Aquinas'tı. Aristoteles'in batıdaki hakimiyeti Rönesans'a kadar devam etmiştir.

· Rönesans'la birlikte Aristoteles'in mantığını metot olarak yetersizliği söz konusu edildi. Bacon ve Descartes kıyas konusunu eleştirmeye başladılar. Her iki düşünür de kıyasın yetersiz olduğu görüşünden yola çıkarak yeni metod arayışlarına başladılar. Kıyas yerine metod fikri benimsendi ve mantık kitaplarına yeni bir bölüm eklenmiş oldu: yöntem – metod. İlk defa bu şekilde mantığı oluşturan da Petrus Ramus'tur. (Emiroğlu, s. 50) daha sistematik hale Port- Royal Mantığında rastlanmıştır.

19 yy'ın ikinci yarısında sembolik mantık çalışmaları başlamıştır. Bu sembolleştirmenin temelinde "dil" faktörü bulunmaktadır. Bu görüşteki düşünürler dili genel anlayışı sağlayacak şekilde düzenlemek istediler. Onlara göre dil duygulardan arınmadıkça karşı tarafa hatasız olarak iletilemez. Dolayısıyla dile de genel geçer sembollerle ifade etmek gerekir. Bu tarz mantığın ilk sözcüsü Raymond Lull'dur. Ona göre mantık mekanik bir sanattır. Lull'den etkilenen Leibniz, bir taraftan eski mantığı inceliyor diğer taraftan yeni denemelerde bulunuyordu. Onun evrensel dil oluşturma üzerine çalışmaları da bulunmaktadır. O dilsel ifadelerin evrensel bir hale gelebilmesi için matematiksel ifadeler gibi olması gerektiği belirtiyordu ve bunu "evrensel karakter" olarak adlandırıyordu

· Daha sonra sembolleştirme çalışmaları De Morgan, Stanley Jevons, B. Russell , Frege, Whithead, Hilbert, gibi düşünürler de aynı konu üzerinde birçok çalışma meydana getirmişlerdir.

Mantığı doğa bilimlerine uygulama çalışmalarının başlıca kişileri Russell, Carnap, H. Reichenbach, K.R. Popper, J. Von Neumann'dır.

- Reichenbach İstanbul Üniversitesinde 1938 yılında lojistik derslerini vermesiyle Türkiye'de modern mantık okutulmaya başlandı. (Emiroğlu, s.52),
- Türkiye'de Tanzimattan sonra da mantık eserleri yazıldı: Gallupî'den yapılan çeviri olan Miftahul Fünûn, Ali Sedad'ın yazdığı ilk telif eser "Mizan-ul Ukul fil Mantık vel usul", İzmirli İsmail Hakkı'nın "Felsefe Dersleri" ve "Fenn-i Menahic", Salih Zeki'nin cebirsel mantık anlayışı ile yazdığı "Mizan-ı Tefekkür" Ağaoğlu Tezer'in "Suri ve Tatbiki Mantık'ı, Mehmet Ali Aynî'nin "Türk Mantıkçıları" gibi daha birçok çalışma vardır.

3-Bulanık Mantık

Bulanık mantık, bulanık ya da puslu mantık, 1961 yılında Azerbaycan asıllı Lütfü Aliaskerzade tarafından yayınlanan bir makalenin sonucu oluşmuş bir mantık yapısıdır. Bulanık mantığın temeli, bulanık küme ve alt kümelere dayanır. Klasik yaklaşımda bir nesne ya kümenin elemanıdır ya da değildir. Daha çok mühendisliklerde kullanılacak olan bu mantık çeşidi makinelerin programlanmasında yapay zeka hafızası amaçlanarak tasarlanmasıyla sonuçlandı. Bulanık küme mantık ve sistem kavramları kontrol edilmesi istenen birçok karmaşık denklemlerin sistemli hale getirilmiştir.

Değerlendirme

- Soru 1
- Mantık ilmini tarihte ilk defa sistemleştiren, kurucusu sayılan âlim kimdir?
- Platon
- Tales
- Aristoteles
- Farabi
- Râzi

Soru 2

- Aşağıdakilerden hangisi Aristoteles'in mantığa dair yazdığı eseridir?
- Metafizik
- Organon
- Mizan
- İsağoci
- İşaretler ve tembihler

Soru 3

- Mantığın İslam dünyasında meşruluk kazanmasını sağlayan, 'Mi'yâr-ul İlm' adlı eserin sahibi âlim kimdir?
- Gazali
- İbn Teymiyye
- Farabi
- İbn Sina
- İbn Rüşd

Soru 4

- Bir tane de siz oluşturunuz.

3. HAFTA

MANTIK DERS NOTLARI

MANTIKTA KULLANILAN KAVRAMLAR

1- Şey

Genel olarak sözlüklerde “dilenen, istenen” kökünden türemiş bir kelimedir. Çoğulu “eşya” dır. İslam kültüründe ve ilimlerde şey kelimesi çokça kullanılmıştır. Kısaca göz atalım:

a- Muhammed b. Ahmed el-Hârizmî, Şey kelimesini kelâmcıların terimleri arasında zikrederek “kendisinden söz edilmesi ve kendisine delâlet edilmesi mümkün olan” şeklinde tanımlar.(Mefâtîhu’l-ulûm,s. 43)

b- Tahânevî de “ister mevcut ister ma’dûm olsun, ister muhal ister mümkün olsun, kendisi hakkında veya kendisi sayesinde bilgi edinilebilen yahut hüküm verilebilen” biçiminde bir tarif eder.

c- Felsefeyi “beşerin gücü ölçüsünde varlık ve olayların (eşya)hakikatini bilmek” şeklinde tanımlayan Ya’kub b. İshak el-Kindî’nin (Resâil,I, 97) şey terimini hem varlık hem de mahiyeti kapsayacak şekilde kullandığı anlaşılmaktadır.

Filozof, bir şeyin kendisinin illeti olamayacağına dair kanıtı geliştirirken terimi şeyin kendisi (zât)ya da mahiyeti, şeyin varlığı (eys)ve şeyin yokluğu (leys) terimleriyle birlikte, dolayısıyla hem özü hem de var oluşu kapsayacak biçimde kullanmaktadır.

d- Fârâbî de bir şeyin zâtının o şeyin mahiyeti olduğunu belirtir. (Kitâbü’l hurûf,s. 106).Fârâbî’nin şey tanımı şöyledir: “ister dış dünyada var olsun ister herhangi bir yönüyle kavranmış olsun, bölünmüş olsun ya da olmasın, nasıl olursa olsun,her mahiyeti bulunana şey denir.”

· Farabi’ye göre şey dış dünyada gerçekten var olanı da olmayanı da kapsar; mevcut kelimesi ise ancak dış dünyada mahiyeti var olanlar hakkında kullanılır, sadece zihinde tasavvur edilenler için kullanılmaz. Bu bakımdan şey kelimesi mevcuttan daha genel bir anlama sahiptir. Buna karşılık “hiçbir şey değil” ifadesiyle kastedilen anlam, ne dış dünyadaki bir varlığa ait olarak ne de zihinde kavram olarak “hiçbir mahiyeti bulunmayan” dır.

· Fârâbî’nin bu düşüncelerine İbn Sînâ tarafından ontolojik açılımlar kazandırılmıştır. Filozof mevcut, şey ve zaruri terimlerinin ifade ettiği anlamları insan zihninin önsel (a priori) olarak kavradığını ve aslında tanımlanmalarına ihtiyaç bulunmadığını belirtmektedir. Ona göre bu kavramları tanımlama teşebbüsleri sadece kavranmış bir şeyin farkına varsın diye zihni uyarmaya ve bu kavrayışı hatırlatmaya yarar. Bununla birlikte İbn Sînâ şey ve mevcut terimlerinin aynı anlama gelmediğini varlık-mahiyet ayrımına başvurarak açıklar.

· Konuyu vahdet-i vücûd metafiziği açısından ele alan Muhyiddin İbnü’l-Arabî şey terimini gerçeklik (ayn) kavramıyla özdeş biçimde kullanır ve doktrininde önemli yer tutan sabit gerçeklikler (el-a’yânü’s-sâbite) için de dış dünyada gerçeklik kazanmış nesnelere için de şey olmanın söz konusu edilebileceğini belirtir. Tüm tanım ve değerlendirmeler ışığında denilebilir ki “ şey varlığı dış dünyada mevcut olsun ya da olmasın mahiyeti olandır.”

2. Varlık

· Varlığın bütün mertebelerini zıt ve tamamlayıcı manzaraları ile kavırıyoruz. Buradan varlığın daima var olacak, yani gerçekleşecek olan her varlık mertebesinde bir başka mertebeyi hazırladığı anlaşılır. Her varlık bir takım varlık sebepleri gerektirir. Bunlar belli bir özelliklerle ve kimlikte oluşmuştur.

· Felsefenin Arapça'ya intikali sırasında, "var olan" anlamındaki mevcûd, bazan hüve ile karşılanmıştır. Bu durumda hem vücûd hem de -hüveden oluşturulan hüviyyet "varlık, var olma" mânasında masdar, mevcûd ve hüve ise "var olan" mânasında isim olarak kullanılır. Ali Durusoy, vücud, maddesi, tadv, cilt, 43, s.137

Varlık devam

· Vücûd ile ilişkisi bakımından metafizik ve mantıkta üzerinde en çok durulan kavramlardan biri de "mahiyet"tir. İslâm felsefesinde vücûd ve mahiyetten hangisinin asıl olduğu tartışılmıştır. (aş.bk.). Vücûdun kendine ilişmesiyle itibarî olmaktan çıkan mahiyet artık hakiki bir mahiyet olup dışarıda bilfiil var olması sebebiyle ona hak ve sâdik da denir. Şu halde mevcûd, hak ve sâdik kavramları eş anlamlı da kullanılmıştır. (Fârâbî, Kitâbü'l-Hurûf, s. 45; el-Medînetü'l-fâzıla, s. 48; İhşâ'ü'l-'ulûm, s. 121-122; İbn Sînâ, İşâretler ve Tenbihler, s. 125-127; Fahreddin er-Râzî, s. 19; Kutbüddin er-Râzî, s. 161-162).

· Varlık varoluşuna göre farklı şekillerde de yorumlanmıştır.

Varlık devam

· Bilimin konusu olması bakımından birinci ve ikinci mâkuller denilen on kategori ve beş tûmelin varlığı aklî, aritmetik ve geometrinin konusu olan sayılar ve şekillerin varlığı ise vehmîdir (Gazzâlî, s. 7879;

· Şeylerin zihindeki varlıklarına başka bir yönden sûret veya mâna da denir. İnsanın nesnelere ilişkin hissî, hayalî, vehmî ve aklî düzeydeki bilgileri şeylerin bu mâna veya sûretinden oluşur. Bazan vücûd ile vehim gerçek ve sanal anlamda birbirinin yerine kullanılır (İbn Sînâ, İşâretler ve Tenbihler, s. 26).

· Vücûdun kendisinde tezahür ettiği mevcûdat onları idrak edişeye göre mahsus ve mâkul kısımlarına ayrılır. Yine mevcut şeyler varlığı insan fiil ve ihtiyarlarına bağlı olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılır (İbn Sînâ, Kitâbü'ş-Şifâ: II. Analitikler, s. 167; İbn Rüşd; Metafizik Şerhi, s. 59; Telhîsu Kitâbi'n-Nefs, s. 109)

· Sonuçta "öyle ya da böyle, zihinde ya da dış dünya da belli bir kimliği olan her şey varlıktır."

3- Düşünme

· Türkçe'deki "düş" ve "düşünme" kelimeleri arasında mevcut irtibatı terminolojik olarak da vurgulayan bu meleke vehim gücü tarafından kullanıldığında mütehayyile, akıl gücü tarafından kullanıldığında müfekkire adını almaktadır.

· Düşünme tüm iç yada dış duyumlamaların verilerinin zihinde sonuca bağlanmasıdır. (R.S.) zihin bu süreçte benzerlik, olumlama – olumsuzlama, öncelik sonralık, zaman mekan vs.

özellikleri değerlendirmeye alır. İşte tüm bu faaliyetler düşünmedir.

Düşünme devam

· Arapça'da düşünmeyi ifade eden kelimelerin başında nazar, tefekkür, tedebbür, i'tibâr ve taakkul (a kl) gelmektedir. Asıl anlamı "gözle bakmak" olan nazar, "kalp gözüyle bakmak, düşünmek" mânasında kullanıldığı gibi "bir şey hakkında tefekküre dalmak, nazarî araştırmalarda bulunmak" anlamına da gelir. Fikr kökünden türeyen tefekkür de aynı anlamdadır (Lisânü'l-'Arab.) Teemmül, "bir nesne hakkındaki düşünceyi zihinde yoğunlaştırma" demektir. Re'y (veya rü'yet) ise tıpkı nazar gibi hem gözle hem de kalple (akılla) bakıp görmek anlamına gelir. İnsanda bu gözlemler sonucunda oluşan fikrî kanaate de (itikad)

re'y denir. İlhan kutluer, düşünme Tdv, maddesi, cilt.10, s. 57

Düşünme devam

· Düşünme hakkında yapılan diğer bir yorumda su şekildedir: "Türkçe'deki "düş" ve "düşünme" kelimeleri arasında mevcut irtibatı terminolojik olarak da vurgulayan bu meleke vehim gücü tarafından kullanıldığında mütehayyile, akıl gücü tarafından kullanıldığında müfekkire adını almaktadır."

(kutluer, a.e.)

· Düşünme faaliyeti sonucu çıkan ürün doğru ya da yanlış olabilir. Her düşünülen şey doğru değildir.

4- İdrak

· İdrak amaç sebep, durum vs ye göre tanımlanabilmiştir.

· Terim olarak "bir nesneyi tam manasıyla ihata etmek, bir nesnenin suretinin akılda hasıl olması. bir şeyin hakikatine ait imaj ve fikirlerin algılayanın zihninde temessül etmesi" şeklinde tanımlanmıştır. (tdv, idrak)

· Eğer idrak, olumlu veya olumsuz hiçbir yargı ihtiva etmeden yalnızca zihinde oluşan imaj ve kavramlarla alakalı kalıyorsa tasavvur, onlar hakkında bir takım işlemler yapılıyor ve uygunluk arz ediyorsa tasdik adını almaktadır. Tasdik aklın zihni yöneterek ulaştığı son üründür.

İdrak devam

· İdrakin gerçekleşmesi için iç ve dış dünya uyumu gerekir. Bu uyum bazı duyularla gerçekleştiği ifade edilir.

· islam felsefesinde farklı şekillerde ifade edilir:

· "Müdrake" adını alan idrak gücünün organ ve meleke kadrosu beş duyudan ibaret dış idrak güçleriyle hiss-i müşterek. hayal (musav-vire). müfekkire (hayvani nefis söz konusu olunca mütehayyile). vehim gücü ve hafıza (zakire) denen beş iç duyudan meydana gelmektedir. Bütün bu fonksiyonlar, insanı hayvandan sadece derece itibariyle değil mahiyet açısından da ayıran aklın tasarruf ve yönetimi altında akli idrakin yani bilme hadisesinin psikolojik malzemesini oluşturur. Buna göre dış dünyadaki nesnelere etkilenen duyu organlarından her biri aldığı izlenimleri tek tek ortak duyuya iletir. Ortak duyu bu verilerin topluca algılandığı merkezdir. (tdv, İslam an.)

· Dış duyuların idrakine "ihzas" (duyum) denir. Bir etkilenmenin sonucunda oluşan ihzas mevcut nesneyi, kategorik olarak yani ondaki nasıllık, nicelik, yer ve durum gibi özel görünüşleri içinde topluca algılamaktır.

5- Akıl

· Sözlükte mastar olarak "menetmek, engellemek, alıkoymak, bağlamak" gibi anlamlara gelen akıl (el-akl) kelimesi, felsefe ve mantık terimi olarak "varlığın hakikatini idrak eden, maddi olmayan fakat maddeye tesir eden basit bir cevher; maddeden şekilleri soyutlayarak kavram haline getiren ve kavramlar arasında ilişki kurarak önermelerde bulunan, kıyas yapabilen güç" demektir.(tdv, akl, maddesi) Akıl işlevi ve metafiziksel yönüyle tarif edilmiştir. Daha bir çok açıdan tanım yapılabilir. Ancak hepsinin ortak noktası aklın ayırt edici görevini üstlendiğidir.

· Akıl ilkeleri her akıl sahibi için genel geçer zorunlu ilkelerdir. Bunlar ilk üçü kaçınılmaz dördüncüsü ise sonradan eklenmiştir. Dört akıl ilkesi aşağıdaki gibidir:

· 1- Özdeşlik (Aynılık, Identity):

Şeyin kendisiyle aynı olduğunu ifade eden ilkedir. Bu şey a ise a dır. Bir kavram ne ise kastı da o olmalıdır. Aynı yargı içinde unsurları aynı anlamda kullanılmalıdır. Herhangi bir konunun açıklanmasında zihin bu maddeye uymazsa o konu anlaşılabilir.

Her ne kadar basit zannedilse de hem iletişimde hem de bilgi elde etmek için kavramla delaletinin birbirini karşılaması gerekir. Örnek:

· Ağaç ağaçtır.

· Bu şu demektir. Senin benim herkesin anladığı, başka şey tasavvur etmediği ağaç olma bakımından kastettiğim şey ağaçtır.

· Birçok anlamama veya anlaşılma durumu bu maddenin doğru kullanılmamasından meydana gelir.

· 2- Çelişmezlik ilkesi (adem-i tenâkuz/ noncontradiction): özdeşlik ilkesinin devamıdır. Özdeşlikle karıştırmamak gerekir. Özdeşlik o şeyi o şey yapıyorken çelişmezlik o şeyi o şey yapmayan bir şeye sahip olamayacağıdır. Örnek:

· Ağaç ağaçtır; başka bir şey olamaz. Nitekim bunun için ağaçlıktan çıkması gerekir. Yani ağaç özelliklerini yitirmesi gerekir. Aksi takdirde bir şey ağaçlık özelliğini kaybettikten sonra artık ağaç demeyiz. (Bu sebepten eşsesli kelimeler böyle bir durumda kullanılmaz. Eğer kullanılacaksa tanımı yapılmalıdır.)

· 3- Üçüncü halin imkansızlığı: bir şeyin kendisi dışında bir şey olma ihtimalinin olmamasıdır. Bir şey ya kendisidir ya da başka bir şeydir. Aynı şartlarda ve durumda hem kendisi hem de başka bir şey olamaz. Örnek:

· Ağaç ağaçlık özelliklerini barındırmadığı anda artık ağaç olmaz. Hem ağaç hem de ağaç olmayan olamaz. Birisi karşısındakine şöyle diyebilir:

· -Seni çıkaramadım. Ahmet misin? Karşısındaki de:

- Evet derse Ahmettir, hayır derse başkasıdır. Ama hem evet hem hayır diyemez.

· Bilgi elde etmede bu ilke daha geniş bilgi sağlar. Şöyle ki: beklenen özellikleri oluşturmak için çok sayıda gözlem ya da deney oluşturulur ve beklenen bulguya rastlandığında o şey doğrulanmış olur.

· 4- Yeter-sebeplilik ilkesi: Leibniz tarafından eklenmiştir. Her şey bir sebeple vardır. her varlığın bir sebebi vardır. ya da onun niçin ve neden öyle olduğunu ortaya koyar.

· Örnek: hızlı, hızı arttırılmıştır, soğuksa, soğutan faktörler vardır. Ağlamak, ağlatan vardır, gibi.

· Bu ilkede hem sebep hem de amaç göz önüne alınır.

6-Zihin

· Cürçânî'nin verdiği iki ayrı tanımdan ilki "dış ve iç duyuvar dahil nefsin bilgileri kazanma yeteneğine sahip gücü", ikincisi "bilgilerin idrak edilmesini sağlayan eksiksiz yetenek" şeklindedir. (et-Ta'rifât, "ec-Cihn" md.). ilk tanım zihnin hem duyu hem akıl idrakiyle ilgili olduğu düşüncesini yansıtmaktadır.

Zihin devam

· Ebü'l-Bekada zihnin mutlak anlamda insan nefsi, nefsin idrak güçlerinden biri yahut tamamı için kullanılabildiğini, dolayısıyla genelde "idrak gücü" anlamına geldiğini belirtmektedir. Aynı âlim Fahreddiner-Râzî'ye dayandırdığı bir tanımda zihnin nefse bilgileri edinme imkânını sağlayan yetenek olduğunu, bu yeteneğin iyi işlemesine "fitnat", hızlı işlemesine "zekâ" denildiğini aktarır. Yine Ebü'l-Beka, zihnin akıl ve nefisle eş anlamlı kullanılabildiğini vurgulamakla birlikte aralarındaki ince anlam farklılıklarına değinmektedir. Buna göre nefis genel olarak bedeni yöneten (mutasarrife), akıl idrak eden (müdrake) güçtür; zihin ise idrak yeteneği olması yönünden bu adı almıştır (el-Külliyât.) (tdv, zihin maddesi.)

Zihin devam

· Meselâ: "insan" kavramı tek tek duyulur nesnelere olarak insan türünü anlatırken insanın başka aklı kavramlarla tanımı artık zihnin dışındaki duyulur nesnelere ait olmayıp sırf zihinde meydana gelen bir kavramdır. Demek oluyor ki zihinde her şey soyut halde bulunur. Zihnin işlevi ve görevi ile ilgili son yıllarda gelişen yapay zekaya bağlı olarak da zihin felsefesi dalı oluşmuştur. Zihnin nasıl işlediği ile ilgili bir takım çalışmalar incelenir, yorumlar yapılır.

7- Hayal- Tahayyül-Muhayyile

· Hayal gücü ise ortak duyudaki duyu formlarının nesneden bağımsız olarak yeniden idrak edildiği ve başka melekelerin işleyişine sunulmak üzere tutulduğu merkezdir. Mütehayyile denilen asıl hayal gücü bu formların alınıp işlenmesinde aracı rolü üstlenmiştir. Vehim gücü de duyu formlarındaki yararlı-zararlı. haz ve elem gibi cüz'î anlamları idrak eder ve bu an-lamlar hafızada toplanır. Şu halde idrak olayı ortak duyuda hissi. hayal veya musawirede hayali. vehim gücünde de vehmi bir karakter taşımaktadır.

· Bunların üstündeki akli idrak seviyesinde ise tahayyül fonksiyonu aklın aktif yönetimine girer ve mütehayyile gücü müfekkire adını alır; onun fonksiyonu düşünmedir.

Düşünme, maddi

bağlantılarından henüz kopmamış hayal formlarının küll ve soyut kavramlara ulaşacak tarzda kullanılışı ve küll bilgiye yöneliştir. Bu yönelişin akli istidlale ait şartları yerine getirmesi ve asıl soyut gerçeklerle buluşması durumunda akli idrak yani bilme meydana gelir. (tdv, muhayyile maddesi,)

devam

· Günümüz psikolojisinin duyuların zihinde idrake nasıl dönüştüğünü henüz çözememiş olduğu (Baymur. s. ı 24) dikkate alınırsa bu fikrin önemi anlaşılır. İbn Sina'ya göre sıradan insanın düşünen zihni, faal akıldan gelen seri halindeki fikirlerin üzerine aksettği bir ayna gibidir. insan başlangıçta basit bir kavrayışa sahiptir; bu kavrayış daha sonra ortaya çıkan ayrıntılı ve

tutarlı bilginin kaynağıdır. (tdv idrak)

8- Tasavvur

- Sözlükte “birşeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak” anlamındaki tasavvur herhangi bir varlık hakkında bilgi edinme sürecinde ilk aşamayı oluşturur. (Tdv, tasavvur)
- Felsefeciler, tasavvur deney/tecrübe öncesi ya da sonrası şeklinde ayırım yapmışlardır. Tecrübeden önceye apriorikalbi-önsel, tecrübeden sonrasına da aposteriori- ba’di, adını vermişlerdir.
- Mantıkta mantık konuları da tasavvur ve tasdik olarak ikiye ayrılır. Eğer bilgi kavram ve tasarım düzeyinde bulunuyor, olumlu ya da olumsuz bir hüküm bildirmiyorsa tasavvur adını alır. Meselâ güneş, ay, akıl, ruh, insan, hayvan ve bitki gibi hiçbir yargı bildirmeyen kavram düzeyindeki maddî vemânevî varlıkları ifade eden kelimeler birer tasavvurdur. (Tdv, tasavvur)

Değerlendirme soruları soru 1-

- “Bir duyu gücünün herhangi bir etkenle uyarılmasına , buna bağlı olarak nesnenin zihindeki kavramına ve bağımsız

denir.” Boşluklara sırasıyla hangileri ile doldurulmalıdır?

- A- İhsas, marifet, duyu, zihin
- B- Zihin, hayal, fehm, ihsas
- C- İhsas, marifet, fehm, idrak
- D- Zihin, düşünce, şey, tasavvur
- E- Şey, hayal, tasavvur, idrak

- ““Bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak’ anlamına gelir, bilgi edinme sürecinde ilk aşamayı oluşturur.” Bahsi geçen kavram hangisidir?

- Duyu
- Düşünce
- Akletme
- Tasavvur
- Nefis
- Fahrettin er-Râzi’ye dayandırılan bir tanımda; ‘zihnin nefse bilgileri edinme imkanını sağlayan yetenek olduğunu, bu yeteneğin iyi işlemesine, hızlı işlemesine ise ‘ denildiği aktarılır. Buna göre boşluklara hangi kavramlar gelmelidir?

- Zeka, Fitnat,
- Zeka, düşünme,
- Fitnat, zeka,
- Düşünce, hayal,
- İdrak, nefis
- Aşağıdakilerden hangisi aklın bir ilkesi değildir?
- Özdeşlik • Çelişmezlik
- Amaç sonuç
- Yeter sebep
- Üçüncü halin imkansızlığı

Soru 5

· “ bir şey hem kendisi hem de kendisi dışında başka bir şey olamaz.” İfadesi hangi akıl ilkesini açıklar?

- Özdeşlik • Çelişmezlik • Üçüncü halin imkansızlığı
- Yeter sebep

Soru 6-

· “ Bir şey ne ise odur. Bir şeyin kendisi olması ile başka bir şeye benzer olması aynı değildir. Örneğin; penguenlerin hepsi birbirine benzer özelliklere sahiptir. Ancak hiçbir penguen türleriyle tamamıyla aynı olmaz. Bir takım özsel özellikleri bulunur.” Bu ifadeleri kullanan birisi hangi akıl ilkesinden bahsetmektedir?

- Çelişmezlik
- Yeter sebep
- Özdeşlik
- Üçüncü halin imkansızlığı

Soru 7-

· “ Bir kutuda iki bilye var. Biri mavi biri yeşil renktedir. Bir tane alabilirsin. Ya mavi alacaksın ya da yeşil.” Diyen birisi hangi akıl ilkesini kullanmaktadır?

- Özdeşlik • Çelişmezlik • Üçüncü halin imkansızlığı
- Yeter sebep

Düşündürten sorular

1-

· Osmanlı zamanında bir kişinin kafası oldukça büyüktü. Bu sebepten başına fes bulamıyor, siparişe fes diktirmesi gerekiyordu. Bundan yararlanmak isteyen fes ustası aşırı yüksek bir fiyat talep etti. Aralarında şöyle bir konuşma geçti:

- İsteddiğiniz fiyat çok yüksek!
- Evet yüksek. Fakat siz dünyayı dolaşsanız o kafaya göre fes bulamazsınız.
-
- Alıcı yüksek fiyat ödemedi fesi aldığı kabul edilirse ne cevap vermiştir? (kaynak: Keklik, İstanbul;2001)

2-

- Ebu Hanife ile Abbasi halifesi Mansur hakkında şöyle bir olay anlatılır:
- Mansur Ebu Hanife'nin baş yargıçlık yapmasını istemektedir. Ancak Ebu Hanife çok sorumluluk gerektiren bu görevi kabul etmemektedir. Mansur demiş ki:
- Sen baş yargıç olmalısın! - Hayır! Ben bu işin ehli değilim - Yalan söylüyorsun!
-

Ebu Hanife'nin cevabı ne olmuştur?

4. HAFTA MANTIK DERS NOTLARI

ALANLA İLGİLİ KAVRAMLAR DEVAM

- Tasdik
- Tasdik ise en az iki tasavvur ve bunların arasındaki ilişkiyi belirleyen bir bağlaçtan meydana gelen cümledir. Bir başka deyişle tasavvurlar arasında ilişki bulunduğunu ya da bulunmadığını bildiren cümleye tasdik adı verilmektedir.
- Tasdik günümüzde genel olarak olumlama anlamında kullanılır. Mantıkta olumlu ya da olumsuz önermelerle ifade edilir.

- Örnek:
- Güneş doğmuştur.
- Ali çalışkandır.
- Olumsuzlama ise bir şeyin yüklemde mevcut olmadığını ifade eder.
- Örnek:
- Hava soğuk değildir.
- Sigara içmek erdem değildir.
- Olumlama –dır, olumsuzlama ise –mez, maz yada –değildir ekleriyle yapılır.

Tasdik devam

- Mantıkta tasdikler bölümünde önermeler, kıyas, burhan, cedel, safsata, hitabet ve şiire dair önermelerin bilgi açısından geçerliliği söz konusudur.
 - Farabi' ye göre tasdik bir kısmı kesindir(yakındır), bir kısmı kesine yakındır ve bir kısmı da nefsin bir şeyden sükun bulması olarak adlandırılan tasdiktir ki bu kesinden en uzak olan tasdik çeşididir. Yanlış tasdikte asla kesinlik meydana gelmez. Aksine kesinlik doğru olana ilişkin bir tasdikte mümkün olur.
 - Yine Farabi'ye göre kesinliğin bir kısmı zorunlu bir kısmı zorunlu değildir. zorunlu olan kesinlik mevcut hal ve özelliklerinin her şartta kesinliği aynı şekilde taşımasıdır. Zorunlu olmayan ise belli bir vakitte ya da şartta doğru olmasıdır.
 - Tasdikte bir şeyin iki durumu olumlanması yada değillenmesi mümkün olur.
- Önermeler bir konudaki yargılardır tasdikler ise o yargıların kabul ya da reddidir. Yine önermeyle ifade edilebilirler.

Tasdik devam

- Örnek:
- Hava sıcaktır. –olumlama-
- Hava sıcak değildir. –değilleme-olumsuzlama-
- Akıl iki durumdan birini seçmede kesin delillere sahipse buna yakın denir. Eğer akıl akıl ısrar eder ancak gerçeğe uygunluk bulunmazsa buna cehl-i mürekkebe denir.
- Önermeler bu sebepten yakıniyye, zanniyye, taklidiye gibi adlar almışlardır. Emiroğlu, a.ge., s. 204

Sûret

- Sözlükte "şekil, biçim, benzer ve örnek" anlamına gelen suret kelimesi felsefe terimi olarak bir şeyin mahiyeti, onu o şey yapan öz"dür (Kindi, s. 186).
- İbn Sina bu konuda beş ayrı tarif vermekteyse de en yaygını "bulunduğu şeyi güç halinden fiil alanına çıkararak cevher" şeklinde olanıdır.
- Varlığın ilkesini madde (heyula) ve suret (form) diye kabul eden Aristo'ya göre varlık maddede gerçekleşen suretten ibarettir (Metafizik, 105a)
- Varlık herhangi bir güç suret –form- giyerek dış dünyada belirir.

Sûret devam

- Aynı zamanda suret, varlık sahnesinde yer alan canlıların ilk yetkinliği (kemal) sayıldığından varlığın ilk ve tam sebebi sûrettir. Çünkü her nesnenin tanımı şekline bakılarak yapılır. Madde ise ikinci derecede bir sebeptir. Fakat bu iki ilke arasında herhangi bir zıtlık söz konusu

değildir. Bu sebeple bir konumda madde olan bir başka konumda suret olabilmektedir. Mesela; kereste ağaca göre suret, mobilyaya göre maddedir. (Tdv suret)

Duyu-Duyum

- Duyum: Duyu organları aracılığıyla etkilenen basit deneyim. Onların hemen yanındaki sinirler etkilenir. Öğrenmenin etkisine açık değildir. Sinir akımı da denilir.
- (tat, ses, uzun cisim,koku,ısı v.b.)
- Algı: Basit öğelerden çağrışım yoluyla oluşturulan karmaşık yapıdır. Sinir sisteminin daha üst bölümlerini (beyin) etkiler. Öğrenmenin etkisine açıktır. Beyinde yorumlama(anlama).
- (bal, kedi, yılan, çam, ocak v.b.)
- Canlılarda içten ve dıştan gelen uyarıları almayı mümkün kılan ruhi güç. (tdv İslam An)
- Burada dikkat çeken hem iç hem de dış uyarıların mevcut olduğu belirtilmektedir.

Duyu devam

- İslam düşünce ve bilim tarihi boyunca teşekkül eden terminoloji içinde duyu his ve hasse (çoğulu havass) kelimeleriyle ifade edilmiş, bilgi problemiyle ilgili olarak duyu ve algı konuları his, havas, havassı hams, havass-ı zahire, havass-ı batıne, havass-ı selime, el-kuvvetü'l-hassase, el-kuwetü'l-müdrike, en-nefsü'l-hayvaniyye ve esbabü'l-ilm gibi başlıklar altında incelenmiştir.
- Bir duyu gücünün herhangi bir etkenle uyarılmasına ihsas, buna bağlı olarak nesnenin zihindeki kavramına dair bilgi oluşursa ma'rifet ve fehim, bağımsız bilgi halinde çeşitli ilişkileriyle kavranmasına idrak denir. Duyu objeleri ve genel olarak duyulara konu olan şeyler için mahsus (çoğulu mahsüsât) ve hissi (çoğulu hissiyyat) kavramları kullanılır. (Tdv duyu maddesi)

- Modern felsefe çevrelerinde de duyunun tam bir tanımı üzerinde anlaşmaya varılmış değildir. Öncelikle duyum hadisesinin fiziki mi ruhi mi olduğu hususu farklı görüşlere yol açmıştır.

Hüküm / Yargı

- Mantıkta hüküm iki şey, iki düşünce arasında olumlu veya olumsuz bir bağlantı kurmaktır. Dia- hüküm iki şekilde sınıflandırılmıştır:
- 1- Akli Hükümler. Aklın varlıklar ve kavramlar hakkındaki bütün değerlendirmelerini ifade eder. dia
- Buna göre akıl, bir şeyin var oluş (vücut) kavramıyla münasebeti hakkında üç türlü hüküm verebilir: Vücub, imkan, imtina. Çünkü bir şeyi varlığa nisbet etmek, " Dört sayısı çifttir" örneğinde olduğu gibi ya vacip veya, "insan vardır, yazı yazar" örneğinde olduğu gibi mümkün (caiz), yahut da, "Dört sayısı tektir" örneğinde olduğu gibi mümteni' (muhal) olur.
- Bu hükümlere konu teşkil eden varlık ve kavramlara vacip, mümkün ve mümteni' denir.

Hüküm devam

- 2- Nakli hükümleri de alimler kabul eder ve kullanırlar. Bunlar aktarma yoluyla günümüze kadar gelen söz ya da olaylardır. Tarihsel olaylar, peygamberlerin sözleri, vs nakli hükümlerdir.
- Örnek: Fatih Sultan Mehmet 1453'te İstanbul'u fethetti, Ali 'yangın çıkmıştı' dedi gibi.

Delil

• İlk kelâm âlimlerine göre delil, herhangi bir konuda gerçeğe veya kanıtlanması istenen hususa ulaştırılan şeydir.-dia-Delil daha ziyade bir hükmün ispat edilmesini veya bir sonucun ortaya çıkarılmasını sağlayan vasıta dır.dia

• Deliller farklı özelliklerine göre farklı şekillerde adlandırılmışlardır.

• 1- Kelamcılara göre:

• A- Akli delil: Bütün öncülleri akla dayanan delildir. Mantıkçılar, öncülleri kesin bilgilerden oluşan akli delillere burhan, meşhurat veya müsellehattan oluşanlara cedel, zanniyyat veya makbulattan oluşanlara hatabe, vehmiyyattan oluşanlara da safсата veya muğalata adını verirler. dia.

• B- Nakli delil: Bütün öncülleri nakle dayanan delildir. Sübutu, özellikle İslam'ın ilk dönemlerinde işitmeye bağlı olduğundan "sem'i delil" diye anıldığı gibi "lafzi delil" diye de adlandırılır. "duydum ki şöyle dedi:" gibi ifadelerle kullanılır.

Delil devam

• 2- Ortaya konan delillerin gücüne göre:

• A-Kat'i (kesin): aksi isbat edilemeyecek delillerdir. Zorunlu ve kesin öncüllerden oluşur. 2'nin iki katı dördtür, gibi.

• B- Zanni delil: Kanıtlamayı amaçladığı konuya ilişkin karşı ihtimallerin tamamını ortadan kaldıramayan delildir. Bu tür delillere "iltizami" veya "iknai deliller" de denir. Dia-

Delil devam

• Elde edilişlerine göre

• A- Doğal deliller: insan gayretiyle elde edilmemiş, insan yapısında doğuştan gelen bir takım öncüllerdir. Farabi, kitabul- burhan,s.6

• B- Tecrübi deliller: insanın yetenekleri çerçevesinde soyutlayarak yada birleştirerek elde ettiği kazanımlardan oluşur

Delâlet

• Klasik mantık kitaplarında delalet terimi genellikle "bir şeyin öyle bir hal ve keyfiyette olmasıdır ki onu bilmekle başka bir şeyin de bilinmesi lazım gelir" şeklinde tarif edilir. Bu iki şeyden ilkinde dâl, ikincisine de medlul denir.dia-

• Bir şeyin kendi içeriğine atıf yapmasına delalet denir. Anlamını bazı söz yada işaretlerle beyan etmesidir. Mesela: kalem sözü yazı yazmaya delalet eder. öğretmen öğretmeye delalet eder.

• Delalet 2 şekilde olur:

• Sözlü-lafzi- : kitap sözünün iki kapak arasına getirilmiş yazılı metne delaleti böyledir.

• Sözsüz- gayri lafzi: dumanın ateşe delaleti ise gayri lafzidir. Trafik işaretleri, emojiler, resim, işaretler vs bunlardandır.

• Sözlü delalet kendi içinde üçe ayrılır:

• 1-Sözlü tabii: of, ahh gibi sözlerin ağrıya delaleti gibi.

• 2- Sözlü akli: işitilen bir sözün kişiye delaleti gibi,

• 3- Sözlü vaz'i: insan sözünün akıl sahibi canlıya delaleti gibi.

• Sözlü vaz'i delâlet üçe şekilde olur:

- 1- Matabakat: bir şeyin kendisinin tam olarak karşılığına delalet etmesidir. Mesela ev sözünün eve delaleti böyledir. Burada şey ile o şeyi şey yapan tamamen örtüşür.
- 2- Tazammun: bir şeyin kendisini içeren parça yada özelliklerden herhangi bir tanesine de delalet etmesidir. Mesela ev kelimesinin duvar ve pencerelere de delalet etmesidir.
- 3- İltizam: bir delaletin diğer bir şeyin delaletine de zorunlu olarak delalet etmesidir. Mesela tavanın delaleti duvarların delaletini de gerektirir. Bir şey için diğer bazı şeylere de delalet iltizam yoluyla delalettir.
- Sözsüz delalet de kendi içinde üçe ayrılır:
- Sözsüz tabii: sevmediği birini gören kişinin yüz ifadesinin değişmesi gibi.
- Sözsüz akli: dumanın ateşe delaleti gibi
- Sözsüz vaz'i: işaretlerin, resimlerin delaleti gibi.

Mahiyet- hüviyet- kimlik

- Mahiyet: Arapça 'ma huve?' ifadesinden elde edilmiştir. Bir şey için O nedir? Diye sorulduğunda karşılığında verilen cevabın içerdiği her bir özelliktir.
 - Mahiyet bir şeyin zihindeki tasavvurudur. Eğer zihindeki tasavvur dış dünya ile uygunluk gösterirse buna da hakikat denir. (emiroğlu, age, s.66)
 - Bir felsefe terimi olarak mâhiyet somut bir varlığı (mevcut) ne ise o yapan özü ifade etmek için kullanılır. Meselâ somut bir varlık olarak ağacın ne olduğuyla ilgili soru ağaçlar arasında müşterek olan, onları ağaç olmayanlardan farklı kılan bir öze atıfla cevaplandırılır ve buna "ağacın mâhiyeti" anlamında "ağaçlık" denilir.-dia-
- Mahiyet devam
- İslam alimleri mahiyeti üç ayrı şekilde ele alır:
 - Mutlak mahiyet: "lâ bi-şartı şey'in" tabiriyle ifade edilir ve bununla meselâ bir canlının mâhiyetinden bahsederken onun ne somut bir nesne olarak dış dünyada varlığı ne de zihindeki varlığı dikkate alınır. Buna "mutlak mâhiyet" adı verilir. Bu anlamda meselâ canlılık sadece canlılıktır. -Dia-
 - İkincisi "bi-şartı lâ-şey" tabiriyle anlatılır. Bununla da bir şey hakkında konuşurken onun sadece zihinde varlığı dikkate alınır. Buna "mücerred –soyutlanmış-mâhiyet" denilir.
 - Üçüncü olarak "bi-şartı şey'in" mâhiyetlerden söz edilir. Bu durumda mâhiyet dış dünyadaki somut nesnelere ifade eder. Buna "mahlût mâhiyet" adı verilir.
 - Hüviyet-kimlik: bir şeyi o şey yapan özelliklerinin hepsine hüviyet denir. O özellikler o şeyi diğer şeylerden ayırt eder.
 - Tahsin Görgün, Mahiyet, tdv İslam an., 2003, s.336-338,

Yüklem –Mahmul

- Yüklem bir özelliği bir anda ya da durum yada zamanda bir şeye eklemektir. O şey o şartlarda o özelliği yüklenir. Yüklem Arapçadaki karşılığı mahmuldur. Mahmulun olduğu yerde mevzu da bulunur. Mahmul ve mevzu ilişkisinde mevzu bir özelliğin o şeye hangi konuda yüklendiğini belirtir. "bir önermenin konusunda, bir hükmün öznesinde varlığı veya yokluğu belirtilen hal yahut nitelik" mânasında kullanılır. –tdv- mahmul• Örnek:
- Ağaç yeşildir.- yaprakları kastedilerek renk yüklenir.

· Ali geçen sene hastaydı.- zaman ve durum yüklenmiştir. Zaman geçen sene, durum ise hasta kelimesiyle ifade edilmiştir.

Değerlendirme Soruları

· Soru 1-

·: bireyin idrak gücü, veri deposu,

·: Herhangi bir konuda gerçeğe ya da kanıtlanması gereken hususa ulaştırılan şey,

·: Var olan, var olması mümkün ve zihinde tasavvur edilen varlık.

·

· Yukarıda geçen açıklamalara denk gelen kavramlar sırasıyla aşağıdakilerden hangisidir?

· Zihin, delil, şey

· Akıl, şey, tasavvur

· Bilme, tasavvur, şey

· Duyu, şey, hayal

· Hayal, duyu, nefis

Soru 2-

· I. Dumanın ateşi delaleti,

· II. Çizgilerin ve işaretlerin delaleti,

· III. 'off' ve 'ahh' nidalarının ağrıya delaleti,

· IV. Sevmediği birini gören birinin yüz ifadesinin değişmesi,

· Yukarıdaki örneklerde hangi delalet çeşidi yoktur?

· Sözlü tabii delalet

· Sözsüz akli delalet

· Sözsüz tabii delalet

· Sözlü vaz'î delalet

· Sözsüz vaz'î delalet

· Aşağıdakilerden hangisi mutabakat yoluyla delalete örnektir?

· Evin duvarlara delaleti • Kalemın mürekkebe delaleti

· Tavanın kapıya delaleti

· Sıranın derse delaleti

· 'Su' kelimesinin suya delaleti

Soru 4-

Bir şeyin özelliklerinin hepsine ne ad verilir?

A- mahiyet

B- şey

C- delalet

D- akıl

E- zeka

Aşağıdakilerden hangisi bir delil çeşididir?

A- tasavvur B- hassa C- akli D- sezgi

E- dolaylı

- Bir şeyi olumlama ya da olumsuzlama anlamında kullanılan kavram hangidir?
- Tasdik • Delil • Önerme
- Kıyas
- delalet
- Bir şey hakkında verilen karara ne ad verilir?
- Hüküm • Suret • Resim • Öz • tasdik
- Bir özelliğin bir şeyde olduğunu belirten şeye ne denir?
- Mahmul/yüklem • Önerme
- Özdeşlik
- Suret
- akıl

5. Hafta Mantık Ders Notları

- Kavramlar

Kavram zihnin bir takım çalışmalarının sonucu oluşur. Duyumlanan bir şeyin zihinde bir hükme varılarak tüm ait özellikler katılarak ve tüm ait olmayan özelliklerden de ayrıştırılarak soyut ve tek bir kelime ile ifade edilmesidir.

- Örnek:

İnsan kavramının oluşumuna bakalım: duyularla algılanıp düşünmeye konu olan zihnin öncelik ve sonralığında yer arayan, tüm olası özellikleri hayalde canlanan tasavvurla suret giydirilen dış dünya ile alışverişin sonucu ancak tek tek fertler ait olmayan tümel olan bir kavram oluşur. İnsan kavramı da tek tek canlılardan hareketle ortak bir sonuca vardırılan özelliklere sahip(canlı, konuşan, akıl sahibi vs) bir şeyi kasteder ki işte buna insan denir. İnsanın bu aşamadan sonra dış dünyada sadece örnekleri bulunabilir. Kavram olarak sadece zihinseldir.

- Kant kavram oluşurken bir takım apriori yeteneklerin söz konusu olduğunu belirtir.

Ona göre her bir arı anlık kavramı kendi yerini ve tümü de tamamlanmışlıklarını apriori olarak belirleyebilir. Bunun dışında tümü de keyfe ya da şansa bağımlı kalacaktır. Kant'a göre kavramların bir takım özellikleri vardır:

- Görgül değil arıdırlar.
- Sezgiye ve duyarlığa değil düşünceye ve anlağa aittirler.
- Tablolarının tamamlanmış olmaları ve arı anlığın bütün bir alanını doldurmuş olmaları.

- Kant, Arı Usun Eleştirisi, s.85.

Kant zaman ve uzay kavramlarının ve kategorilerin apriori olduğuna inanmaktadır. Bunlar arasındaki ilişkiler de aprioridir.

- Şeylerin yorumlanmasında yani yüklemendirilmesinde bir şeylerin tüm bilgisinin mantıksal gerek ve ölçülere göre oluşturulduğu görülür. Yapılan iş kategorik bir birliktelik oluşturmaktır.

- Kant, age, s.96

- Kanta göre zihin -düşünme sürecinde dört temel işlev meydana getirilir:

Yargıların niceliği

- Evrensel
- Tikel
- Tekil

Nitelik

- Doğrulayıcı
- Yadsıyıcı • Sonsuz

İlişki

- Kategorik
- Hipotetik • Ayrık

Kiplik

- Problematik (belkili)
- Assertorik(önesürümlü)
- Apodiktik(belgitli)
- Kanta göre bunlar zihnin düşünme sürecinde yürüttüğü mantıksal faaliyetlerdir.

Tüm bu faaliyetler sonucunda doğru diye bileceğimiz tek bir kelime oluşur: kavram. Bir şeyin birlik içerisinde, doğru ve eksiksiz soyut zihinsel karşılığı. Ona göre verilen bir kavramdan doğan doğru sonuçlar ne denli çoksa, o kavramın nesnel olgusalılığı açısından o denli çok gösterge vardır. Eksiksiz olmasına gelince şeyin başak bir şeyle değil ama yalnızca bu kavram ile tamamıyla bağdaşmasıyla oluşur.

- Kant, age, s.96

Müslüman filozoflarına göre kavram

- Farabi
- Bir şeyin bilinmesi ona delalet eden işaret edicinin birbiriyle uyumunu ifade eden lafızlar çekimleri yapılamayan sözlerdir. Diğer kategorilere delalet eden lafızlar, bil kuvve duyulurları içermeleri bakımından alındıklarında şekillere sahiptirler.duyulurdan ayrı olmaları bakımından kendilerine delalet edilen pek çok şeyin kelimeleri yapılır. Daha sonra dört bilgi mertebesi söz konusu olur ve adlandırma başlar. nefis yetersiz duyulmama durumlarında delaletle veri toplar.

· Farabi'ye göre düşünen güç bu şeyleri birbirinden ayırttırdıktan sonra döner ve onları bu kez de birbiriyle çeşitli tarzlarda bileşime sokarak bu bileşim tarzlarıyla nefsin dışında bulunan bileşimi taklit etmeye çalışır. Böylece düşünen gücün bu şeylerden oluşturduğu bir kısmı önermelerin bileşimi olur ve bu sayede olumlu ve olumsuz önermeler meydana gelir. Bir kısmı kayıtlama ve şart koşma bileşimi bir kısmı emir ve yasak gibi gerektirme bileşimi ve başka bileşim sınıflarından oluşur. bu aşamada lafızlar oluşur. tekrar lafızlar ele alınır düzeltilip ıslah edilir. Bu sayede lafızların sınıfları oluşur. Her bir sınıfla bir makul sınıfına delalet edilir. Lafızlar neftse yer alır ve dış makullere benzemez.

- Farabi, kitabulhuruf, s. 42

Gazzali

· Gazzali: ona göre varlık mertebeleri dört tanedir ve lafızlar 3. Sırada bulunur. Ona göre bir şey önce dış dünyada, sonra zihinlerde sonra lafızlarda daha sonra yazıda bir varlığı

vardır. buna göre başlı başına var olmayan bir şeyin zihinde bir imgesi mevcut olmaz. Bu imge zihinde şekillendiğinde ise bu o şeyin bilgisidir. zira ilmin manası ona göre imgesi olduğu şeye duyular bakımından mutabık olarak neftse hasıl olan bir imgelemeden başka bir şey değildir. neftse bu iz yani imge açık olarak belirmediği bu ize delalet etmek üzere bir lafız düzenlenmez. İçinde sistemli seslerin ve harflerin yer aldığı bir lafız düzenlenmediği bu lafza delalet eden bir yazı da resmedilmez.

- Gazali, Mi'yarul ilm s.56

Kavramlar İlimler Açısından Neden Önemlidir?

• İlimler düşünme ve sonrasında oluşan muhakemeden tevellüd ettiği ilk ve tek bilgi maddesi kavramlardır. Dahasında önermeler, kıyas, akıl yürütme vs. gelmektedir. Çünkü kavram tek başına bir bilgi deposudur. Her bir ilim dalının kendi alanına mahsus kavramlarına terim denir. Dolayısıyla terimler de kavramlar arasından bulunur. Mesela; dünya kavramı her bir alanda farklı anlamlara gelebilen bir kavramdır. Coğrafyada, tasavvufta, metafizikte farklı anlamlara gelir. Dolayısıyla içeriği genişleyebilir; ancak neliği değişmez. Farabi terimlere 'elfazu sına'iyye' – teknik, sanatsal- adını verir. Ve şöyle tanımlar: '... o dili konuşanların çoğunluğu nezdinde yaygın olmayıp yalnızca bir sanat ehline kullanılır. ... bu lafızlar söz konusu sanat erbabı nezdindeki delaletiyle kullanılır.'

- Doğan özlem, mantık, 70
- Doğan özlem, mantık, 71
- Farabi, et-Tavti'a, s.36

Kavramlar ve İletişim

• Düşünme faaliyeti sonucu oluşan kavram toplumun dili ve yapısından bihaber gerçekleşmez. Nitekim düşünme dahi mevcut dille bağlantılıdır. Kavramın içeriğini oluştururken ve o kavramı ifade ederken hali hazırda konuştuğumuz dille ifade ederiz. Sağlıklı bir iletişim de muhatabı doğru anlamak ve sözlerini yorumlayabilmekten geçmektedir. Nitekim derler ki:

- Yanlış üslub doğru sözün celladıdır,
- Ne kadar bilersen bil senin bildiğin karşındakinin anladığı kadardır.
- Dolayısıyla ortak bir anlam üzere buluşamadıkça ne kadar kelime kullanılırsa kullanılsın yetersiz kalacaktır. Bu bakımdan olacak ki çevirisi yapılan bir eser her zaman az yada çok eksiklik barındırır.

Kavramlar ve Çeşitleri

• Kavram çeşitlerini incelerken bir çok sınıflama yapılabilir. Hangi özellik bakımından ele alınırsa o şekilde sınıflanabilmektedir.

- Tümel, tekil ve tikel kavramlar:

• Tümel kavram: bir şeyin tüm sınıflarını kapsıyorsa tümel-küllik kavram denir. Her, hiç, tüm gibi eklemelerle kullanılabildiği eksiz de kullanılabilirler; ancak delaletleri aynı olur.

Örnek: insan erdemli olmalıdır. (tüm insanlar, her insan)

- Ağaç yaşken eğilir. (tüm ağaçlar, her ağaç)

• Tikel kavramlar: kavram bir sınıfın bir kısmına delalet ediyorsa tikelcüz'i- kavram denir. Örnek: Bazı insanlar sarışındır, bazı okullar yatılıdır, kimi ağaç kışın yaprak döker, gibi.

- Tekil kavramlar: kavram tek bir şeye delalet ediyorsa tekil denir. Özel isimler de bu gruptan sayılabilir. Örnek: Gazali, İstanbul, bu ağaç, şu kalem, gibi.

Kavram Çeşitleri devam

- Kolektif ve distribütif kavramlar:
- Kolektif kavram: bir gruba, grubun fertlerine göre oluşmuş kavramlardır. Mesela; ordu, meclis, sendika, aile, vs
- Distribütif kavram: bir grup içinde anlamlandırılan ancak tek tek fertlere delalet eden kavramlardır. Mesela: asker, milletvekili, gibi
- Soyut ve somut kavramlar:
- Soyut kavram: Sadece zihinsel olan kavramlardır. Dış dünyada delalet ettiği şeyler bulunan kavramlardır. Mesela: özgüven, dürüstlük, fazilet, vs.
- Somut kavramlar: Zihnin dışında bir nesneye, varlığa delalet eden kavramlardır. Mesela: elma, masa, atomobil, vs.
- Emiroğlu, age, s. 61
- Olumlu ve olumsuz kavramlar:
- Olumlu kavramlar: bir kavramın kendisi pozitif, çelişigi ise negatiftir. bazı eklerle de yapılabilmektedir. Mesela; erdemli- erdemsiz, insan- insan olmayan, mutlu- mutsuz, gibi.
- Emiroğlu, age. s.61
- Açık ve seçik kavramlar:
- Açık kavram: tanımlanmış nesne hakkında kapalı yada bulanık nokta bulundurmayan kavramdır. Daire: kenarı ve köşesi olmayandır.
- Seçik kavram: tanımlandığı nesne hakkında ayırt edilerek yeterli şekilde meydana getirilmiş kavramdır. Mesela: insan: canlı, konuşan, vs. dir. Cisim: belli bir şekli olan şey, gibi.
- Mutlak ve izafi-görelî kavramlar:
- Mutlak kavram: başka şeylerle değil tek başına anlam sahibi olan kavramdır. Akıl, nefis, rakam, vs.
- İzafi kavram: başka şeyler içinde birbirine bağlı duruma göre anlam kazanmış kavramlardır. Baba, anne, İzmirli, gibi

İçlem ve Kaplam

- Bir kavramın diğer kavrama göre konumu belirlenirken iki durum ortaya çıkar ya o kavramın içerisinde yer alır yada o kavram onu kapsar. Bu şekilde içlem ve kaplam kavramları oluşur. Mesela:

İçlem kaplam devam

İçlem kaplam devam

- Şekilde incelenecek olursa varlık içlemi en dar olan kavramdır. Ancak kaplamı en geniş olandır. Çünkü kendinden başka özelliklerini içerecek bir kavram yoktur. Ancak kaplamında bir çok kavram vardır.

Kavram kelimesine benzer şekilde kullanılan kelimeler

- KELİME: kavramlar birer kelimedir; ama kelimeler kavram olmayabilir.
- LAFIZ: söz kelimesinin Arapça karşılığıdır.
- SÖZ: ağızdan çıkan her bir ses. Söylenen söz kavram olabilir de olmayabilir de.

- EDAT: yer, zaman vs. gösteren eklerdir.
- FİİL,YÜKLEM: cümlede yargının oluştuğu kelimedir.
- İSİM-AD: canlı cansız her şeyi ifade eden onlara özgü sözlü belirteçtir. Özel isimler, vs.
- TERİM: belli alanda kullanılan kavramlardır.
- FİKİR: tek bir kavramdan değil bir çok kavram, kelime ve yüklemlerden oluşan zihinsel süreç ürünüdür.

Kavramlar Arası İlişkiler

- Kavramların birbirlerine göre aralarında 4 ilişki söz konusu olur:
- 1- Eşitlik (müsavat) : Eğer iki kavramdan her biri diğerinin bütün fertlerini karşılırsa bu iki kavram arasında eşitlik vardır. Örnek; konuşan- gülen, anne- doğuran, vs.

Kavramlar arası ilişkiler devam

2- Ayrıklık (mübayenet):

- İki kavramdan her biri diğerinden tamamen ayrı, hiçbir ferdini içermiyorsa bu kavramlar arasında ayrıklık vardır. mesela: insan-kuşbitki, canlı-ölü,vs.

Kavramlar arası ilişkiler devam

3-Tam girişimlilik (umum ve husus mutlak):

- iki kavramdan sadece biri diğerinin tüm fertlerini içine alırsa bu ilişkiye tam girişimlilik denir. Mesela: ölümlü- insan, insan-esmer,vs.

Kavramlar arası ilişkiler devam

4-Eksik girişimlilik (umum ve husus min vech): iki kavramdan her biri diğerinin bazı fertlerini içine alıyorsa aralarında eksik girişimlilik vardır.

Mesela: Alman- Müslüman, doktor- esmer, vs.

Değerlendirme

- Soru: 1

Aşağıdakilerden hangisi distribütif kavrama örnek olamaz?

- Asker
- İşçi
- Milletvekili
- Ordu
- Ev

Soru 2

- Bir kavram bir varlığa veya nesneye işaret ediyorsa ne tür bir kavramdır?
- Olumlu
- Olumsuz
- Tekil
- Tikel
- Somut

- yandaki şekilde kavramlar arası ilişkilerden hangisi ifade edilmiştir?

Konuşan Gülen

- Eşitlik
- Ayrıklık

- Tam girişimlilik
- Eksik girişimlilik
- Hiçbirisi

Soru- 4

- Aşağıda örneği verilen kavramlar arası ilişki hangisidir?

Ölümlü

- Eşitlik
- Ayrıklık
- Tam girişimlilik
- Eksik girişimlilik
- Hiçbiri
- Aşağıda verilen hangi tür kavramlar arası ilişkiye örnektir?
- Kuş İnsan

- Eşitlik
- Ayrıklık
- Tam girişimlilik
- Eksik girişimlilik
- Hiçbiri

- Aşağıda verilen örnekler hangi tür kavramlar arası ilişkiye aittir?

“Doktor- kadın, Müslüman- Alman”

- Eşitlik
- Ayrıklık
- Tam girişimlilik
- Eksik girişimlilik
- Hiçbiri
- “İçine aldığı fertlerin ortak özelliklerini kendinde toplayan kavrama, çatısı altında bulunan fertlerin tümü de onun dir.” Boşluklara uygun kavramlar hangisinde doğru verilmiştir?

- Kaplam- işlem
- Mahiyet- hakikat
- Zihin- nefis
- Akıl- idrak
- İşlem- kaplam

Soru-8

- “ Öğretim → örgün →yüksek öğretim→üniversite→İnönü →ilahiyat→1.sınıf→

Merve/Safa”

- Örneğe göre işlemi en geniş olan hangi kavramdır?
- Öğretim
- Örgün
- Yüksek öğretim

- Üniversite
- İnönü

6. HAFTA MANTIK DERS NOTLARI

BEŞ TÜMEL

Bazı kavramlar • Zât:

· Varlık açısından incelendiğinde varlığın iki yönü olduğu görülür. Biri tüm özelliklerini meydana getiren dışta bulunan özellikleri, diğeri de özüne ait asıl değişmeden kalan kısmıdır. Mahiyet, suret, form, kimlik, hüviyet, vs kavramların alakalı olduğu yön dışsal özellikleri ifade eder. İbn Sina'ya göre tüm bu özellikler tek başına değil ama hepsi bir araya gelerek bir zati özellikler meydana getirebilirler; o zaman bu şey artık ayrılmaz değişmez tek bir şeydir. Özellikleri onu varlık sebebi değildir; ama onun anlaşılmasını sağlar. Dolayısıyla zattan çıkan bir özellik zâtın sebebi değildir.

- İbn Sina, Mantığa Giriş, s.22

Araz

· Şu halde denilebilir ki şeyin hakikati olan bir zat vardır ve bir de onun sıfatları. Bu vasıfların bir kısmı ve diğeri bir çok şeyden şeyin hakikati oluşur. Bir şeyden –zattan- ayrılabilen her özelliğe araz denir. Aristo arazi. "bir şeye ait olan ve onun hakkında doğru olduğu tasdik edilen. ancak ne zorunlu ne de çoğu zaman karşılaşılan şeydir" şeklinde tarif etmiştir (Metafizik, 1025)

· Zati özellikler ise zattan ayrı olmayacak özelliklerdir. Bunları ifade eden söze de zati lafızlar denir.

· Beş tümel, zat ve araz bakımından belli özelliklerin sınıflandırılmasından oluşmuştur. Bunlar arazların zata yüklenmesiyle farklı konumları söz konusu edilerek incelenmesinden oluşmuş beş tümel kavramdır.

Beş Tümel

1- CİNS:

· Cins , o nedir? Sorusunun cevabında söylenen hakikatleri farklı olan şeylere yüklenen şeydir. cinsin altında ortak özelliği bulunan tümeller bulunur ki bunlar türlerdir. Cinsler de son cinse kadar sıralanırlar ve cinsler cinsi en üstte bulunan cinstir. Bundan sonra başka cins yoktur. Gazali' ye göre üstünde cins bulunmayan üstün cinsler 10 tanedir. Bunlar kategorilere karşılık gelen tümellerdir. Bunlar cevher hariç diğerleri arzadır. Cevher en üst cinstir. Cinslerin cinsidir. Şöyle bir tablo oluşturabiliriz:

- Gazali, miyarul ilm, s.108

Cins devam

Cevher

- Cisim cisim olmayan

Büyüyen büyümeyen

Hayvan bitki

- İnsan insan olmayan
- Tabloya göre cevher en üst cinstir.

Cins devam

- Cins de kendi arasında ikiye ayrılır:

· Yakın cins-cins-i karib-: bir türün doğrudan doğruya bağlandığı şey onun yakın cinsidir. Örnek: bitki, çiçek, gül, diziliminde çiçek, gülün yakın cinsi, bitki uzak cinsidir. Giysi, ceket, ekose desen. Diziliminde ceket ekosenin yakın cinsi, giysi uzak cinsidir.

· Uzak cins- cins-i baid-: araya giren cinsler vasıtasıyla bağlandığı terim ise uzak cinstir. Uzak cins yukarıda da bahsettiğimiz gibi bir sonraki cinsidir. Ayakkabı, yazlık ayakkabı, babet. Diziliminde babetin en yakın cinsi yazlık ayakkabı, uzak cinsi ayakkabıdır.

2- Tür

· Cinsin kendisi ve başkası üzerine zati ve öncelikli bir şekilde yüklem olduğu tümeldir. Başka bir tanımla cinsin altında yer alan cinsle benzer özelliği bulunan tümeldir. Cins içine alan, tür ise içine giren tümeldir. Tür de yakın ve uzak olarak ikiye ayrılır. Yakın tür cinsin doğrudan doğruya bağlandığı tür onun yakın türü, araya türler girerse uzak türü olur.

· Örnek:

· Alet, vida, başlıklı vida. Diziliminde alete yakın tür vida, uzak tür başlıklı vidadır.

· Gazali, miyarul ilm, s.108

3- AYRIM (fasl)

· Fasl, o özünde hangi şeydir? Sorusunun cevabında şeye yüklenen tümeldir.

· Cinsleri ve türleri birbirinden ayıran ana karaktere ayırım denir. yukarıdaki alet örneği üzerinde inceleyelim: alet , vida, başlıklı vida başlıksız vida. Vidanın başlığı diğer vidalardan ayırıcı özelliğidir. Bu ayırımı olur.

· Ayırım da yakın ayırım ve uzak ayırım şeklinde ikiye ayrılır. Yakın ayırım türü yakın cinsinden ayıran özelliğidir. Uzak ayırım ise uzak cinsindeki fertlerden ayırandır. Mesela: insan için akıllı olmak diğer canlılardan ayırdığı için yakın ayırım, büyümek de uzak ayırımıdır.

· İslam mantıkçıları bu üç tümele, zati tümeller demişlerdir.

· Gazali, miyarul ilm, s.108

· Emiroğlu, age. s.71

· Emiroğlu, age. s.71

4- HASSA

· Hassa yalnızca tek bir hakikat altında bulunanlara zati olmayan bir şekilde yüklem olan tümeldir. Başka bir deyişle bir türe veya kişiye ait olup aynı cinsten diğer bir tür ve fertte bulunmayan özelliktir.

Örneğin: insanı tarif ederken saçlarının ağarması özelliği gibi.

özellikleri kullanmayız.

· 4 çeşit hassa söz konusu edilebilir:

· Türün bazı fertlerine ait olanlar. İnsan için doktorluk, mimarlık vs.

· Türün bütün fertlerine ait olabilir. İnsan için iki ayaklı olmak gibi.

· Belli durum ya da zamanda beliren özellikler. Yaşlılıkta kamburun çıkması, saçların ağarması vs.

· Türün bütün fertlerine ait olan ancak sürekli olmayan özellikler. insanın gülmesi, atın kişnemesi, vs.

· Gazali, miyarul ilm, s.109

- Emiroğlu, age. s.72

5- İLİNTİ- genel araz

· Tek bir hakikat altında bulunanlara ve diğerlerine de zati olmayan bir şekilde yüklenen tümeldir. diğer bir şekilde ise diğer fertlerin de paylaşabilecekleri özelliklerdir. Örnek: üşüme, yemek, uyumak, vs. diğer bazı varlıklarda bulunabilir.

- İlinti ayrılabilen ve ayrılamayan şekilde ikiye ayrılır:

· Ayrılamayan ilinti: karalık karga için ayrılamayan ilintidir. Karalık sadece ona ait değildir. ama onda arizidir.

- Ayrılabilen ilinti: insanın hareket etmesi, suyun akması, vs.

- Gazali, miyarul ilm, s.109

Değerlendirme soru 1-

- Aşağıdakilerden hangisi beş tümelden biri değildir?
- İlinti
- Cins
- Tür
- Hassa
- Tikel

‘Cins’ in tanımı hangisidir?

- İki şeyin özleri bakımından benzediği iki basit yüklem.
- ‘O nedir?’ sorusunun cevabı olarak farklı yüklemelere ve zatlara yüklem olan tümeldir.
- Fertlerde geçici olarak bulunan özelliklerdir.
- Bir türe veya kişiye ait olup aynı cinsten diğer bir tür ve şahısta bulunmayan sıfattır.
- ‘o nasıldır?’ sorusunun cevabıdır.

“Bitki- çiçek- gül” örneğinde, ‘gül’ kavramına göre cins hangisidir?

- Bitki
- Çiçek
- Gül
- Kırmızı gül
- Sarı gül

Araz nedir?

A- Bir şeyi mahiyeti ve özelliklerinden oluşan şeydir.

B- Şeye yüklem olabilendir.

C- Şeyin tek başına ifade edildiği tekil şeydir.

D- Şeyin yakın cinsinden ayıran özelliktir.

- Zât için hangisi söylenemez? A- bileşik değildir.

B- zât bir şeyin özünü ifade eder.

C- cevher zât anlamında kullanılmıştır.

D- şeyin sahip olduğu ayrılan ve ayrılamayan özelliktir.

7. HAFTA MANTIK DERS NOTLARI

KATEGORİLER

GİRİŞ

- Kategoriler bir şeye yüklem olanın çeşitli sınıflarını ifade eder. yani yüklem olanın hangi sınıfa ait olduğunu belirtir. Genel kabulde 10 sınıftır. Bu sayının azlığı ya da çokluğu mantığa zeval getirmez.
- Kategoriler bir çok ilimde yer alabilir ve inceleme konusu olabilir: metafizik, psikoloji ve dil bilimi, gibi. Öğretim faaliyetinde öğrenen açısından öğrenende bir şeyin sınıf bilgilerini oluşturma ve örneklendirmede önemli yere sahiptirler.
- Varlıklar incelenirken kendi zati ve mahiyeti söz konusu edilir. Bazı özellikler kendisinden bazı özellikler ise başka şeylerden ilişir.
- İbn Sina, Kategoriler, s. 4
- İbn Sina, Kategoriler, s. 4

Giriş devam

- Varlıklar arasında bir kısmı hiçbir konuda olmamakla beraber bir konu hakkında tasdik edilmiştir: Söz gelimi, insan bir konu, yani her hangi bir insan hakkında tasdik edilmiştir; ama hiçbir konu içinde değildir. Başkaları bir konu içindedir; fakat bir

konu hakkında tasdik edilmemişlerdir.

- Aristoteles, kategoriler, p.2

Giriş devam

- Aristoteles' e göre , Bir şey bir konuya olduğu gibi, bir başka şeye de yüklendiğinden yüklem hakkında tasdik edilmiş olan her şeyin konu hakkında da tasdik edilmesi gerekecektir: Söz gelimi, insan fert olarak alınan bir insana yüklenmiştir ve bir yandan da, hayvan, insan'a yüklenmiştir. Öyleyse fert olarak alınan insana hayvanda yüklenebilecektir. Çünkü fert olarak alınan insan hem insandır, hem de hayvan.

- Aristoteles, kategoriler, p.3

Giriş devam

- Hiçbir bağlantısı olmayan şeyler öz, nicelik, nitelik, görelilik, nerelik, zaman, durum, sahip olma, etki ve edilgi ifade ederler. — Bir kelime ile söylenecek olursa, söz gelimi, insan, at: özdür; söz gelimi: iki-dirsek-uzun, üç-dirsekuzun: niceliktir; ak, gramerci: nitelik; misil, yarım, daha büyük: görelilik;Lykeion'da, Agora'da: nerelik; dün, geçen yıl: zaman; yatmıştır, oturmuştur:durum; ayakkabıları ayağındadır, silâhlıdır: sahip olma; o kesiyor, o yakıyor:etki; o kesiliyor: edilgidir. Görüldüğü gibi kavramlar yada kelimeler tek başına iken sadece tanımları söz konusu olabilir; ancak yüklendikleri şeyle beraber yeni oluşum meydana getirirler. Yukarıdaki özellikler bir şeye yüklendiklerinde tasdiklenmiş olurlar.

- Aristoteles, kategoriler, p.4

Kategoriler klasik mantıkta on tanedir.

1- Cevher

- Varlığı kendisine yüklem olan şeye bağlı olmayandır. Cevher zât denildiği de olmuştur. Gazali bir konuda olmayana cevher demiştir. Ona göre cevher kendisine yüklem olunan şeyden ötürü kendisi değişmez. Mesela: beyazlık böyledir. Beyazlık yüklenebilir ancak hem kendisinin hem de yüklendiği şeyin aslı değişmez. İnsan, canlı, at, vs ayrı ayrı tek başlarına birer cevher .

-

- Aristoteles'e göre cevherin birtakım özellikleri vardır.
- Cevherin zıtları yoktur. Mesela; insan, ağaç, hayvan, 10, 5 metre, dün, vs.
- Cevher zıtları yüklem olarak alabilir. Mesela; sıcak su, soğuk su, iyi insan- kötü insan, vs.
- Cevher azalıp çoğalmaz. Yüklem olarak bu sıfatlarla yüklenebilirler. Mesela; az su, kısa insan, vs.
- Gazali, Miyarul –ilm, s. 466

2- Nicelik

- Ne kadar? Kaç tane? Gibi özelliklere yönelik sorulara verilen cevapta belirtilir. Miktarını belirtir. Mesela: 3 metre kumaş, bir bardak su, gibi. nicelik bir şeyi uzunluk, ağırlık, derinlik, gibi özellikler yükler.

- Niceliğin de bazı özellikleri vardır:
- Nicelik zıtlık kabul etmez.
- Nicelik azalıp çoğalmaz.
- Nicelik eşitlik ya da eşitsizlik belirtebilir. 2 ye eşittir, üç kenarı olan üçgene eşittir, gibi.

3-Nitelik

- Varlıkla ilgili 'o nasıldır?' şeklinde soruların sorunun cevabında söylenir. Bir şeye yüklenen renk, tat, koku, sıcaklık, soğukluk, vs. özelliklerdir.

Niteliklerin zıtlar olabilmektedir: görgül- görgüsüz, mutlu- bedbaht, vs.

4-Görelilik

- Bir şeyin, varlığın başka şeyle yada varlıkla olan konumundan oluşturulan özelliğidir. Mesela: baba-oğul, evli- bekar, anne- çocuk, vs.
- Görelilerin zıtları olabilir. Evli- bekar, gibi.
- Göreliler azlık ve çokluk kabul ederler. Mesela: büyük küçükten daha büyüktür, küçük daha küçüktür, gibi.
- Göreliler arasında zamandaşlık söz konusudur. Anne varsa çocuk da vardır. işçi varsa işveren de vardır.

5- Mekan- Yer

- Bir varlığın bulunduğu yeri belirten özelliktir. Nerede? Sorusunun cevabında söylenir. Yukarıda, aşağıda, sağda, solda, karşısında, okulda, evde, uzayda, atmosferde, kelimada, İngilizcede, vs.

- “O, okulun yukarısında, üst sokakta, mavi boyalı penceresi olan beyaz boyalı evin avlusunda ayakta durmuş, üzerinde uzun hırkasıyla babasının yolunu gözlüyordu. Fazla serin bir hava vardı, neredeyse yüzü kızarmak üzereydi. Kendi kendine bir şeyler söylüyor, ne dediği pek anlaşılmıyordu.”

6- Zaman

- bir şeyin zamanın neresinde bulunduğunu yani zamanla süreyle ilişkisinden oluşan özelliktir.

Geçmişte, gelecekte, ya da şu anda zamanda mevcut özellikleri belirtir.

- Dün saat 2 de, yüzyıl sonra, 5 gün önce, sen doğmadan, aylarca, vs.

•

7- Durum

- Bir şeyin bir bölümünün veya tamamının ne durumda, halde olduğunu gösterir. mesela, insan için ayakta durmak, uyumak, yaslanmak, gibi, dünya için dönüyor, güneş batıyor, vb.

8- Sahiplik

- Bir varlığın diğer bir varlığa göre kazandığı barındırma, sahip olma özelliğidir. İnsan için şapkalı, ceketli, bilgili, vs.

9-Etki

- Bir varlığın, şeyin diğer bir varlık üzerinde oluşturduğu etkiye bağlı özelliğidir. İnsan için kırıyor, madde için eriyor, suda çözünüyor, güneş ısıtır, gibi.

10- Edilgi

- Bir varlığın diğer bir varlıktan etkilenmesine bağlı oluşan özelliğe denir. Kırıldı, çözüldü, döküldü, sıkıştı, genleşti, eridi, vb.

Tanım (Tarif)

- Bir kavramın içeriğinin tam açıklanmasıdır. Tanım iki şekilde yapılır: ya ilintileriyle yani tasavvuruyla ya da kendi zati özellikleriyle tanım yapılır. Varlığın ya da şeyin tasavvuruyla yapılan tanıma ‘resm’ denmiştir. Hadd ise şeyin kendi özellikleri ile yapılan tanımdır. Bu kavramlar Daha çok Arapça eserlerde kullanılmıştır. Resm; Tasvir etme, betimleme ise Türkçedeki karşılıklardır. Diğer taraftan tanım için kavli-i şarih kullanılmıştır. Resm tanımın bir çeşidi olmaktadır.

Tanım devam

Beş tümele göre yapılan tarif çeşitleri:

- 1-Tam özsel tanım (haddi Tam): bir şeyin yakın ayrımı ve yakın cinsiyle yapılan tanımdır. Mesela: insan konuşan bir hayvandır, gül dikenli bir çiçektir.

devam

- 2- Eksik özsel tanım (haddi nakıs) : bir şeyin uzak cinsi ile yakın ayrımından oluşturulmuş tarifidir. Mesela; gül dikenli bir bitkidir, insan konuşan cisimdir.

devam

- 3-Tam ilintisel tanım (resm-i tam): bir varlığın hassası ve yakın cinsiyle yapılan tanımdır. Mesela; gül kokulu bir çiçektir, insan gülen bir hayvandır.

devam

- 4-Eksik ilintisel tanım (resm-i nakıs): bir şeyin uzak cinsi ile ilintisinden oluşturulan tanımdır. Mesela; gül sarı bir bitkidir, insan ayakta duran bir cisimdir, gibi.

Diğer bazı tanım çeşitleri

- A- Lafzi –adsal- tanımlar:
- Bu şekilde yapılan tanımlar bir adın ismin açıklanması yine bir adla yapılır. Mesela:
- İçki nedir? Akollü içecektir.
- Sarı nedir? Bir renktir.
- Diğer taraftan ad tanımları yeni ya da alanında oluşturulan bir kavramın da tanımı olabilir: mesela: Platon'un ide, Hegel'in ruh, matematikte asal sayı, Türkçe de mısra, dize, diğer bilimlerde atom, elektron vs.
- Emiroğlu, age. s. 85.
- B- Zâti tanım: zati özelliklerle yapılan tanımlardır. İnsan ruh ve bedenden oluşan canlı bir varlıktır. Gül çeşitli renkleri olan, dikenli, kokulu bir varlıktır.
- C- Arazi- hassa ile- tarif: bir şeyin dış özelliği ile yapılan tanımdır.
- Mesela: insan konuşan, akıllı bir varlıktır.
- Gül, kokulu renkli bir çiçektir.
- D- Analitik –tahlili, çözümleyici-tanım: bir şeyi analiz ederek, ayrıştırarak tanımlamaktır ya da kısımlarını işaret ederek yapılan tanımdır. Mesela; su iki hidrojen ve bir oksijenden oluşan cisimdir, aile anne baba ve çocuklardan oluşan yapıdır.
- Emiroğlu, age. s. 86.
- E- Terkibi- birleştirici- tanımlar: bir şeyi kendisini oluşturan özelliklerini bir araya getirmek ve herkesçe malum olmayan bir şey ilave etmektir. Mesela; usûl fikrin zihinde düzen ve hareketidir.
- İzmirli, fd, s.111.
- F- Empirik –tecrübi- tanım: deney yoluyla yapılan çalışmalar sonucu yapılan tanımdır. Mesela; buharlaşma, donma, pas, rutubet, çürüme, suyun kaynama noktası, bir günün saat olarak karşılığı, mevsim, vs.
- G-Şartlı tanım: bir konu ya da duruma göre yapılan tanımlamalardır. Mesela; ona göre eğitim ailede verilen kazanımlardır, ahlak evrenseldir, zengin evi ve arabası olandır, gibi daha çok kişilerin kendilerine, duruma, konuma, vs bağlı olarak yaptıkları tanımdır.

devam

- H- ilham verici tanımlamalar: edebi unsurlarla yapılan tanımlamalardır. Mesela; mimari donmuş musikidir, beyaz saflığın rengidir, vs.
- Emiroğlu, age. s. 87.

Tanımda Dikkat Edilecek Unsurlar

- 1- Tanım tam olmalıdır; gerekli bilgiler verilmelidir.
- 2-Tanımda kullanılan kelime ve kavramlar açık ve anlaşılır olmalıdır. Belirsiz kavramlarla ve eklerle tanım yapılmamalıdır.
- 3- Tanım verimsiz olmamalıdır. Yani kendi içinde tekrarlanmamalıdır.
- 4- Tarif ne fazla kısa ne de fazla uzun olmamalıdır. İlim bilmektir, su akandır, insan konuşandır, vs.
- 5- Öznesi yüklem, yüklemi özne yerine geçebilmelidir. Asal sayı kendine ve sadece 1 e bölünebilen sayıdır. Kendine ve sadece 1 e bölünebilen sayı asal sayıdır, gibi.

Tanımda Yapılan Yanlışlar

- 1- Cins –tür- ayırım önceliğine dikkat etmemek. Bunları birbiri yerine kullanmak. Mesela; aşk ölçüyü aşan sevgidir, burada sevgi aşkın türü olarak kullanılmıştır. Doğrusu: aşk ölçüyü aşan sevgidir.
- 2- Tanımda belirsiz, değişken, mecaz kavramlar kullanmak. Herkesin bilemeyeceği kelimeler kullanmak. Mesela; mamut fildir, ilim yolda olmaktır, sanat iç açıcı bir ilimdir, vs.
- Emiroğlu, age. s. 89

devam

- 3- Gereksiz yere tekrara düşmek veya gereksiz kelimeler kullanmak. Mesela; bilgi bir varlık hakkında varlığa dair veri oluşturmaktır, vb.
- 4- Bir şeyi karşıtı ile tanımlamak. Fazilet, faziletsiz olmamaktır, alim cahil olmayandır, gibi.
- 5- Aynı kavramı aynı kavramla tanımlamaktır

devam

- 6-Bir tanımda eşsesli kelimeler kullanmak. Hanımeli güzel kokar, yetim boynu bükük insandır, gibi.
- 7- Kişinin duygu ve düşüncelerini içermesidir. Sevgi her şeyin başıdır, okul bilgi yuvasıdır, gibi.

Tanımlanamazlar

1- Duygulara dayalı veriler; üzüntü, kin, vs.

2-Tecrübelere dayalı veriler; ses, koku, renk, vs.

3- özel adlar, yer ve kişi adları; İstanbul, Bağdat, Ali, vs.

4- en üst cinslerin tanımı yapılamaz; varlık, zaman, gibi

Değerlendirme soru 1-

- I. Cevherler özülle kaim olan şeylerdir.

- II. Cevherler artıp azalabilir.
- III. Cevher varlığını sürdürmek için başka bir şeye ihtiyaç duymaz.
- IV. Cevher özü bakımından değişkendir.
- Yukarıdakilerden hangisi cevher hakkında söylenebilir?
- I, II
- II, III
- II, IV
- I, III
- I, IV

- Aşağıdakilerden hangisi tanım hakkında verilenlerden hangisi yanlıştır?

a - Bir şeyin neliği hakkında bilgi verir. b-Bir şeyin içlemi belirleyebilir.

C Mahiyet ve hüviyet tanım için önemli kavramlardır.

D-Bölme ve sınıflama açısından önemli veri sağlar.

E- Tam bir tanım, oldukça geniş kelimelerle yapılmalıdır.

- Aşağıdakilerden hangisi beş tümele göre yapılan bir tanım çeşididir?
- Hakiki tanım
- Lafzi tanım
- Tam özsel tanım
- Riyazi tanım
- Analitik tanım
- Aşağıdakilerden hangisi tanımın şartlarından değildir?
- Tanım tam olmalıdır.
- Bir şeyi kendisinden daha belirsiz bir şeyle tanımlamamalıdır.
- Oldukça az kelimelerle ifade edilmelidir.
- Kısır döngü bulunmamalıdır.
- Net ve ayırt edici olmalıdır.
- “İlim: İnsanları, cehaletin karanlığından aydınlığa çıkaran şeydir.” Bu tanımlamada nasıl bir hata yapılmıştır?
- Belirsiz kavramlar kullanılmıştır.

- Tanım değil betimleme yapılmıştır.
- Tanımda mecazi anlatımlara yer verilmiş, tek bir açıdan açıklanmıştır.
- Tanımda tekrarlara yer verilmiştir.

Soru 6

- Aşağıdakilerden hangisinin tanımı değil, betimlemesi yapılabilir?
- Kâr
- Üçgen
- İstanbul
- Küp
- Obezite
- “ Ne kadar? Kaç? Gibi soruların cevabı olan kategoridir. Var olanların birliğini ve art arda gelişini ifade eder.” Bahsi geçen kategori hangisidir?
- Nitelik
- Zaman
- Mekan
- Nicelik
- Etki
- “ Varlığı başka şeylere bağlı olandır. Zıtları olabilir. Azlık ve çokluğa elverişlidir. Karşılıklı terimlere uygulanabilir.” Bahsi geçen kategori hangisidir?
- Etki
- Edilgi
- Görelik
- Zaman
- Nitelik
- “Bir şeyin nasıl olduğunu bildiren, o nasıldır? Sorusunun cevabıdır. Bir şey hakkında bir çok özellik belirtebilir.” Söz konusu kategori hangisidir?
- Etki
- Edilgi
- Görelik
- Zaman

- Nitelik
- “Uzun boylu, esmer, Ali’nin çocuğu, evindedir, öğreniyor” örneklerinde hangi kategori yoktur?
- Mekan
- Zaman
- Nicelik
- Nitelik
- Edilgi

8. HAFTA MANTIK DERS NOTLARI BÖLME:

- Bölme bir tümün kendi bileşenlerine ya da kısımlarına ayrılmasıdır. İki çeşit bölme yapılabilir:

- 1- Bir tamın kendisini oluşturan parçalarına bölünmesi: suyun oksijen ve hidrojene ayrışması.
- 2- Bir tamın kendi içinde kısımlarına ayrılması: çokgenlerin, beşgen, altıgen, vs ayrılması.

Bölme devam

- Beş tümele göre yapılan bölmeler: 1- Cinsin türe bölünmesi:

Ağacın yapraklarını döken ve dökmeyen,

- 2- Cinsin ayrımlarına bölünmesi,

Sayıların tek- çift, otomobilin benzinli ve dizel olarak ayrılması, meyvelerin renklerine göre ayrılması, vs.

Bölme devam

- 3- Bir konunun ilintilerine bölünmesi: İnsanın uzun –kısa, ayakta duran ve oturan, menekşenin çiçek açmış olan ve olmayan şeklinde bölünmesidir.

- 4- İlintinin farklı konulara bölünmesi: suyun nehirden yada bardaktan dökülmesi, sarı rengin ağaçta yada insan saçında olması, vs.

Emiroğlu, age, s. 94

Bölmenin şartları:

- 1- Bölme tam olmalıdır. Üç türü olanı iki türeayırarak tam bölme kuralına uymaz. Aynı şekilde gereksiz grubu da bölmeye dahil etmek yanlış olur.
- 2- Bölünen bölmenin aynı ya da ona karşıt olmamalıdır. Sarı rengi, sarı olan ve sarı olmayan şeklinde ayırmak yanlış olur.
- 3- Bölme yapılan şeyler birbirini içermemelidir. Mesela: bir canlıyı vücut, kol, baş ve beyin olarak bölmemelidir. Nitekim beyin başın içinde bulunur.

Bölmenin şartları devam

- 4- Bölünen böldüklerinden daha genel olmalıdır.

Cins türlere ayrılmalı, tür cinslere değil.

SINIFLAMA:

Varlıkları çeşitli şekillerde gruplara ayırmaktır. Sınıflama yapılırken ortak özelliklere göre ya da basitten karmaşığa doğru gruplama yapılır. İhtiyaç duyulan bilgilere göre varlıklar ayrıştırılır. İki şekilde sınıflama yapılır:

Sınıflama devam

- 1- Yapay sınıflama- sunî-: varlıkları kolaylık sağlamaları amacıyla yapılan sınıflamadır. Yapay sınıflamada sadece rastgele bir özelliğine göre sınıflandırıldığı görülür. Mesela; kalemleri renklerine göre kutulara yerleştirmek, ilaçları alfabetik sıralamak, vs.

2- Doğal sınıflama: varlıkları veya şeyleri en belirgin temel özelliklerine göre sınıflandırmaktır. Mesela:

canlıları omurgalı ve omurgasız olarak ayırmak, dilleri ön ekli ve son ekli olarak sınıflamak, sigaranın zararlarını içilen adet bakımından sınıflamak, vs. hava kirliliğini havanın içerdiği zararlı maddelere göre sınıflamak,

Sınıflamanın Şartları

1- Sınıflandırma tam olmalıdır. Aynı özellikte fertler dışarıda bırakılmamalı, uygun olmayanlar da alınmamalıdır.

2- Sınıflandırma yapılırken hangi özellik temel alındıysavarlıklar ona göre sınıflandırılmalıdır. Mesela insan ve kalem aynı sınıfta bulunamaz.

3- Sınıflandırma diğer gruptan ayırt edici özellikte olmalı zıtları veya yeterince ortak özelliği taşımayan aynı sınıfa alınmamalıdır. Mesela; akıl kavramını incelerken hangi ilim açısından ele aldığını belirtmek, bir sınıf oluşturmak gerekir ve konuşma boyunca o zeminden ayrılmamak, diğer türlü konu dağınılır. Yine nesneyi uzunluğa göre sınıflarken uzunluktan ayrılıp aynı renkleri almak, vs.

ÖNERMELER

• Önerme her hangi bir yargı ya da tasdik bildiren cümlelerdir. Dille ifade edilmişlerdir. Önermeler muhabata bir konuda bir şeye yüklenmiş olanı bağıntısı ile beraber ifade edilmesidir.

• Mesela;

• Yağmur yağıyor. –şu an• Ali çalışkandır.-durum• Nezaket faydalıdır.-işlev• Okul kapalıdır.-durum- şu an• Çiçek güzel kokuyor.- duygu- öznel-

Önerme devam

• Önermeler çeşitli şekillerde elde edilirler. Ama temel öğeler içermesi gerekmektedir. Bu öğeler şunlardır:

• Konu –mevzu- : kendisinden bahsedilene kendisine özellik yüklenen şey.

• Yüklem – mahmul-: şeye yüklenen özellik ya da kategoridir.

• Bağ- rabıt-: Konu ile yüklem arasındaki ilişkiyi birleştiren ek ya da kelimedir.

Devam

• Mesela:

• İlim faydalıdır. İlim= konu, fayda= yüklem, dır= bağ

• Sen gelirsene ben de gelirim. Sen gelirsene= konu, ben gelirim= yüklem, de = bağ

• Ya bu yemeği yersin ya da hazır yemek alırsın. Konu= bu yemeği yersin, yüklem =hazır yemek alırsın, bağ= ya, ya da ekleri.

Önerme Çeşitleri:

A- Doğruluk değeri açısından önermeler:

- Doğruluk değeri içeriksel olan önermelerdir.

Tecrübe, deney, gözlem vs dayanan önermelerdir. Doğruluğu dış dünyada karşılığının bulunmasına bağlıdır. Mesela: normal şartlar altında su 100 derecede kaynar, çocuk büyümek emek gerektirir, anne babaya saygı esastır, vs.

- Doğruluk değeri mantıksal- biçimsel olan önermelerdir. Doğruluğu denetlemez. Şekilsel olarak uygun olması yeterlidir. Doğru ya da yanlış olabilir, denetlenmesi şekilsel olarak yapılır. A, A, dır, çiçek sarıdır, yeşil siyahtır, vs.

B- İlgili alanlara göre önerme çeşitleri:

- Edebi önermeler: mecaz, betim, vs. kullanılarak oluşturulmuş önermelerdir. Mehmetçik aslan parçasıdır, anne başa taçtır, sen gelince güneş doğdu, gibi.
- Öznel- kişisel-önermeler: kişiye göre değişen ifadelerden oluşan önermelerdir. Karnım ağrıyor, çok güzel bir koku alıyorum, makaleyi anlamadım, vs.
- Tarihsel (ifadeler içeren) önermeler: geçmiş olay ya da yaşantıların ifade edildiği önermelerdir. Tarihte ilk defa parayı Lidyalılar kullanmıştır, yeniçağ sanayi devrimiyle başlar, vs. delil gösterilebilir önermelerdir.
- Bilimsel önermeler: Her hangi bir ilim aracılığıyla denenebilir, ispatlanabilir ifadeler içeren önermelerdir. Türkiye'nin doğu-batısı arasında 45 dakikalık zaman farkı vardır, yerçekimi kuvvetine göre....., dil teorilerine göre, bu varsayıma göre, vs.
- Dini veya ahlaki önermeler: baba cennet kapısıdır, içki kötülük getirir, Allah çokça temizlenenleri sever, vs.
- Mantıksal Sembolik önermeler: çeşitli şekillerle ifade edilen önermelerdir: S, p dir, X>Y dir, vs.

C- Niteliklerine Göre Önermeler:

- Olumlu önermeler: bir konuda bulunanı ifade eden önermedir. Ali çalışandır, çiçek beyazdır, yağmur yağıyor, vs.
- Olumsuz önermeler: bir konuda bulunmayı ifade eden önermedir. Ali çalışkan değildir, çiçek beyaz değildir, hava soğumadı, vs.

D- Yapılarına göre önermeler:

1- Basit önermeler: bir konu, yüklem ve bağdan oluşan önermelerdir. Tek bir yargısı olan önermedir. İlim faydalıdır, sevgi emektir, yağmur yağdı, Ali çalışandır, vs. basit önermelerin 4 çeşidi bulunur:

Basit önermeler devam

- Tümel olumlu: tümel bir kavram kullanılan önermeleridir. Her insan ölümlüdür, tüm çiçekler güzeldir. Vs. sembol olarak A ile ifade edilir.
- Tümel olumsuz: Hiçbir ağaç taş değildir, hiçbir kedi konuşmaz, vs. sembolü E dir.
- Tikel olumlu: bazı, bir kısım, gibi eklerle kullanılan önermelerdir. Bazı insanlar sarışındır, kimi ağaçlar yaprağını döker, vs. sembolü I dır.
- Tikel olumsuz: bazı, kimi..... değildir, şeklinde kurulan önermelerdir. Kimi sarışınlar insan değildir, kimi ağaçlar yaprak dökmez, vs. sembolü O dur.

Basit önermeler

Şöyle bir tablo oluşmaktadır:

- Tümel olumlu: A= her.... Dır,
- Tümel olumsuz: E= hiçbir değildir,
- Tikel olumlu: I= bazı, kimi dır,
- Tikel olumsuz: O= bazı, kimi değildir.

2- Bileşik önermeler:

a. Bileşikliği açıkça belli olan önermeler:

a.1- Şartlı önermeler

a.2- Bağlantılı önermeler

a.3- Nedenli

a.4- Göreli- izafi

a.5- Ekli

a.1- Şartlı önermeler

Bu tür önermelerde yargı bir şarta bağlanmıştır. İki ayrı olay yada durum arasında –ise, ya yahut, vs.bağları ile bağıntı kurulur. İlk durum yada olaya mukaddem, ikincisine tali adı verilir. Mukaddem konu tali ise yüklem durumundadır. Bu çeşit önermelerin iki şekli vardır:

Şartlı devam

- Bitişik şartlı önermeler:

- Her ne zaman yağmur yağsa yerler ıslanır.
- Güneş doğarsa aydınlık olur.
- Erken kalkan –kalkarsan- yol alır.

- Ayrık şartlı önermeler:

- Birinin gerçekleşmesi diğerinin gerçekleşmemesine bağlı olan önermedir.
- Ya sen birinci olursun ya da ben.
- Ya buralısın ya da değilsin.

a.2- Bağlantılı önermeler

Mukaddem ve talinin şartlarının beraber gerçekleştiği önermelerdir.

Örnek:

İçki ve kumar kötüdür.

Ali çalışkan ve zekidir.

Yalan ve ihanet güveni yok eder.

a.3- Nedenli önermeler

Sebeb bildiren bağlaçlarla yapılan önermelerdir.

Hepimiz maske takıyoruz; çünkü salgın var.

Her şeye gücüm yetmez; çünkü ben sadece bir insanım.

Sevdiklerinizin kıymetini bilin; çünkü sevdiklerimiz hayatımızın anlamıdır.

a.4- Göreli- izafi önermeler

Birbirine bağlı durumların gerçekleştiği önermelerdir.

(Kazanın) doğduğuna inanıyorsun da öldüğüne mi inanmıyorsun. (doğduğuna inandığına göre öldüğüne de inanman gerekir.)

Ayşe, Fatma'nın annesi olduğuna göre Fatma da Ayşe'nin kızıdır.

a.5- Ekli önermeler

• Birbirine karşı iki önermeyi fakat, ama, gibi anlamlara gelen eklerle bağlayan önermelerdir.

Pişmanlık iyidir; ama yapılanı düzeltemez.

b. Bileşikliği belli olmayan önermeler

b.1- Maksure

b.2 İstisnai

b.3 Tafdiliyye

b.4 Sınırlandırıcı

MANTIK 9. HAFTA DERS NOTLARI

a. Bileşikliği belli olmayan önermeler

1- Maksure (özgölü- exclusive) önermeler:

- Yüklemin yalnız bir konuya ait olduğu önermelerdir. Bu durum ancak, yalnız gibi eklerle belirtilir.
- Örnek: Ancak çalışan kazanır. Bu önerme aslında iki durum içermektedir. Ama açıkça belli değildir.

Çalışan kazanır

Çalışmayan kazanamaz.

Tek önermeyle ifade edilmiştir. Şeklen tek önerme ama aslında iki önerme içermektedir.

2- İstisnai (çıkarmalı- expective):

- Bir sınıfın tüm bireylerinden ziyade bir kısmı ya da bir tanesi dışarıda tutularak yapılan önermelerdir.
- Örnek:

Her insana karşı anlayışlıyım, yalancılar hariç. Bu önermelerde de iki önerme gizlidir. Şöyle ki;

Her insana karşı anlayışlıyım

Yalancıya karşı anlayışlı değilim.

3- Tafdiliye (karşılaştırmalı- comparative) önerme:

- Bu tarz önermeler gizli bir karşılaştırma içerirler.
- Örnek: sen benden daha az uyumaktasın. Bu önerme de şöyledir aslında:

Ben az uyumaktayım

Sen az uyumaktasın, ikimizin durumu karşılaştırılırsa sen daha az uyumaktasın.

4- Sınırlandırıcı (inceptive) önermeler:

- Zaman kategorisi çerçevesinde bir şeyin sınırlarını belirtir. Örnek:
- Bir haftadır aramanı bekliyorum. Bu önerme de aslında şöyledir:
- Senin aramanı bir hafta oldu bekliyorum.
- Bir hafta öncesinde aramanı beklemiyordum. Başka bir örnek verelim:
- Salgın başladığından beri temizlik malzemeleri çok satmaktadır.

- Okumaya başladığından kendini daha iyi ifade ediyorsun.

E- İçlemleri Bakımından Önermeler:

1- Analitik önermeler:

- İçeriği herhangi bir deney ya da gözleme dayalı olmadan kabul edilebilen önermelerdir.

Konu ve yüklem yeniden tekrarlanmış olur.

İçeriği tahlil ederler. Yeni bir bilgi vermezler. Mesela; A, A dır, daire köşeleri olmayandır, karenin dört kenarı vardır, vs.

- Emiroğlu, age. s. 124

2-Sentetik önermeler:

- Deney ve gözlemlerle belirlenebilen özellikler taşıyacak şekilde yüklenmiş önermedir. Yani dışarıdan yeni bir özellik ifade edilir.

- A, B dir, Ali mühendistir, vs.

Önermeler Arası İlişkiler:

1- Karşı olma: aynı terimlerden yapılan iki önerme, ya nitelik, ya nicelik, ya da hem nitelik ve nicelik bakımından birbirinden farklı iseler bu iki önerme arasında karşı olma-tekabül, opposition- vardır. bu şartlar altında dört çeşit oluşur:

a. Karşıt önermeler- mütazad- contrary

- Konu ve yüklemi aynı olan iki tümel önerme nitelik bakımından farklı iseler bunlar karşıt önermedir.

Misal:

- Bütün insanlar ölümlüdür. A-tümel olumlu
- Hiçbir insan ölümlü değildir. E- tümel olumsuz

Karşıt devam

- Üst karşıt olan önermelerde biri doğru diğeri yanlış, ikisi birden yanlış olabilir ama ikisi birden doğru olamaz. Yukarıdaki örnek üzerinde verilecek olursa; ya tüm insanlar ölümlüdür, ya da bütün insanlar ölümlü değildir. her iki durum birden doğru olamaz.

Misal:

- Hiçbir kadın öğretmen değildir. -yanlış
- Her kadın öğretmendir. -yanlış

b. Alt karşıt önermeler:

- konu ve yüklemi aynı olan tikel önermeler nitelik bakımından farklı iseler bunlara alt karşıt denir.

Misal:

- Bazı öğrenciler çalışkandır. I- tikel olumlu

- Bazı öğrenciler çalışkan değildir. O- tikel olumsuz
- Alt karşıt önermelerde ikisi birden doğru olabilir, ancak ikisi aynı mevzu hakkında yanlış olamaz.

Misal:

- Bazı insanlar ölümlüdür. -doğru
- Bazı insanlar ölümlü değildir. -yanlış

c. Altık Önermeler- (mütedahil-subalterne):

- Konu ve yüklemi aynı olan iki önerme yalnız nicelik bakımından farklı olup nitelik bakımından aynı olursa birbirine göre altık önermeler olur.

Misal:

- Bütün insanlar ölümlüdür. A- tümel olumlu -doğru
- Bazı insanlar ölümlüdür. I – tikel olumlu- doğru
- Bazı kadınlar öğretmen değildir. O-tikel olumsuz- doğru
- Hiçbir kadın öğretmen değildir. E- tümel olumsuz- yanlış

Bu durumda tümeli doğruysa tikeli de doğru, tümeli yanlışsa tikeli de yanlış olur.

d. Çelişik önermeler- (mütenakızcontradictory)

- Konu ve yüklemi aynı olup hem nitelik hem de nicelik bakımından farklı iseler birbirine göre durumları çelişik olur. A- O ile E-I kendi aralarında çelişik önermelerdir. Misal;
- Bütün sular içilebilir. A- yanlış
- Bazı sular içilir. I- doğru
- Hiçbir su içilemez. E- yanlış
- Bazı sular içilemez.O- doğru

Çelişik önermelerden biri yanlışsa diğeri doğrudur.

2-Döndürme:

- önermenin niteliğini bozmadan, öznesini yüklem, yüklemine özne yapıp yeni bir önerme oluşturmaya döndürme denir. Önermenin bazı kuralları vardır:
- Temel önermenin niteliği bozulmamalıdır.
- İçlem ve kapsamına dikkat etmelidir.
- Temel önerme ve döndürülmüş hali de doğru olmalıdır.

Döndürme devam

Misal:

- Her anne şefkatlidir. A- tümel olumlu, doğru • Bazı şefkatliler annedir. I-olumlu tikel, doğru

Döndürme iki şekilde yapılır:

2a. Düz döndürme- aksi müstevi:

- Konusuna ve doğruluk değerine dokunmadan konusunu yüklem yüklemine konu yapmaktır.
- Dört türü vardır:

1- Tümel olumlu \rightarrow tikel olumlu, $A \rightarrow I$ Bütün insanlar ölümlüdür, Bazı ölümlüler insandır.

Düz döndürme devam

2- Tümel olumsuz \rightarrow tümel olumsuz, $E \rightarrow E$

- Hiçbir çiçek uçan değildir. Hiçbir uçan çiçek değildir.

Düz dön. devam

3-Tikel olumlu \rightarrow tikel olumlu

- Bazı kadınlar öğretmendir. • Bazı öğretmenler kadındır.

Düz dön devam

4-Tikel olumsuz \rightarrow (yok)

- Bazı çiçekler uçan değildir.

Bazı uçanlar çiçek değildir.

b. Ters döndürme- aksi nakız

- Bir önermenin niteliğine dokunmadan konunun çelişliğini yüklem, yüklem çelişliğini konu yapmaktır.

- Bunun da dört çeşidi oluşur:

Ters dön devam

1- Tümel olumlu- tümel olumlu, $A \rightarrow A$

- Her uçan hayvan kanatlıdır.

Her uçan olmayan kanatlı olmayandır.

Ters dön devam

2-Tümel olumsuz - tikel olumsuz, $E \rightarrow O$

- Hiçbir sigara faydalı değildir.
- Bazı faydalı olmayan sigara olmayandır.

Ters dön devam

3- Tikel olumlu- yok, $I \rightarrow$ yok

- Bazı insanlar doktordur.

- Bazı doktor olmayanlar insan olmayandır. – yanlış

Ters dön devam

4- Tikel olumsuz- tikel olumsuz, O → O

- Bazı insanlar bilgili değildir.
- Bazı bilgili olmayan insan olmayan değildir.

Değerlendirme soru 1

- I. Konu
- II. yüklem • III. bağ

IVBağlaç

- Yukarıdakilerden hangileri önermenin unsurlarıdır?
- I
- II
- III, II

I, II, III

Hepsi

- “Yağmur yağarsa sokaklar ıslanır.”
- “ İzmir soğuk değildir.”
- “İlim faydalıdır.”
- “ Sevgi emektir.”
- “İnsan ancak ektiğini biçer.” Yukarıda hangi önerme çeşidi yoktur?
- Basit
- Olumsuz

Ayrık şartlı

Bileşik

- I. Tümel olumlu = her a, b’dir.
- II. Tümel olumsuz = hiçbir a, b değildir.
- III. Tikel olumlu = bazı a, b’dir.
- IV.Tikel olumsuz = bazı a, b değildir.

Yukarıdakilerden hangileri doğru verilmiştir?

- I

- I,II
- I,II,III
- I,III

Hepsi

- Aşağıdakilerden hangisi tümel olumlu bir önermedir?
- a- bütün insanlar onurludur.
- b- Bazı insanlar terzidir.
- c- Bazı insanlar terzi değildir.
- d- hiç bir insan ölümlü ölümden değildir.
- e- hiçbir insan ölümlü değildir.

Soru 4

- Bir önermenin niteliğini bozmaksızın öznesini yüklem yüklemine özne yaparak, anlamca eşdeğer, aynı doğruluk değerine sahip, yeni bir önerme oluşmaya ne ad verilir?
- Döndürme
- Alt karşıt
- Üst karşıt
- Çelişik
- Entimem

Soru 5

- “Kimi insanlar zeki, çalışkan ve başarılıdır.” Bu önerme nicelik, nitelik ve yapı bakımından nasıl adlandırılır?
- Tikel, basit, olumlu,
- Tümel, bileşik, olumlu,
- Tikel, bileşik, olumlu,
- Teki, bileşik, olumsuz
- Tümel, bileşik, olumsuz

Soru 6

Aşağıdakilerden hangisi tikel olumsuz önermeye örnektir?

- Bazı kuşlar uçar
- Bazı atlar beyazdır

- Hiçbir insan ölümsüz değildir
- Her kuş kanatlıdır
- Bazı insanlar zengin değildir.

MANTIK SORU CEVAP ÇALIŞMASI

1. HAFTA

SORU: mantığın sözcük anlamı?

CEVAP: mantık sözcüğü yunancada "logike" kelimesinin arapça karşılığıdır. logikos,logos'a yani söze ,akla veya akıl yürütmeye ait demektir.

SORU: logos kavramı ilk defa kim tarafından kullanılmıştır?

CEVAP: antik çağ yunan filozoflarından "heraklatis" kullanmıştır.

SORU: kindi, mantık kelimesini nasıl açıklar?

CEVAP: nutuk,nutkiye,ve mantikiye gibi sözcükler;düşünmeyi içine alan,nefsin bilme gücü anlamında kullanılır.

SORU: mantığın terim anlamı?

CEVAP: düşünme faaliyetinde zihni hatalardan koruyan,doğru düşünmenin kurallarını,ölçülerini gösteren ilim yahut sanat

SORU: mantığa islam dünyasında hangi isimler verilmiştir?

CEVAP: ilm-i nizam ,ilm-i âlet

SORU: düşünme faaliyetlerinden zihni hatalardan koruyan,doğru düşünmenin kurallarını(....), ölçütlerini(...)ve yöntemlerini (...)olarak gösteren ilim yahut sanat tanımlanan mantık... boşlukları doldurunuz?

CEVAP: kavaid,mi'yar,taarik

SORU: farabi tarafınfan ilimlerin başı ... ,ibn-i sina tarafından ilimlerin hizmetkarı....., gazali tarafından ilimlerin ilmi..... olarak tasvir edilmiştir. boşlukları doldurunuz.

CEVAP: re'sul ulum, hadimu'ulum, ilm-ul ulum

SORU: farabi mantığı nasıl tanımlar?

CEVAP: mantığın bilgiye,bilgininde insanın nihayi gayesi olan mutluluğa ulaştırıran bir anahtar olduğunu söyler.

SORU: aristo mantık külliyatını 9 kategoriye ayırmıştır bunları yazın?

CEVAP: kategoriler,önergeler,kıyas,burhan,hitabet,cedel,şiir,sofistika,isagüci

SORU: bunlardan ilk ikisi:önergeler,kategoriler ...diye adlandırılır.diğer yedisi,...diye adlandırılır. boşlukları doldurunuz.

CEVAP: tasavvurat,tasdikat

SORU: batı literatüründe bunların ilk dördüne,... diğeri beşine.... denmiştir. boşluklar doldurunuz.

CEVAP: formal(biçimsel/suri), informal(iceriksel/maddi) denmiştir.

SORU: aristo'nun eserlerine kendinden sonra topluca ne isim verilmiştir?

CEVAP: "organon" adı verilmistir.

SORU: aristo'nun 'organon'u oluşturan kitapları yazınız.

CEVAP: Kategoriler (Categorías),

Önermeler (Peri Hermeneias),

I. Analitikler (Analytica Priora [Kıyas]),

II. Analitikler (Analytica Posteriora [Burhan]),

Topika (Cedel),

Sofistik Deliller (De Sophisticis Elenchis [Safsata]).

-Mantıkçılar daha sonra Organon'a, yine Aristo'ya ait olan Retorika (hitabet) ve De Poetika (şiiir) adlı eserlerle Porphyrios'un (Furfüriyüs) Isâgüci, (el-Medhal) adlı eserini de eklemişlerdir. Böylece klasik mantık külliyatı dokuz kitap haline getirilmiş ve asırlarca bu şekilde anılıp okutulmuştur.

SORU: İslam mantık tarihinde mantığı ayrıntılı biçimde ele alan ve ona klasik şeklini veren düşünür....?

CEVAP: ibn sina

SORU: ibn sina'in mantığa dair eserlerinden bir tane yazınız?

CEVAP: eş-Şifâ, en-Necât ve el-İşarât ve 't-tenbihat ile Danişname-i Alâi, Uyunü'l-hikme, el-hikmetü'l-Meşrikıyye, el-Hidaye'nin ilk bölümleri mantık hakkındadır.

SORU: mantığın ilkeleri?

CEVAP: Özdeşlik İlkesi, Çelişmezlik İlkesi, Üçüncü Halin Olmazlığı İlkesi

SORU: özdeşlik ilkesi nedir?

CEVAP: Özdeşlik, bir şeyin bir başka şeyle ilişki kurulmaksızın, kendisi olarak düşünülmüş olmasını ifade eder. En basit tanımıyla özdeşlik, "Bir şey ne ise odur." Biçiminde dile getirilebilir. Mantıkta özdeşlik, özdeşlik önermesi denen "A, A 'dır." ifadesiyle açıklık kazanır.

SORU: çelişmezlik ilkesi nedir?

CEVAP: Her şey kendisi ile özdeştir; hiçbir şey kendisinden başka bir şeyle özdeş olamaz. Çelişmezlik ilkesi, her ne kadar özdeşlik ilkesinin bir türevi ise de, düşünülebilen her şeyi (düşünme evreni) "A" ve "A- olmayan" gibi iki alana ayırma olanağı sağladığından, özdeşlik ilkesine yeni bir şey katmakta ve düşünme alanımızı genişletmektedir.

SORU: üçüncü halin olmazlığı ilkesi nedir?

CEVAP: Üçüncü halin olmazlığı ilkesi şöyle ifade edilebilir: Her X, ya A ya da A-olmayan olmak zorundadır; üçüncü bir hal düşünülemez

2.HAFTA

SORU: {ömrünü geçerli doğrunun var olduğunu savunmaya ve erdemli bir hayat sürmenin gerekliliğine adanmış inandırıcı olması için tutarlı olmaya son derece önem vermiştir. Onun çabası kullanılan terimlerin genel tanımını verebilmektir. Böylece mantık açısından bakıldığında, düşünce tarihinde kavram konusunu ilk defa açıkça ele alan ve tanım teorisine öncülük eden filozof olmuştur.} S)yukardaki zatı muhterem kimdir?

CEVAP: sokrat

SORU: göre mantık ilmin aleti veya biçimi olup bilimlere giriş konumunda bulunduğu için onun mantık hakkındaki eserlerine kendisinden sonra (m.ö. III. yüzyıl sonlarında) "Organon" adı verilmiştir. boşluğu doldurunuz..

CEVAP: aristo

SORU: İslam kültür dünyasında mantık çalışmaları ... eserlerinin Arapça'ya çevrilmesiyle başlamıştır. Grek mantığının Arapça'ya tercümesi çalışmalarının ... yüzyıllarda doruk noktasına ulaştığı bilinmektedir.boşluk?

CEVAP: Aristo X(10.yy)

SORU: Bu tercüme faaliyetinin başlıca sebepleri? bir tane yazınız

CEVAP: 1.İslam'ın yayıldığı yerlerdeki Hristiyan, Yahudi ve İran kaynaklı değişik inanç grupları kendi itikatlarını Grek dünyasından aldıkları mantık metoduyla savunuyorlardı. Bu durum, Müslümanları da kendi delillerinin tertibinde bir kılavuz bulmak için Yunan mantığını tanıyıp öğrenmeye yöneltmiştir.

2.Kur'an-ı Kerim'de doğru bilgi edinme, araştırma, aklını doğru kullanma, inceleme. İbret alma, tefekkür ve tezekkür etme, bir şeyin bilincine varma, fıkhetme gibi kavramların yer aldığı çok sayıda emir ve tavsiyeler akli faaliyetlere dikkat çekilmesi

3.Bu dönemde dini ve itikadi tartışmaların dışında genel düşünce seviyesinde geçerli olan hakikat ölçüsünün ve mantık tartışma metotlarının bilinmesine karşı duyulan ihtiyaç da Müslümanları mantık eserlerini tercüme etmeye zorlayan bir sebeptir.

SORU: Abbasiler döneminde mantık eserlerinin arapçaya çevrilmesinde önemli bir âmil olan halife?

CEVAP: Ebu Ca'fer el-Mansur

SORU: Miladi III. yüzyılda Organon yorumcularından Ammonios Saccas, Aristo'nun altı mantık kitabına ve adlı iki eseriyle Porphyrios'un beş tümüli konu alan..... eklemiş, İslam mantıkçıları da bu dokuz kitaptan her birini mantığın bir bölümü saymıştır.

CEVAP: Retorika, De Poetika, Isâğüci

SORU: Mantık alanında ilk telif çalışması yapan Müslüman düşünür?

CEVAP: Ya'kup b.İshak el- Kindi

SORU: Grek mantığını kendi filolojik ve kültürel amaçlarına uygun şekilde değiştiren, mantığa orijinal kısımlar dâhil eden ve bu alanın İslam dünyasında daha da geliştirilmesine zemin hazırlayan ilk ve en ünlü İslam mantıkçısı,muallim-i sani unvanlıdir.

CEVAP: farabi

SORU: Mantık alanında ilk Müslüman sistemci düşünür?

CEVAP: ibn.sina

SORU: ibn sina'nin mantıkla ilgili eserlerinden bir tane yazınız?

CEVAP: Eş şifa en necat

SORU: Gazali'nin mantık ilmine kayda değer bir yenilik getirdiği söylenemezse de bu ilmin İslam dünyasında meşruiyet kazanmasında ve diğer İslami ilimler için bir usul ve alet olarak kullanılmasında en büyük pay ona aittir. O'nun mantıkla ilgili eserlerinden bir tane ?

CEVAP: Mihakkü'n-nazarel-Kıstâsü'müstakim *Şifâ'ü'l-ğalil

Lübâbü'n-nazar,

Tahsinü'l-m e 'âhiz,

el-Mebâdî ve'l-ğâyât

miyaru'l ilm

SORU: XII. yüzyılda mantık alanında Endülüs'te yetişen İslâm filozoflarının en önde gelen ismi İbn Rüşd'dür. Ancak onun, Aristo'nun mantık külliyyatı üzerinde yaptığı çalışmalar dışında bu konuya dair yirmi kadar eser yazdığı kaydedilmekle birlikte bunlardan sadece.... başlıklı risalesi günümüze kadar gelmiştir.boşluk?

CEVAP: âlâ keyfiyyetil kâzayâ

SORU: el-Mûlahhas fi'l-hikme ve'l-mantık,*

el-Ayâtü'l-beyyinât fi'l-mantık,

el-Mantıku'l-kebir eserler hangi islam mantikcisina aittir?

CEVAP: fahreddin er razi

SORU: Aynı yüzyılın (XII)en önemli mantıkçısı olarak bilinen şemseddin es semerkandi bu alanda yazdığı eser?

CEVAP: Kıstâsü'l-efkâr fi tahkiki'l-esrâr

SORU: XIII. yüzyıl düşünürlerinden Ebü'l-Berekât el-Bağdâdînin eseri

CEVAP: Kitûbü'l-Mu'teber fi'l-hikme

SORU:Esâ-sü'l-İktibâs fi'l-mantık ,Kitâbü't-Tec-rîd fi İlmi'l-mantık adlı eserleri telif etmiş, İbn Sînâ'nın el-İşârât ve't-Tenbihât'ına yazdığı şerhte *Fahreddin er-Râzi'nin İbn Sînâ'ya eleştirilerine cevap vermiştir. boşluğa hangi isim gelmelidir?

CEVAP: Nasîrüddîn-i Tûsî

SORU: XIV. yüzyılın ünlü Selefi âlimidir, İslâm kültür dünyasında Aristocu mantık anlayışına karşı olmasıyla tanınmıştır. bahsi geçen isim?

CEVAP: ibn.teymiye

SORU: eserleri?

CEVAP: er-Red ale'l-mantıkıyn, Nakzü'l-mantık

SORU: aynı doğrultuda izinden giden öğrencisi ve eseri

CEVAP: ibn.kayyim el cezviyye/Ahkâmü'n-nazar

SORU: Aynı dönemde yaşayan..... Cilâ'ü'l-mantık adlı eseriyle mantıkta yeni bir çığır açmış, bundan dolayı kendisinden önce gelenlere mütekaddimîn, sonra gelenlere de müteahhirîn denilmiştir.

CEVAP: sa'adeddin et taftazani

SORU: osmanlı'da MANTIK konuları hangi başlıklar altında toplanmıştır?

CEVAP: tasavvurât (kavram mantığı) ve tasdikât (hüküm mantığı) olmak üzere iki temel başlık altında toplanmaktadır.

SORU: Osmanlı ilim tarihinde mantıkçılar ve mantık eğitimi üzerinde etkili olan temel kitapların başlıcaları?

CEVAP: başta Ebherinin İsûğücisi olmak üzere Türk mantıkçılarından Muhammed b. Eşref es-Semerkindî'nin Kıstâsü'l-efkûr fi tahkiki'l-esrâr'ı, Urmevî'nin Metâli'u'l-envâr ve Molla Fenârî'nin Şerhu'ş-Şemsiyye'sidir.

SORU: Mantık, matematik ve kelâm sahasındaki eserleriyle XVIII yüzyıl Osmanlı kültürünün en önemli simalarından olan mantıkta müteahhirinin en büyük ismi sayılır.

CEVAP: Gelenbevi

3.HAFTA

SORU: Akıl yürütmenin kaç görevi vardır nelerdir?

CEVAP: 1. Henüz bilinmeyen gerçeklerin zihinde belirmesini sağlar.

2. Henüz yakini olarak bilmediğimiz gerçekleri ispata yarar.

3. Kapalı bir gerçekliği açıklar.

SORU: Akıl yurutme kaç sekilde olur

CEVAP: 2 sekilde 1-vasitasız istidlal(doğrudan çıkarım) 2- vasıtalı istidlal(dolaylı çıkarım)

SORU: Vasitasız İstidlal" yani doğrudan çıkarım neye denir.

CEVAP: Eğer bir tek önermeden, doğrudan doğruya yeni bir hüküm çıkartıyorsa buna "Vasitasız İstidlal" yani doğrudan çıkarım denir.

SORU: dolaylı çıkarım yani "Vasıtalı İstidlal" nedir?

CEVAP: Akıl yürütme, eğer birden çok önermeden bir sonuç çıkarma şeklinde oluyorsa buna da dolaylı çıkarım yani "Vasıtalı İstidlal" denir.

SORU: Dolaylı çıkarımın (Vasıtalı İstidlal) kaç sekli vardır nelerdir?

CEVAP: Tümdengelim (Ta'lil-Dedüksiyon), Tümevarım (İstikra-Endüksiyon) Analoji (Temsil-Benzetme) olmak üzere üç şekli vardır.

SORU: "tümel bir önermeden tikel bir önermeye, kanunlardan olaylara, sebeplerden sonuçlara, müessirden esere giden akıl yürütmedir ilkedden sonuca, genel yasadan özel olaya gidilir" bahsi gecen akıl yurutme sekli neyi ifade eder.?

CEVAP: Tümdengelim (Ta'lil - Dedüksiyon)

SORU: iki öncül ve bir sonuç önermesinden meydana gelen çıkarım sekline ne denir.

CEVAP: KIYAS

SORU: Özel veya tekil önermelerden genel veya tümel önermelere doğru yapılan akıl yürütme şeklidir. Başka bir deyişle, aklın tikelden tümele, parçadan bütüne, özelden genele doğru çıkarım yapmasıdır. Bir bütünü parçalarına dayanarak elde etme işlemidir. bu şekildeki çıkarım sekline ne denir

CEVAP: Tümevarım (İstikra-Endüksiyon)

SORU: Tümevarımı, tümeler (külli) üzerine verilen bir hükümdür. Bu hükmün verilmesinin sebebi aynı hükmün tikelerde bulunmasıdır şeklinde tanımlayan bilim adamı kimdir? -aristo -farabi -sokrates -gazali -ibni sina hangisi?

CEVAP: ibni sina

SORU: Tümevarımın deneyle sık sık karıştırıldığını ifade eden bilim adamı kimdir? -kındi farabi - sokrates -gazali -ibni -sina

CEVAP: kindi

SORU: Tümevarım (İstikra-Endüksiyon) kaç kısımdır nelerdir?

İPUCU: Tüm E varım= *E*ndüksiyon

Tüm DE ngelim= *DE*düksiyon

SORU: Tümevarım (İstikra-Endüksiyon) kaç kısımdır nelerdir?

CEVAP: 2 kısımdır: 1) eksik tümevarım 2) tam tümevarım

SORU: İnsan, at, katır uzun ömürlüdür. Bütün safrasız hayvanlar insan, at ve katırdır. O halde, bütün safrasız hayvanlar uzun ömürlüdür önermesi nasıl bir çıkarımdır ve geçerli midir.

CEVAP: eksik tümevarım şeklinde bir çıkarımdır ve geçersizdir.

SORU: tam tümevarım hakkında gazalinin görüşü nedir?

CEVAP: kesinlik gerektiren hususlardan ziyade fikhî meselelerde kullanılmaya elverişlidir. Fikhî meselelerde araştırma ne kadar kuvvetli ve bütünü oluşturan parçalar ne kadar çok ise, tümevarımda galip zan o derece güçlenir.

SORU: Temel özelliği bakımından dedüksiyon ve endüksiyonun bir karışımı olarak görülebilir. iki farklı önerme arasındaki benzerlik veya benzerliklerden yola çıkılarak birisi için geçerli olan şeyin diğeri içinde geçerli olmasının öne sürülmesidir. Burada özelden özele doğru bir yol izlenir. bu tanım neyi ifade ediyor

CEVAP: Analoji (Benzeşim)

SORU: İslam mantıkçıları, Analojiyi kaç unsura ayırırlar bunlar nelerdir?

CEVAP: Kendisine benzetilen (müşebbeh-ün bih) asil olan unsur budur. 2Benzetilen (müşebbeh) bu unsur asıl değil ikinci derecededir. 3kisi arasında bulunan ortak anlam-benzerlik, buna da "illet" denir. 4Benzetme (yargı ya da çıkartılan sonuç) buna da "hüküm" denilir(usulu fıkihtaki kıyasa benziyor) açıklamak mümkündür:

4.HAFTA

Soru: Tümel Nedir?

Cevap: Bir kavram, ifade ettiği grubun tamamını kapsıyorsa buna "Tümel" denir.

Soru: Beş Tümel Nedir ?

Cevap: Beş tümel, cins, nevi, fasıl, hassa ve araz-ı âm diye adlandırılan tümel kavramları ve bunlar arasındaki ilişkiyi ifade eden mantık terimidir. Porphyrios'un "İsagoji" adlı yapıtıdır. Beş tümel, "Porphyrios Ağacı" adı verilen varlık sınıflandırmasına dayanır.

Soru: Beş Tümel'in Kurucusu Kimdir ?

Cevap: Porphyrios'dur.. *İsagoci* adlı eserinde kavramların sınıflamasını *Beş Tümel* adı altında incelemiş ve beşli tümel, mantıkçılarca klasik mantığın konuları arasında ele almıştır..

Soru: Porphyrios Şeması ?

Cevap:

Cevher

+

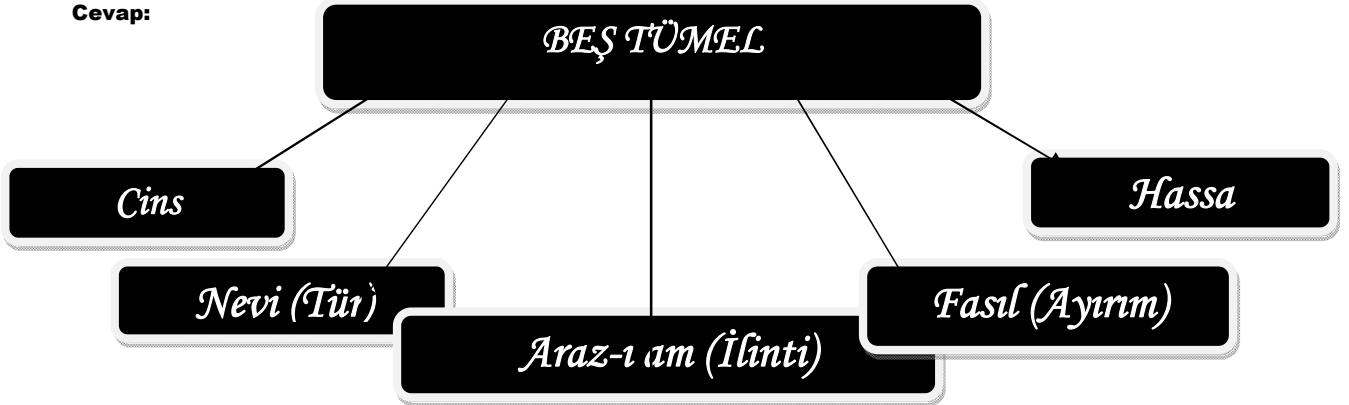
Cismi olmayan= Cansız = Duygusuz = Akılsız

+

Cismi olan= Canlı = Duygulu (hayvan-animal)= Akıllı (insan)

Soru: Beş Tümel'in Alt Dalları Nelerdir ?

Cevap:



Soru: Cins Nedir?

Cevap: Porphyrios cinsi şöyle tanımlıyor: "Birtek varlığa nisbetle herhangi bir tarzda bulunan fertler topluluğudur". Başka deyimle "altında türlerin sıralandığı şeydir".

Soru: Cins'in Çeşitleri Nelerdir?

Cevap: Uzak cins, yakın cins diye ikiye ayrılır. Bir tür'ün hemen üstünde bulunan cinsle ya-kın diğerlerine uzak cins denilir. Yukarıdaki şemada, insan türünün yakın, cinsi hayvan, uzak cinsleri ise, canlı, cismi olan ve cevherdir.

Soru: Tür (Nevi) Nedir ?

Cevap: Gerçeklikleri aynı olan birçok şeye bunlar nedir diye sorulunca verilecek cevaptır. Meselâ Ali,

Ahmet, Fatma vs... nedir? diye sorulunca insandır, denilir, işte insan bir türdür. Porhyrios'un tanımı: "Tür, cins altında sıralanan ve cinsin öz bakımından kendisine yüklendiği şeydir".

Soru: Tür'ün Çeşitleri Nelerdir?

Cevap: Özel tür ve görelî tür diye ikiye ayrılır. Özel tür (bazan buna gerçek tür de denilir) tür olmakla cins olmayan yani artık türlere bölünmeyen tür'e denir. Tür olmakla cins de olabilece de görelî tür denir. Yukarıdaki şemada insan özel türdür. Çünkü altında başka tür yoktur. Canlı ise görelî bir türdür.

Soru: Ayırım (Fasıla) Nedir?

Cevap: Ayırım, cins içinde türü gösteren karakter veya karakterler toplamıdır.

Soru: Ayırımın Çeşitleri Nelerdir ?

Cevap: Ayırım uzak ayırım ve yakın ayırım diye ikiye ayrılır. Eğer türü yakın cinsindeki ortaklarından ayırıyorsa yakın; uzak cinsindeki ortaklarından ayırıyorsa uzak ayırım denir. Meselâ hareket etme, insanın uzak, hayvanın yakın ayırımıdır. İslâm mantıkçıları bu üç tümele özsel tümeller (külli-i zati) der ve tanımlarını şöyle yaparlar: "nelikler (mahiyet) birisi kendisine eşitdiği kendisinden genel olmak üzere iki "cüz"den meydana gelmiştir. İşte neliğe tür, genel cüz'üne cins, eşit cüz'üne ayırım denir. Meselâ, insan neliği (mahiyeti) hayvan ile konuşan (natık.) dan meydana gelmiştir. Burada, hayvan cins, insan tür, konuşan ayırımdır".

Örneğin!! Bu nedir? Kitap=cins,

Ne kitabı? Tıp kitabı=tür,

Neden yapılmıştır? Kâğıttan= ayırım, gibi.

Soru: Hassa Nedir ?

Cevap: Hassa bir türe ait olan ve zorunlu olarak ayırıma bağlı bulunan vasıftır. Porphyrios'a göre dört türlü hassa olur.

1 — Türün bazı fertlerine ait olan.hassa. Meselâ hekimlik insanın hassasıdır ve bazı fertlerine aittir.

2 — Türün bütün fertlerine ait olan hassa. Meselâ, iki ayaklı olma insanın bütün fertlerine ait olan hassasıdır.

3 — Türün fertlerine belli bir anda ait olan hassa. Meselâ insanın ihtiyarlayınca saçlarının ağarması gibi.

4 — Türünün bütün fertlerine ait olmakla beraber daimi değildir. Meselâ insan için gülme bu tip hassadır.

Soru: İlinti Nedir?

Cevap: "ilinti ne tanım ne hassa, ne de cins olmayıp nesneye ait olan şeydir; veya hangisi olursa olsun bir tek ve aynı şeye ait olabilen veya ait olmayan şeydir, söz gelimi oturmuş olmak aynı bir varlığa ait olabildiği gibi ak da böyledir, çünkü hiçbirşey aynı nesneyi kâh ak kâh ak-olmayan olmaktan alıkoymaz". Bu şu demektir: İlintinin ait olduğu şeyin varlığı ilintiye bağlı değildir.

Soru: İlintinin Çeşitleri Nelerdir ?

Cevap: Ayrılabilen ve ayrılmıyan ilinti olmak üzere iki tip ilinti vardır. İnsan için uyumak ayrılmıyan bir ilinti, Habeşistanlı veya karga için kara olmak ayrılabilen ilintidir. Her ne kadar Habeşistanlı ve karga için karalık ayrılmıyorsa da, onların varlığı kara olmaya bağlı değildir. Konu yok olmadan, rengini kaybetmiş bir Habeşistanlı veya karga tasarlanabilir.

Soru: Kategori Nedir ?

Cevap: Kategoriler, isimlendirilmesi mümkün olan çeşitli varlıklar hakkında özsel olarak tasdik edilebilecek olan en genel yüklemelerdir. Onlar varlıkların esasta ne çeşit varlık olduğunu ifade ederler.

Soru: Kategoriler (Kitâbü'l-Makulât) adlı eser kime ait ve bu kişiye göre ilimlerin prensipleri nereden gelir?

Cevap: Kişi; Aristoteles, buna göre ilimlerin prensipleri deneyden gelir...

Soru: Aristoya göre kategoriler nelerdir?

Cevap: Cevher, nicelik, nitelik, görelilik, zaman, yer, durum, sahip olma, etki ve edilgi.

Soru: Sopalıdır – Dövülüyor - Dövüyor - Adalet adaletsizliğin karşıtıdır. Bunların sırasıyla hangi kategorilere ait örnekler olduğunu yazınız?

Cevap: Sahip olma(Avoir-Mülkiyet)-Edilgi(Passion-İnfial)-Etki(Action-fiil)-Nitelik(Keyfiyet-Qualite)

Soru: Cevher (Töz-Substance) Nedir ?

Cevap: Özü ile kaim şey nedir? Varlığını devam ettirmek için başka bir şeye ihtiyacı olmayandır?

Soru: Nicelik (Kemmiyet-Quantim) Nedir?

Cevap: Kaç, nice sorularının cevabıdır. Sürekli ve süreksiz olmak üzere ikiye ayrılır. Süreksiz, aritmetiğin konusu olan sayıdır. Sürekli ise geometrinin konusu olan mekân ile fiziğin konusu olan zamandır. Sayılar arasında müşterek bir sınır düşünülemez. O halde süreksiz bir niceliktir. Çizgi ise sürekli, çünkü bölümleri birbirine dokunan müşterek bir sınır düşünmek mümkündür, bu noktadır. Düzeyler arasındaki müşterek sınır ise çizgidir.

Soru: Nitelik (Keyfiyet-Qualite) Nedir?

Cevap: Nitelik, kendisi ile bir şeyin nasıl olduğu söylenen terime denir. Nasıl sorusuna verilen cevaptır. Niteliklerin karşıtları olur. Mesela, adalet adaletsizliğin, karalık aklığın karşıtıdır. Azlık ve çokluk da kabul ederler. Bir şey başka bir şeyden daha az veya daha çok ak olabilir. Fakat şekil nitelikleri çokluk ve azlık kabul etmezler

Soru: İlişki-Görelilik (İzafet-Relation) Nedir?

Cevap: Bütün varlığı başka şeylere bağlı olana denir. Mesela, en büyük, görelilik kavramıdır. Çünkü onun en büyük olması-başka bir şeye göredir. Duyum, bilim gibi terimler de görelidir. Çünkü ancak bir şeyin duyumu veya bir şeyin bilimi olur. Bütün görelilik kavramları karşılıklıdır (correlatif). Mesela, baba, oğulun babası; oğul, babanın oğludur. Kanatlı, kanat yüzünden kanatlıdır, kanat ise bir kanatlının

kanadıdır.

Soru: Kategorilerden Yer (Mekân-Qû) i anlatır mısınız?

Cevap: Nerede sorusuna cevap olan kategoridir. Bir şeye, bir mekânda bulunmasıyla ilinti olan haldir. Mesela evde, Ankara'da gibi.

Soru: Zaman (Quand) Nedir ?

Cevap: Ne zaman sorusuna cevap olan kategoridir. Bir şeye, bir zamanda bulunmasıyla ilinti olan haldir. Mesela: Ali ne zaman mantık dersi aldı? 2014 yılında, diye verilen cevapta Ali'nin zamanla ilgili bir hali gösteriliyor. O halde dün, geçen yıl, gelecek hafta gibi zaman ifadeleri bu kategoriye gösterir.

Soru: Durum (Vaz'-Situation) Nedir ?

Cevap: Bir şeyin bazı cüzlerinin diğer cüzlerine veya kendisinin dışında bulunan şeylere göre ilinti olan halidir. Mesela, ayakta durmak, oturmak, yatık olmak gibi.

Soru: Sahip olma (Avoir-Mülkiyet) Nedir?

Cevap: Herhangi bir şeye sahip olma, bir şeyin başka bir şeye sahip olması ile ona ilinti olan halidir. Mesela silahlıdır, şapkası başındadır gibi.

Soru: Etki (Action-fil) Nedir?

Cevap: Bir tesir edicinin diğer bir şeye tesir ettiğinde, tesir ediciye ilinti olan haldir. Mesela kesiyor, seviyor, kırıyor gibi.

Soru: Edilgi (Passion-İnfial) Nedir?

Cevap: Bir şeyin başka bir şeyle etkilenmesiyle, ona ilinti olan haldir. Mesela kesiliyor, kırılıyor, seviliyor gibi.

NOT!! Bu kategorilerden ilki olan cevher her zaman konu, diğer dokuz kategori ise yüklem olmak durumundadır. Çünkü Aristo'ya göre yalnız cevher bir varlık tarzıdır. diğer kategoriler ancak cevherin nitelikleri olarak var olabilir Bu durumu şöyle bir örnekle açıklamak mümkündür:

5-6. HAFTA

SORU: Birşeyin zihinde ki tasavvurudur?

A)mahiyet

B)kapsam

C)kavram

D)tumel

CEVAP:kavram

SORU:Aşağıdakilerden hangisi kavramın sınıflarından değildir?

A)mahiyet

B)hakikat

C)hüviyet

D)ilinti

CEVAP:D)ilinti

SORU: Tumel bir kavramın yalnız zihinde ki kavranilisi ve kavramın işaret ettiği kaplamın salt zihinsel yönünedenir.Boşluk?

CEVAP: Nelik(mahiyet)

SORU:zihin disinda fertleri bulunmayan ama zihinde tasavvuru olan kavram daolan kavramdır. mesela ankakuşu . gerçekte olmadığı halde zihinde tasavvuru vardır.Boşluk?

CEVAP: Nelik(mahiyet)

SORU: Mahiyetin özellikleri nelerdir?dersek

CEVAP: hakikat

SORU:Hakikate misal veriniz .

CEVAP: evcil hayvanlar..

SORU:hüviyet (kimlik) ne demektir? Misal veriniz.

CEVAP: Gerçekliği olan bir kavramı ana nitelikleriyle ortaya koyup onu diğerlerinden ayırmaya kimlik denir. misal kedi dediğimizde zihnimizde ki genel bir kavram olarak mahiyeti ,çevremizde ki

kediler hakikati, bu kedilerden komşunun kedisi hüviyeti ifade eder.

SORU: Bir kavram içine aldığı nesnelere ve varlıkları tamamen kaplıyorsa kavranılan tüm nesne ve varlıklara o varlığın denir? boşluk?

CEVAP: kaplami

SORU: Kaplama misal veriniz.

CEVAP: canlı kavramı: insan ,bitki, hayvanları tamamen kaplıyor. bu durumda insan hayvan ve bitki canlı kavramının kaplami olur.

SORU: içlem nedir? Misal veriniz.

CEVAP: Bir kavram işaret ettiği nesne ve varlıkların ortak özelliklerini ve karakterlerini gösteriyorsa ve içine aldığı fertlerin ortak özelliklerini kendinde topluyorsa buna içlem denir.

MİSAL: hareket etmek, üremek, beslenmek canlı kavramının içlemine oluşturur

SORU: Kavramlar arası ilişkileri sayınız.

CEVAP:1-Eşitlik (musavat)

2-Tam kapsama (tam girişimlilik)

3.Eksik kapsama (eksik girişimlilik)

4-Ayrılık (mübayenet)

SORU: Her bir kavramlar arası ilişkilere misal veriniz.

CEVAP: eşitlik (musavat):her akıllı düşünendir.

Tam kapsama (tam girişimlilik):bütün hayvanlar canlıdır.

Eksik kapsama (eksik girişimlilik): bazı kanatlılar böcektir.

Ayrıklık(mübayenet): hiçbir tavşan taş değildir.

.. Eşitlik iki öncülde her

.. Ayrıklık hiçbir iki öncülde de

.. Tam girişimlilik ilk öncül her ikincisi bazı

.. Eksik girişimlilik her iki öncül de bazı ile başlayacak

SORU: Aşağıdakilerden hangisi beş tümelden değildir?

A) Tür B) cins C) hassa D) isagoji

CEVAP: D) isagoji

SORU: Bir türe ait olan ve zorunlu olarak ayırma bağlı bulunan vasıfıdır. . . . türün tali(ikinci derecede ki) vasıflarıdır. misal: insanın iki ayaklı olmasıdır .Boşluk?

CEVAP: hassa

SORU: Klasik mantıkta kategoriler kaçaya ayrılır? Sayınız.

CEVAP:10 'a ayrılır: cevher, nicelik, nitelik, görelilik, zaman, yer , durum, sahip olma, etki ve edilgidir.

SORU: Kant 'a göre kategoriler kaçaya ayrılır?

CEVAP:4'e:nicelik ,nitelik, gorelik, modalite

SORU: Aristo tanımı nasıl açıklar?

CEVAP: bir şeyin ne olduğunu açıklayan söz

SORU: Kapalı ve müphem kavramları açıklamaya yönelik sözlere tarif denildiği gibi.. . . . Denir.

Boşluğa ne gelmeli?

CEVAP: muarrif ve el-kavlü'ş-şârih

SORU: Tanımı oluşturan unsurlar nelerdir?

CEVAP: fasıl ,Hassa, araz

SORU: Resm nedir?

CEVAP: Tanım, nesnenin özüne ilişkin ayrıştırıcı temel yönünü değil sadece ayrıntılarını açıklıyorsa buna RESM denir

SORU: Klasik mantıkçılar tanımı kaçaya ayırmış nelerdir?

CEVAP: ikiye ayırmışlardır özle ilgili tanım, ilinti ile ilgili tanım

SORU: Bunların tanımları nedir?

CEVAP: özle ilgili tanım kavramın yerini bildiren doğru tanım. İLİNTİ ile ilgili tanımsa kavramın niteliği hakkında bilgi veren tanımdır

SORU: 5 tumele göre tanım çeşitleri nelerdir?

CEVAP: tam özsel tanım, Eksik özsel tanım ,Tam ilintisel tanım ,Eksik ilintisel tanım

Gerçek (hakiki-reel) tanım ,Adsal (ismi-nominale) tanım

Adsal tanım: varlığı sadece zihinde olan tanımlar : üçgen gibi.

Gerçek tanım: nesnenin yani zihin dışındaki varlığın takımıdır: insan, kuş, taş. .

SORU: Adsal tanımı tanımlayınız?

CEVAP: adsal tanım: varlığı sadece zihinde olan tanımlar : üçgen gibi.

SORU: Eski mantikcilerin mantık formülü nedir?

CEVAP:

SORU: Tanımın şartları nelerdir?

CEVAP: -tanım tam olmalıdır

-Bir şeyi kendisinden daha muhtemelen tanımlamaları

-Tanım ne uzun ne de çok kısa olmalıdır

-Tanım döndürme yolu ile döndürülmelidir

-tanım da kısır -döngü olmamalıdır

SORU: Her şeyin tanımını yapmak mümkün değildir mantikciler tanımı yapılamayanı üçe ayırmıştır bunlar nelerdir

CEVAP:-tecrübenin doğrudan doğruya verileri tanımlanamaz

-üstün cinsler tanımlanamaz

- fertlerin de tam tanımı yapılamaz

SORU: göre, basit tasavvurların, yüksek cinslerin, fertlerin, bir cins teşkil etmeyen tek tek vakaların, tesadüfi olguların ,duyumların, varlığını bilmediğimiz şeylerin tanımı yapılamaz .Boşluktaki

düşünür kimdir?

Cevap: Aristo

SORU: bir kavramın içeriğinin bölümlerine ayrılması şeklinde ki zihinsel işlem için kullanılan mantık terimi olarak adlandırılır. Noktalı yeri doldurunuz

CEVAP: bölme

SORU: Bölmenin faydaları nelerdir?

CEVAP:-tanımı kolaylaştırır

-Zihni uyararak genel ve özel yüklemelerin hangileri olduğunu gösterir

-tanım da cins ve faslın belli bir düzene göre türe yüklem yapılmasını sağlar

-bir konuyu anlama ve ezberlemeyi kolaylaştırır

SORU: Bölmenin çeşitleri nelerdir?

CEVAP:-cinsin türlere bölünmesi

-cinsin ayrımlara bölünmesi

-bir konu ilintileri ile bölünmesi

-bir ilinti farklı konulara bölünebilir

SORU: Bölmenin şartları nelerdir?

CEVAP:-bölme tam olmalı kaplamına giren hiç bir şeyi dışarda bırakmamalı

-bölümlerden biri bölünenin aynı veya ona aykırı olmamalı ancak bu şart ikinci bölme içindir.

SORU:..... ,tanımdan ayrılmayan, tanımla birlikte yürütülen bir mantıksal işlemidir. Boşluğu doldurunuz

CEVAP: sınıflandırma

SORU: Sınıflandırmanın çeşitleri nelerdir

CEVAP:-yapay sınıflandırma

-dogal (tabii) sınıflandırma

SORU: Sınıflandırmanın şartları nelerdir

CEVAP: 1) en üstte ki cins kavramıyla homojen olan kavramları alt cins ve cinsler olarak değerlendirmeli

2) İki ayrı sınıfta bulunanlar arasında bulunan ortak özellikler bu sınıfların her birinin kendi içlerinde taşıdıkları ortak özelliklerden fazla olmamalı

3) Sınıflandırma tam olmalı ,hepsini içine almalıdır

SORU: İnsan konuşan hayvandır tanımı hangi çeşit beş tümel tanımına örnektir?

CEVAP: Tam özsel tanım (haddi tam)

SORU: İnsan konuşan cisimdir tanımı hangi beş tümel tanıma örnektir?

CEVAP: Eksik özsel tanım (hadd-ı nakıs)

SORU: İnsan gülücü bir hayvandır tanımı hangi beş tümel tanıma örnektir?

CEVAP: Tam ilintisel (resmi tam)

SORU: İnsan uyuyandır veya insan uyuyan cisimdir hangi beş tümel tanımı örnektir?

CEVAP: Eksik ilintisel(resmi nakıs)

7. HAFTA

SORU: önerme nedir?

CEVAP: önerme hüküm verme ve yargıda bulunmadır. Örneğin hava açıktır. Su iki hidrojen bir oksijenden oluşur gibi.

SORU: kavramlar tasavvurat ve tasdikat başlığı altında kim tarafından incelenmiştir?

CEVAP: Farabi tarafından incelenmiştir.

SORU: İslam mantıkçıları tasavvurat ve tasdikat başlığını hangi adlarla anmıştır?

CEVAP: kazıye mantığı(önerme)ve ibare mantığı adıyla anılmıştır

SORU: önermeyi bir şey hakkında bir şeyi onaylamak veya o şeyi onaylamamak tır şeklinde tanımlayan düşünür hangisidir?

CEVAP: Aristoteles

SORU: önermeyi ;söyleyeni o, sözünde doğru söyleyici dir veya yalan söyleyicidir demek sahih olan sözdür şeklinde tanımlayan düşünür kimdir?

CEVAP: Ebheri

SORU: önermenin unsurları nelerdir?

CEVAP: konu/ özne (mevzu) yüklem (mahmül) ve yüklemi konuya bağlayan bağlaç (rabıta -kopula) olmak üzere 3 terimi bulunur.

SORU: hava açıktır ve yağmur yağarsa yerler ıslanır önermelerin hangileri konu hangisi yüklem hangisi bağlaçtır?

CEVAP: hava konudur açık yüklem -tır bağlaçtır.ikincisinde yağmur yağar konu yerler ıslanır yüklem -sa bağlaçtır.

DİKKAT: her önerme bir cümle olmakla beraber her cümle bir önerme degildir.Mesela,dersinize çalışın gibi emir soru dilek ve dua cümleleri önerme sayılmaz

SORU: Önerme çeşitleri kaçaya ayrılır?bunlar nelerdir?

CEVAP: 3'e ayrılır:

□yapılarına göre önermeler □niteliklerine göre önermeler □niceliklerine göre önermeler

SORU:Basit önerme ve bileşik önerme bu gruba girer.hangi önerme çeşididir?

CEVAP: yapıları bakımından önermeler

SORU: nitelikleri bakımından önermeler kaçaya ayrılır ve bunlar nelerdir?

CEVAP: olumlu önerme ve olumsuz önerme olarak ikiye ayrılır

SORU: Tümel önerme ve tikel önerme bu gruptaki önermelere girer hangi önerme çeşididir bunlar?

CEVAP: nicelikleri bakımından önermelerdir

SORU: yiyecekler vitaminli ise faydalıdır şeklindeki önerme hangi çeşit önermeye girer?

CEVAP: bileşik önerme çeşididir

SORU: yüklemde bildirilen özelliğin özne de bulunduğunu gösteren önerme çeşididir?

CEVAP: olumlu önerme

SORU: yüklemde bildirilen özelliğin özne de bulunmadığını gösteren önermedir?

CEVAP: olumsuz önerme bu önermeye örnek süt yararlı değildir

SORU: Tümel önerme kaçaya ayrılır ve bunlar nelerdir Birer örnekle açıklayın?

CEVAP: ikiye ayrılır Tümel olumlu Tümel olumsuz Tümel Olumlu ya örnek bütün trafik kuralları gereklidir Tümel olumsuz örnek hiçbir trafik kuralı gerekli değildir

SORU: tikel önerme kaçaya ayrılır Bunlar nelerdir Birer örnekle açıklayın?

CEVAP: tikel olumlu ve tikel olumsuz olarak ikiye ayrılır tikel Olumlu ya örnek bazı bayanlar sarışındır tikel olumsuz örnek bazı bayanlar sarışın değildir

SORU: İslam mantıkçıları na göre bir önermede bağ kaldırıldığı zaman iki tarafın yani kendisine hükmedilen ile kendisi ile hükmedilen in alacağı şekle göre önermeler kaçaya ayrılır ve bunlar nelerdir?

CEVAP: ikiye ayrılır yüklemli ve şartlı önermeler

SORU: Batı mantıkçıları nın basit ve kategorik dedikleri önermeler dir?

CEVAP: yüklemli önermeler

SORU: şartlı bileşik önermeler kaçaya ayrılır ve bunlar nelerdir?

CEVAP: bitişik (muttasıl) ve munfasıl (ayrık) önermeler olarak ikiye ayrılır.

SORU: Eğer şartlı önermede mukaddem(önce)gelen ile(talinin) sonra gelen olumlu da birleşmesi ve olumsuz da birleşmemesi ile hükmü olunursa buna.....denir

CEVAP: bitişik muttasıl önerme denir

NOT: bitişik muttasıl önermeler Eğer şayet her ne zaman anlamına gelen lev ve in gibi şart Edatları ile ifade edilen hükümlerdir

SORU: şartlı önermede mukaddem ile talinin birbirini yok edecek bir yargıda bulunduğu önermelerdir Arapçada yada anlamına gelen imma edatı ve bunun benzerleri bir mukaddem ile tali arasında zıtlık bulunur hangi önerme çeşididir?

CEVAP: ayrık munfasıl önermeler

SORU: içlemleri bakımından önermeler kaçaya ayrılır ve bunlar nelerdir?

CEVAP: içlemleri bakımından önermeler ikiye ayrılır Analitik(tahlili) ve sentetik (terkibi)

SORU: mantık dilinde olgusal içerikten yoksun önermelere denir önermede ki sıfat öznenin işlemi

içinde bulunursa bunlara denilir bu önermeler 'A,A'dır tarzında gösterilebilir bu önermelerin doğruluğu

ya da yanlışlığı Gözlem ve deneye başvurmadan söylenebilir örnek verilecek olursa üçgen 3 açılı bir şekildir veya bekar evlenmemiş kişidir bu önerme çeşidi hangisidir?

CEVAP: Analitik önermeler

SORU: sıfat öznenin içlemi için de bulunmaz da dışarıdan eklenirse bunlara denir bu önermeler 'A,B' dir tarzında gösterilebilir deney ve gözleme başvurularak belirlenebilir örnek Ali çalışkandır veya doğruluk İyidir gibi.

CEVAP: sentetik önermeler

SORU: konu ve Yükleme aynı olan İki Tümel önerme nitelik bakımından farklı iseler bunlara önermeler denir.

CEVAP: karşıt önermeler

SORU: bütün insanlar ölümlüdür ,Hiçbir insan ölümlü değildir. Şeklindeki önerme hangi önerme çeşididir?

CEVAP: karşıt önerme

SORU: Bazı insanlar zengindir önermesinin alt karşıtı nedir ve hangi önerme çeşidine girer?

CEVAP: Bazı insanlar zengin değildir tikel olumsuz önerme çeşidine girer

SORU: bütün insanlar ölümlüdür önermesinin altlığı nedir?

CEVAP: Bazı insanlar ölümlüdür tikel olumluya girer

SORU: konu ve yüklemeleri aynı olan iki önerme hem nitelik hem nicelik bakımından birbirinden farklı iseler bu önermeler..... denir?

CEVAP: çelişik önermeler

SORU: bütün insanlar ölümlüdür önermesinin çelişigi hangisidir ve hangi önerme çeşidine girer?

CEVAP: Bazı insanlar ölümlü değildir tikel olumsuz önerme çeşidine girer

SORU: göre her tasdikın karşı olan bir inkarı her inkarında bir karşı tasdik-i vardır boşluğa gelecek ismi yazınız?

CEVAP: Aristoteles

SORU: döndürme çeşitleri kaçta ayrılır ve bunlar nelerdir?

CEVAP: düz döndürme (aks-i müstevi)ters döndürme (aks- i nakiz)

SORU: bütün insanlar canlıdır şeklindeki Tümel olumlu önermenin düz döndürmesi hangisidir?

CEVAP: bazı canlılar insandır(tikel olumlu)

NOT: Tümel olumlu önermeler Tümel olarak döndürülemez .Çünkü önermenin döndürülmesi de aynı sonucu verdiği için bilineni tekrardan başka bir şey değildir

SORU: hiçbir insan taş değildir .Tümel olumsuz önermenin düz döndürmesi hangisidir

CEVAP: hiçbir taş insan değildir .Tümel olumsuz

SORU: tikel olumsuz önermenin düz döndürmesi nasıl yapılır ? Örnek veriniz

CEVAP: tikel olumsuz önerme ile yapılır Bazı canlılar insan değildir Bazı insanlar canlı değildir

SORU: bazı canlılar insandır tikel olumlu önermenin düz döndürmesi nasıldır?

CEVAP: Bazı insanlar canlıdır şeklindedir tikel olumlu önermenin düz döndürmesi tikel olumlu şekilde yapılır

SORU: Genel olarak felsefede özel olarak da İslam felsefesinde modal kavramlar.....ve açısından tartışılan en temel konular arasında yer almaktadır? Boşluk

CEVAP: ONTOLOJİ VE MANTIK

SORU: Yüklemin konuya nispetini delalet edip bu nispetin zorunlu veya sorunsuz bir nispet olduğunu belirginleştiren ve böylece bir pekiştirmeye ve imkana delalet eden lafza modalite denir. Kimin tanımıdır?

CEVAP: İbni Sina

SORU: Ateş sıcaktır ,Ateş zorunlu olarak sıcaktır. Örnekte modalite sıcaklığı hangi kavram ile güçlendirmektedir?

CEVAP: zorunlu

SORU: İnsan vardır . İnsan zorunlu olarak vardır dersek bu modalite olmaz çünkü ontolojik ve mantık iki açıdan doğru olmuyor Peki Tanrı zorunlu olarak vardır dersek Bu bir doğru modalite midir?

CEVAP: evet çünkü bu ontolojik delildir

SORU: modaliteleri kullanarak yaptıkları ayarla metafizik sistemlerini oluşturmuşlardır. boşluk?

CEVAP: İslam mantıkçıları

SORU: İbni Sina modalite yi kaçta ayırmıştır Bunlar nelerdir?

CEVAP: Zorunlu. İmkansız. mümkün

SORU: modaliteleri1. tür modaliteler ve 2.tür modaliteler şeklinde ikiye ayırmıştır. Kimdir bu felsefeci?

CEVAP: farabi

SORU: İslam filozoflarının varlık anlayışları ele alınırken dikkat çekilen ilk husus nedir?

CEVAP: zorunlu ,mümkün ,imkansız

SORU: Vücub-u bi'l -ğayr nedir?

CEVAP: insan Yazı yazarken parmaklarının hareket etmesi zorunludur fakat Bu zorunluluk onun özünden gelmez

SORU:3 lü tasnifin daha doğru olduğunu ifade eder imkansız ve mümkün olarak tasnifleme sorun olabilir der. Kimdir?

CEVAP: GAZALİ

SORU: mümkün modalitesini imkanı amm ve imkanı Has şeklinde ikiye ayırmıştır.boşluk

CEVAP: ibni sina

SORU:Hem var olma hemde yok olma yönünden zorunluluğu kaldırmaktır. Boşluk

CEVAP: imkanı has

SORU: Örnek veriniz? İmkanı has

CEVAP: insan öğretmendir bu insana Hastır mümkündür bir varlık öğretmen olacaksa bu varlık insandır insana Hastır

SORU:Yalnız bir taraftan yani var olma yahut da yok olma yönünden zorunluluğu kaldırmaktır. Boşluk

CEVAP: imkanı am.

SORU: Mütercim Asım a göre Kıyas nedir?

CEVAP: Bir nesneyi misali olan nesneye takdir edip uydurmaktır

SORU: Kıyas kim tarafından sistemleştirilmiştir?

CEVAP: Aristo

SORU: Kindiye göre Kıyas nedir?

CEVAP: Kıyas bir soz durki kendisine bazi seyleri koydugumuzda ondan o sozde belli olmayan bir sey ortaya cikar ama ortaya cikn o sozun disindada degildir.

SORU: Gazali kıyas-ı nasıl açıklar?

CEVAP: Kıyas bir araya getirilen telif edilen bir söz olup bu telifin içinde bulunan önermeler doğru kabul edildiğinde kendiliğinden bu teliften zorunlu olarak başka bir söz sonuç lazım gelir. diye tanımlar

SORU: Akıl yürütme yolları nelerdir?

CEVAP: Tümdengelim, tümevarım ,anoloji.

SORU: Mantığın kurulma süreci hangi düşünce çevreleri ile başlamıştır

CEVAP: Hint ve Çin

SORU: Kıyas nasıl bir çıkarımdır?

CEVAP: tümdengelim bir çıkarımdır

SORU: Çıkarım nedir?

CEVAP: Bir veya birden fazla önerme ile yapılan akıl yürütme lere çıkarım denir

SORU: İslam mantıkçıları kıyası nasıl açıklar?

CEVAP: "Kıyas önermelerden mürekkep bir delildir ki ne vakit o önermeler teslim olursa ondan bizzat diğer bir önerme lazım gelir" diye açıklar.

SORU: İslam mantıkçıları nın kıyas açıklamasına örnek veriniz.

CEVAP: Her cisim değişkendir

Her değişken sonradan olandır

Her cisim sonradan olandır

SORU: Kıyas unsurları nelerdir. Bunlar hangileridir?

CEVAP: Büyük terim, Orta terim, Küçük terim

SORU: Bütün sebzeler faydalıdır (Öncül) ıspanak da sebzedir (Öncül) ohalde ıspanak da faydalıdır (sonuç) bu önerme hangi tür önermedir?

CEVAP: Kesin (iktiranlı) kıyas

SORU: Terimin şartları nelerdir?

cevap: 3 terim bulunmalı

Orta terim sonuçta bulunmamalı

Orta terim öncüllerde en az bir defa bütün ksplami ile alınmalıdır

Sonuçta bulunan terimlerin kapsam i ,öncüllerde bulunan terimlerin kapsamını aşmamalıdır

NOT: Din devleti kurmak isteyen İskenderiyeli SACCAS Aristo'nun eserlerini yorumlayarak ortaçağ taşıdı hristiyan kilisesi Aristo mantığını iyice benimsedi Aristonunkurallarına biraz daha ekleyip hristiyan kilisesi öğretisini n temeli tümelden tikele giden oldu Orta çal sonlarında Organon Arapçaya çevrildi Kindi Farabi İbni Sina İbni rüş İslamiuygulamalarının mantıkla da uğraşan düşünölmelidir hristiyan dünyasında düşünce üretimi durmuşken İslam dünyasındaki bu gelişmeler sürdürülebilirseydi belki de tarihin akışı değiştirilebilir de maalesef akıl ve mantığın imana ters düşmeyeceğini savunan Gazali bir bakıma hristiyan din öğretisini savunarakDiğer İslam bilginleri'ne karşı çıktı Osmanlı ve İslam dünyasında Gazalinin bu düşüncesi egemen oldu böylelikle İslam dünyasında düşünce üretimi sınırlandı bu sınırlamaya karşı çıkan BACON TÜMDENGELİMe dolayısıyla Aristo'ya karşı çıktı bilimsel üretimin ancak tümevarım ile olacağını savundu Bilimsel bilgi üretiminde en önemli yöntem tümevarımdır diyen DECARTS DIR

SORU: -Her insan akıllıdır;

- Her insan iki ayaklıdır;

- Her iki ayaklı akıllıdır.

3.Şekle göre yukarıdaki kıyas'ın geçersiz olmasının sebebi nedir?

A. Küçük önerme olumlu değildir

B. Küçük önerme olumludur

C. Sonuç tikel değildir

D. Orta terim her iki öncülde de özne olarak gelmiştir.

E. Orta terim her iki öncülde olumludur

Hiçbir kitap kese kağıdı değildir; Bazı kitap ucuzdur; Bazı ucuzlar kese kağıdı değildir

CEVAP: C Bu geçersiz kıyasta, "iki ayaklı" terimi küçük öncülde birinci mantık aksiyomu gereği tikel iken, sonuçta tümel olduğundan öncüldeki kaplamını aşmış dolayısıyla caiz olmayan süreç yanlış yapılmıştır

GENEL TEKRAR

SORU: Akıl yürütme Eğer birden çok önermeden bir sonuç çıkarma şeklinde oluyorsa buna dolaylı çıkarım yani..... denir. Boşluk?

CEVAP: VASITALI İSTİDLAL

SORU: Vasıtalı İstiklal kaç a ayrılır Bunlar nelerdir sadece Türkçe isimleri?

CEVAP: tümdengelim, Tümevarım, Anoloji

SORU: Tümdengelim ne demektir arkadaşlar. Bir cümle ile anladığınızı yazın lütfen.

CEVAP: "tümel bir önermeden tikel bir önermeye, kanunlardan olaylara, sebeplerden sonuçlara, müessirden esere giden akıl yürütmedir ilkedden sonuca, genel yasadan özel olaya gidilir"

-EVET GENELDEN ÖZELE .BUNU ALLAH I VE YARATTIKLARINI DÜŞÜNEREK ŞİFRELEDİM

SORU: TÜMEVARIM DAN NE ANLADINIZ?

CEVAP: Özel veya tekil önermelerden genel veya tümel önermelere doğru yapılan akıl yürütme şeklidir. Başka bir deyişle, aklın tikelden tümele, parçadan bütüne, özelden genele doğru çıkarım yapmasıdır. Bir bütünü parçalarına dayanarak elde etme işlemidir.

- EVET.PARÇADAN GENELE. TEFekkÜR DİYE ŞİFRELEDİM.DÜNYADAKİ HER ŞEY ALLAH IN VARLIĞINA İŞARET DELİL...EŞYADAN YOLA ÇIKARAK RABBİMİZİN BÜYÜKLÜĞÜNE İMAN ETMEK

SORU: ANOLOJİ NEDİR?

CEVAP: Temel özelliği bakımından dedüksiyon ve endüksiyonun bir karışımı olarak görülebilir. iki farklı önerme arasındaki benzerlik veya benzerliklerden yola çıkılarak birisi için geçerli olan şeyin diğeri içinde geçerli olmasının öne sürülmesidir. Burada özelden özele doğru bir yol izlenir.

SORU: YANİ TÜMEVARIM İLE TÜMDENGELİM İN KARIŞIMI MI?

CEVAP: Dünya ve Ay Güneş dönerler dünyada Mevsimler oluşur O halde ayda da Mevsimler oluşur. Bu bir önermedir fakat doğru değildir (anoloji)

SORU: İnsan nedir desek .insan düşünen bir cisimdir desek. Düşünen deyince ,cisim deyince.....olur. Yani tam ifade olmaz. Boşluk?

CEVAP: Düşünen deyince YAKIN ,cisim deyince UZAK.

- Arkadaşlar bunu söyle düşünün anne karnına düşen su insan olmaya en uzaktır

- Kuş hayvanlar içinde 1 canlı deyince yakın ayırım olmaz kuş Uçan canlıdır deyince diğ er hayvanlardan ayrılır böyle olunca tam tanım yapılmış olur kanatlıdır Uçar deyince yakın bir ayırım olur

SORU:Bir Nevin mahiyetine özüne dahil olmayan Fakat sadece o nev e yani Türe has olan sıfatlardır.Boşluk?

CEVAP: Hassa

SORU: Örnek?

CEVAP: insan için gülmek insan her zaman gülmez ama yine de gülme sadece insana özgü bir hassadır.

SORU: Fertlerde geçici olarak bulunmakla birlikte varlığı ferdin varlığına bağlı olmayan sıfatlardır. Bu nedir?

CEVAP: İLİNTİ

SORU: ÖRNEK?

CEVAP: İnsan için uyumak, şeker için tatlı olmak ayrılamayan ilinti; ayakta ve oturmuş olmak ayrılabilir ilinti.

SORU: TÜMEL KAVRAMA ÖRNEK?

CEVAP: Başında tüm bütün olan tüm ifadeler (-BÜTÜN -TÜM -HER)

SORU: TİKELE ÖRNEK?

CEVAP: Bazı , birkaç ile başlayan kavramlar (-BAZI-KİMİ)

SORU: TEK TEK ELE ALINIŞLARINA GÖRE KAVRAMLAR KAÇA AYRILIR?BUNLAR NELERDİR?

CEVAP: soyut- somut, Tekil genel, Kollektif- disburutif, Olumlu olumsuz

SORU: Her insan düşünen dir her düşünen insandır. bu kavramlar arası ilişkiler de hangisine girer

CEVAP: EŞİTLİK-MÜSAVEMAT

SORU: Hiçbir insan kuş değildir hiçbir kuş insan değildir. Kavramlar arası ilişkiler de hangisine girer

CEVAP: Ayrılık- mubayenet

SORU: Her otobüs taşıttır bazı taşıtlar otobüstür. Kavramlar arası ilişkiler de hangisine örnektir

CEVAP: Tam girişimlik

SORU: Bazı avukatlar kadındır Bazı kadınlar avukattır kavramlar arası ilişkiler de hangisine örnektir

CEVAP: Eksik girişimlilik

NOT: Bunları şifreleme

Eşitlik= her her, ayrıklık= hiçbir hiçbir, Tam girişimlilik =her bazı, eksik girişimlilik= bazı bazı

SORU: Bazı balıklar memelidir bazı memeliler balıktır hangisi?

CEVAP: eksik girişimlilik

SORU: Her erik meyvedir bazı meyveler eriktir

CEVAP: tam girişimlilik

SORU: Her Gülen konuşandır her konuşan gülerdir

CEVAP: Eşitlik

SORU: Ev denilince ev akla geliyorsa..... ev denilince duvar ya da tavan akla geliyorsatavan denilince mutlaka duvarda olması gerekir diye biliniyorsa..... Boşluklar?

CEVAP: MUTABAKAT(uygunluk), TAZANNUM(içerme), İLTİZAM(gerektirme)

- Bir bütün olarak aklımıza geliyor bu mutabakat

-Sonra ev denilince biraz daha aşağıya Yani duvara tavana mutfak salon Allah ne veriyse Bu tazannum.

-En son olarak da mesela tavanı düşündük ve tavanı düşünmek için onu tutan duvar olmalı bu gerekliliktir bu da iltizam

NOT: Ahmet Hoca bize de biliyorsunuz kimliğin tanımına sordu bu sefer nelik ve gerçeklik tanımlarından birini sorabilir tanımları okursunuz ama ben bir örnekle açıklamaya çalışayım

SORU: Ali Duman ın neliği ,gerçekliği,ve kimliği var mıdır?

CEVAP: Yani Ali hocamızı aklımızda zihnimizde canlandırabiliyoruz ve bu gerçek ve hocamızın bir kimliği var

SORU: Çizgi film karakteri Heidi'nin neliği gerçekliği ve kimliği var mıdır?

CEVAP: Evet Heidi'nin Kafamızda canlandığı bir hayali var bu nelik gerçek mi Hayır değil gerçek olmayan bir şeyin kimliği olur mu Hayır olmaz

SORU: Kedinin Neliği, gerçekliği ve kimliği var mıdır?

CEVAP: Kedinin Kafamızda aklımızda canlandığı bir hayali var yani nelik gerçek midir evet hayatımızda var gerçektir Ama bu hayvandır kimliği olmaz (HAYVANA KİMLİK VERMEMİŞLER BUNU UNTMAYALIM)

SORU: Ağaç kavramı nelik midir gerçek midir kimliği var mıdır?

CEVAP: Arkadaşlar ağaç kavramı aklımızda canlanıyor yani nelik gerçek midir Evet gerçektir Peki bu ağacın türleri yani kimliği var mıdır Evet vardır erik ağacı kayısı ağacı gibi

SORU: Çorba Neliği gerçekliği ve kimliği var mıdır?

CEVAP: Çorba aklımızda canlanıyor yani nelik gerçektir Evet hem de çok güzel bir gerçek kimliği var mıdır mercimek tavuk suyu çorba Yayla çorbası...

KONU: KIYAS TANIMI, YAPISI VE ÇEŞİTLERİ 2

SORU: Çıkarım nedir?

CEVAP: Bir veya birden fazla önerme ile yapılan akıl yürütme dir.

SORU: İslam mantıkçıları kıyası nasıl açıklar?

CEVAP: "Kıyas önermelerden mürekkep bir delildir ki ne vakit o önermeler teslim olursa ondan bizzat diğer bir önerme lazım gelir" diye açıklar.

SORU: Basit kıyas kaçaya ayrılır?

CEVAP: İkiye ayrılır 1.Kesin iktirâni. 2.seçmeli istisnai kıyas

SORU: Eğer mıknaş şu cisim çekerse o cisim demirdir. (1.Önerme)mıknaş Bu cisim Çekiyor(2. Önerme) o halde bu cisim demirdir(sonuç) bu önermenin çeşidi hangisidir?

CEVAP: seçmeli(istisnai) kıyas

SORU: Kesin kıyas kaçaya ayrılır bunlar hangileridir?

CEVAP: 1.Yüklemli kesin kıyas 2. şartlı kesin kıyas diye 2 ye ayrılır.

SORU: Bütün insanlar ölümlüdür.(büyük önerme) Sokrates insandır.(Küçük önerme) O halde Sokrates ölümlüdür(sonuç). bu tür önerme hangi kıyasa örnektir?

CEVAP: Yüklemli kesin kıyas

SORU: Orta Terim ,büyük önerme de özne; küçük önerme de,yüklem ise bu tür yüklemli kesin kıyas lara ne denir?

CEVAP: 1.sekilden yüklemli kıyas denir

SORU: Hiçbir insan(P) ağaç (M)değildir. Bütün çamlar(S)ağaç(M)tır. Hiçbir çam(S) insan(P)değildir. Bu kıyas çesidi hangisidir?

CEVAP:2. Sekilden yüklemli kıyas

SORU: Bir kıyasta orta Terim her iki Öncülde Özneyse bu tür kıyasa ne denir?

NOT:Büyük terim P harfiyle,Orta terim M harfiyle,küçük terim S harfiyle sembolize edilir

CEVAP: 3. Sekilden yuklemli kesin kıyas

SORU: Bütün Balinalar memelidir. Hiçbir memeli bitki değildir.Hiçbir bitki balina değildir. Bu tür kıyas hangi tür kıyasa örnektir? Çıkmış soru

CEVAP: Dördüncü şekilden yüklemli kesin kıyastır

SORU: Şartlı kesin kıyas grupları nelerdir?

CEVAP: 1.Öncülerin İkisi de bitişik şartlı önermeden yapılanlar 2.öncülerin ikiside ayrık şartlı önermeden yapılanlar3. öncüllerden biri ayrık şartlı diğeri yüklemli önermeden yapılanlar.4. öncülerden biri bitişik şartlı diğeri yüklemli önermeden yapılanlar

SORU: Şartlı kesin kıyasların bir türüne de ikilem denir ikilem çeşidine örnek veriniz

CEVAP: Kantçı isen idealistsin ve Hegelci isen idealistsin, Ya Kantçısın ya da Hegelcisin.Öyleyse idealistsin

SORU: Öğrenci ders çalışır ise üniversiteyi kazanır. Öğrenci ders çalışmıştır. Öyleyse öğrenci üniversiteyi kazanır.Öncüllü bitişik şartlı kıyas çeşitlerinden hangisine girer bu örnek?

CEVAP: ön bilşenin evetlenmesi

SORU: Bir şey kendini Yoktan var eder .Bir şey var olmadan önce yok idi. Fakat nasıl olur da bir şey yok iken sonra var olur. Eğer bir şey yoksa o hep yoktur veya varsa hep vardır. O halde bir şeyin kendini Yoktan var eder önermesi yanlıştır bu kıyasın çeşidi nedir?

CEVAP: Karma (hulfi) kıyas

SORU: Bir kıyasla Öncüler ile birlikte onların değilleri de veriliyorsa bu tür kıyasa ne denir?

CEVAP: Delilli kıyas

SORU: Tüm kanser yapan şeyler zararlıdır .Sigara içmek kanser yapar.O halde Sigara içmek zararlıdır. Bu önerme Hangi kıyas türüne girer

CEVAP: eksik onermeli entimem kıyas

SORU: Hiçbir kitap kese kağıdı değildir;

Bazı kitap ucuzdur;

Bazı ucuzlar kese kağıdı değildir

Yukarıdaki kıyas kıyasın kaçınıcı şekildedir?

A. 1 B. 2 C. 3 D. 4 E. Hiçbiri

CEVAP: C 3. şekilde orta terim her iki öncülde de özne olarak gelir, Küçük önerme olumludur. Ve Sonuç daima tikeldir

NOT: 1. Şekilden 2. Şekilden 3. Şekilden 4. Şekilden yüklemli kesin kıyas bulmak için sadece orta terimi bilmeniz yeterli Peki orta Terim nasıl bulunur formülü müz orta Terim için 1. ve 2. Önermede geçer ama sonuç önermesin de geçmez.

SORU: 1.bütün sebzeler faydalı 2.ıspanak da bir sebzedir. 3.o halde ıspanak da faydalıdır.. bu önermede 3 tane cümle var Orta terimi bulmak için sadece 1. ve 2. Cümleye bakacağız

1. ve 2. De geçen ortak kelime sebzedir Bir cümlede Özne ikinci cümlede yüklem

- Peki bu tabloya göre bulduğumuz orta Terim yani özne yüklem kaçınıcı şekle girer

CEVAP: 1.

FORMÜL: 1.ÖY, 2.YY, 3.ÖÖ, 4.YÖ Şeklinde kullanılabilir

GENEL TEKRAR

SORU: Beş tümele göre tanım çeşitleri nelerdir?

CEVAP: TAM ÖZSEL TANIM(HADD-I TAM), EKSİK ÖZSEL TANIM(HADD-I NAKIS), TAM İLİNTİSEL TANIM(RESM -İ TAM), EKSİK İLİNTİSEL TANIM(RESMİ NAKIS)

-Tam özsel tanım= yakın cins + yakın ayırım Örnek: İnsan konuşan hayvandır

-Mesela burada tanım olarak bir şeyin Yakın cinsiyle yakın ayırımından yapılan tanımdır İnsan konuşan hayvandır tanımı gibi Aşağıdakilerden hangisi beş tümele göre tanım çeşitlerinden hangisine girer?

-Hemen tanımdaki yakın cins ve yakın ayırım gördük mü Örnek ne verilirse verilsin tam özel tanım hattı tamdır

SORU: Bir şeyin yakın cinsi ile hassas ından yapılan tanımdır beş Tümel e göre tanım çeşitlerinden hangisine girer? Örnek insan gülücüğü bir hayvandır

CEVAP: TAM İLİNTİSEL

SORU: Bir şeyin uzak cinsi ile yakın ayırımından yapılan tanımdır beş Tümel e göre hangi tanıma girer?

CEVAP: Eksik Özel Tanım (Hadd-ı nakıs)

SORU: Bir şeyin ilintili ile veya uzak cinsi ile ilinden yapılan tanım beş tümele göre hangi tanıma girer

CEVAP: Eksik ilintisel tanım(Resm-ı nakıs)

SORU: Bir şeyin yakın cinsi ile hassasından yapılan tanımdır

NOT: Yakın cins(hayvan olma özelliği) yakın ayırım (kobusabilme) gülmek insana Hastır bu hassadır

CEVAP: tam ilintisel yani resmi tam

SORU: Peki ilinti nedir bir örnek verir misiniz

CEVAP: Bir sıfat bir türe ait ise Hassa, Bir sıfat çeşitli türlere ait ise ilinti, Gülmek İnsan için Hassa Uyumak ilinti

- hayvan veya canlı diğer varlıklar çiçek ağaç acıma duygusu var mıdır yok bu insanın Hassa özelliği

- insan gibi hayvan da yer içer ayakları üzerinde yürür ne zaman isterse uyur. İşte bu da ilintidir

- Hassa sadece insana ait bir şey. MESELA: Anlamak hayvan anlamaz ağaç anlamaz bu insana Has

-ilinti sadece insana ait değildir uyumak, yemek içmek

- Hassa insana has İlinti bir çok türle ilintili gibi

SORU: Bir şeyin uzak cinsi ile yakın ayrımından yapılan tanımdır?

CEVAP: Eksik ozsel haddi nakıs

SORU: Bir şeyin ilintili ile veya uzak cinsi ile ilintisi den yapılan tanımdır?

CEVAP: EKSİK İLİNTİSEL TANIM YANI RESM-İ NAKİS

SORU: Bir şeyin yakın cinsi ile yakın ayrımından yapılan tanımdır?

CEVAP: Tam Özel Tanım (hadd-ı tam)

SORU: Bir şeyin yakın cinsi ile Hassa sından yapılan tanımdır?

CEVAP: Tam ilintisel tanım(Resm-ı tam)

SORU: Bir şeyin uzak cinsi ile yakın ayrımından yapılan tanımdır?

CEVAP: Eksik ozsel haddi nakıs

SORU: Yakın cins --Hassa ?

CEVAP: Tam ilintisel

SORU: Yakın cins --yakın ayırım

CEVAP: Tam ozsel tanım

SORU: İlinti --uzak cins

CEVAP: eksik ilintisel resmi nakıs

SORU: Uzak cins-- yakın ayırım

CEVAP: Eksik özsel

SORU: Tanımlananın varlık durumuna göre tanım çeşitleri kaçadır Bunlar nelerdir?

CEVAP: Tanımlanan şey varlık durumuna göre ayrılmış hem zihnimizde mahiyeti var hem de Dış dünyada gerçekliği var İnsan kuş altın gibi İşte bu gerçek tanımdır

- Adsal tanımı ise mahiyeti olan tasavvuru olan ama sadece zihnimizde var olan. Peri Kızı Kaf Dağı gibi zihinde oluşur ama Gerçekte yok işte bu da adsal tanımdır

SORU: Bu açıklamaya göre deniz kızı adsal mıdır gerçek midir?

CEVAP: Evet adsaldır Çünkü zihnimizde oluşur ama gerçek hayatımızda yoktur

NOT: Adı var Kendi yok =adsal , Adı var Kendi de var= gerçek

NOT: tanımın şartları 5 madde sadece ilk cümleler ve tanımlanamazlar dört madde ilk cümleler çok önemli bunları mutlaka okuyalım

- Tanım tam olmalı

-Birşeyi kendisinden mubhem birşey le tanımlamaları

-Tanım da kısır döngü bulunmalı

-Tanım ne çok kısa ne çok uzun olmalı

-Tanım döndürme yolu ile döndürülmeli

SORU: Sınıflandırma çeşitleri kaçaya ayrılır Bunlar nelerdir?

CEVAP: Yapay ve doğal

SORU: Bilimlerde yapılan sınıflandırma hangisidir?

CEVAP: Doğal

SORU: Bir annenin 10 tane çocuğu vardır bunları boy sırasına göre sınıflandırmıştır Bu hangi tür sınıflandırmaya girer?

CEVAP: Yapay sınıflandırma: Varlıkların kolaylık olması veya faydalı olması düşüncesiyle gelip geçici özelliklerine göre sınıflandırılmasıdır.

SORU BANKASI

SORU BANKASI

3.SINIF İLAHİYAT (İLİTAM)

MANTIK

TÜM ÜNİTELER

2013

Hazırlayan: Nurullah ORUÇ

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

2

1.ÜNİTE

1. Aşağıdakilerden hangisi mantık kelimesinin eski bilim adamları ve filozoflar tarafından üç anlamda kullanıldığını söylemiştir?

- A. Farabi
- B. İbn-i Sina
- C. İbn-i Rüşd
- D. Maverdi
- E. Gazzali

2. Lütfen biraz mantıklı ol!

Sözlerin ne akla ne mantığa sığar.

yukarıdaki cümlelerde mantık kelimesi hangi tarzda kullanılmıştır?

- A. Düşünme
- B. Bilim
- C. Zeka
- D. Duygu
- E. Samimiyet

3., önermeler arasında bağ kurarak, insanın sahip olduğu bilgilerden yeni bilgiler elde etmesidir.

Cümlede boş bırakılan alana hangisi getirilmelidir?

- A. Tutarlı düşünme
- B. Mantıklı düşünme
- C. Akıl yürütme
- D. Zeka geliştirme
- E. İleri düşünme

4. Mantık.....ve.....na göre iki şekilde tanımlanır.

Cümlede boş bırakılan yerlere hangisi getirilmelidir?

- A. Faydası / Zararı
- B. Konusu / Amacı
- C. Doğruluğu / Yanlılığı
- D. Mahiyeti /Kapsamı
- E. Etkisi/ Sonucu

- 5. I. Mantık akıl yürütme bilimidir
- II. Mantık bilinenden bilinmeyenin elde edilmesine vasıta olan bilimdir
- III. Mantık kurallarına uyulduğunda zihni hataya düşmekten koruyan bir fen, bir sanattır.
- IV. Mantık hakikate sevk eden zihin

işlemlerinin bilimidir

Yukarıdakilerden hangisi/hangileri mantığın konusuna göre tanımlanmıştır?

- A. I ve II
- B. I,II ve II
- C. I ve III
- D. II ve IV
- E. I,II ve IV

6. Aşağıdakilerden hangisi aklın ilkelerinden değildir?

- A. Özdeşlik
- B. Çelişmezlik
- C. Üçüncü şikkın imkansızlığı
- D. Yeter sebep olmak
- E. Hiçbiri

7. Akl'ın yeter sebep ilkesine bağlı olarakve.....ilkeleri de ortaya çıkar.

Cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla hangi sözcükler getirilme lidir?

- A. Nedensellik ve amaçsallık
- B. Nedensellik ve Çelişmezlik
- C. Özdeşlik ve Çelişmezlik
- D. Çelişmezlik ve amaçsallık
- E. Amaçsallık ve tatalılık

8. Bir şey ne ise odur, A, A"dır" şeklinde ifade edilen bu ilke, her şeyin kendisiyle aynı olduğunu, düşüncenin kendi kendisiyle uygunluğunu gösterir.

Yukarıdaki tanımı verilen aklın ilkesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Özdeşlik
- B. Çelişmezlik
- C. Üçüncü şikkın imkansızlığı
- D. Yeter sebep olmak
- E. Nedensellik

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

3

9. "Bir şey (aynı zaman ve şartlar altında) hem kendisi hem de başka bir şey olamaz." İfadesi aşağıdaki aklın ilkelerinden hangisi içindir?

- A. Özdeşlik
- B. Çelişmezlik
- C. Üçüncü şikkın imkansızlığı
- D. Yeter sebep olmak
- E. Nedensellik

10. Aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A. Her önermenin bir tek doğruluk değeri vardır.
- B. Çelişmezlik ilkesi, özdeşlik ilkesinin bir açılımıdır.
- C. Akıl doğrusu ile bilgi doğrusu aynı şeylerdir.

D. Mantıkta ve matematikte asıl olan akıl doğruluğudur

E. Bir düşüncenin veya bir ispatın geçerli olup olmadığını anlamak mantık bilmeksizin oldukça zordur.

11. "İki çelişik ifadeden biri doğru ise öteki zorunlu olarak yanlıştır." Sözü kim söylemiştir?

- A. Kindi
- B. Farabi
- C. Aristo
- D. İbn-i Rüşd
- E. İbn-i Sina

12. "Bir insan ya bilgin ya da bilgin olmayan, olmak zorundadır." İfadesi aklın hangi ilkesine uyar?

- A. Özdeşlik
- B. Çelişmezlik
- C. Üçüncü şıkkın imkansızlığı
- D. Yeter sebep olmak
- E. Nedensellik

13. "Yeter sebep ilkesi olmadıkça hiçbir olgu mevcut, ifade edilen hiçbir hüküm de doğru olamaz. sözü kime aittir?

- A. Farabi
- B. Aristo
- C. Leibniz
- D. Pascal
- E. Kant

14. "Mantık bilmeyenin ilmine güvenilmez." sözü kime nisbet edilmektedir?

- A. Farabi
- B. Aristo
- C. Leibniz
- D. Gazali
- E. Kant

15. Birbiriyle çelişen hiçbir düşünce, inanç ve benzeri görüşlere yer vermemek anlamına gelen terim aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Tutarlı olmak
- B. Mantıklı düşünmek
- C. Akıl yürütmek
- D. Zeka geliştirmek
- E. İleri düşünmek

16. Aşağıdakilerden hangisi mantıklılığın en temel şartıdır?

- A. Çok kitap okumak
- B. Yüksek zeka'ya sahip olmak
- C. Mantık bilginlerine karşı saygılı davranmak
- D. Tutarlı ve kanıtlanabilen görüşlere saygılı olmak

E. Hepsi

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

4

17. Mantık, tüm bilimlerden bağımsız kendi başına bir bilimdir. Görüşü kime nisbet edilmektedir?

- A. Farabi
- B. Aristo
- C. Leibniz
- D. Pascal
- E. Kant

18. Mantık..... tarafından ayrı bir disiplin olarak değil bilimlere özellikle felsefeye bir giriş bir alet olarak kabul edilirken, ilk defatarafından apayrı ve bağımsız bir ilim olarak kabul edildi.

Cümlede boş bırakılan yerlere hangisi getirilmelidir?

- A. Farabi/ Aristoteles
- B. Aristoteles/ Farabi
- C. Aristoteles/ Leibniz
- D. Kant/ Leibniz
- F. Kant/ Pascal

CEVAPLAR

1 A 2 A 3 C 4 B 5 E

6 E 7 A 8 A 9 B 10 C

11 C 12 C 13 C 14 D 15 A

16 D 17 A 18 B 19

2. ÜNİTE

1. Mantığın kurulma süreci..... düşünce çevreleriyle başlamıştır.

Cümlede boş bırakılan yere hangisi getirilmelidir?

- A) Hint ve Çin
- B) Antik Çağ Yunan ve İngiliz
- C) Hint ve Yunan
- D) Hint ve Fransız
- E) Çin ve Moğol

2. Aşağıdaki filozoflardan hangisi mantığı ilk defa sistemli bir şekilde ele almış ve bir disiplin haline getirmiştir?

- F. Farabi
- G. Aristoteles
- H. Leibniz
- İ. Gazali
- J. Kant

3. Aşağıdakilerden hangisi

Aristoteles'in mantık hakkında yazdığı eserlerden biri değildir?

- A) Kategoriler
- B) Önergeler
- C) Topikler

D) Sofistik Deliller

E) Hiçbiri

4. Aristoteles'in mantık hakkında yazdığı eserler'in sayısı toplam kaçtır?

A) 4

B) 5

C) 6

D) 9

E) 11

5. Aristoteles'in mantık hakkında yazdığı eserler'in tamamına verilen ad aşağıdakilerden hangisidir?

A. Organon (alet)

B. Retorik

C. Poetik

D. Analitikler

E. Kategoriler

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

5

6. Kıyas, tüme varım ve analogiden meydana gelen akıl yürütme işleminde, en çok kıyasa değer veren filozof kimdir?

A) Farabi

B) Aristoteles

C) Leibniz

D) Gazali

E) Kant

7. Aristoteles, mantıkla ilgili yazdığı eserlerinde mantığın hangi konuları işlemiştir?

A) Kavram, önerme ve akıl yürütme

B) Kavram ve akıl yürütme

C) Kavram ve Önerme

D) Önerme ve akıl yürütme

E) Sadece akıl yürütme

8. Aristoteles'in felsefesi ve mantığı aşağıdaki şehirlerin veya ülkelerin hangisinde büyük rağbet görmüştür?

A) İskenderiye

B) Bağdat

C) Kufe

D) Medine

E) Şâm

9. Aristoteles'in Kategoriler'ine giriş amacıyla *İsagogi* kitabını yazan kimdir?

A) Porphyrios

B) Ammanios Saccas

C) Sokrates

D) Parmenides

E) Zenon

10. Elea Okulunun kurucusu kimdir?

A) Porphyrios

- B) Ammanios Saccas
- C) Sokrates
- D) Parmenides
- E) Zenon

11. Aristoteles'in altı mantık kitabına *Retorik, Poetik ve İsgoci*'yi de ekleyerek mantık kitaplarının sayısını dokuzaya çıkartan kimdir?

- A) Porphyrios
- B) Ammanios Saccas
- C) Sokrates
- D) Parmenides
- E) Zenon

12. Şehrin tahrip edilmesi, Hıristiyanlık taassubu ve şehrin eski önemini kaybetmesi gibi sebeplerle felsefe ve mantık ilmi beşinci asırdan sonra İskenderiye'den'ya geçmiştir.

Cümlede boş bırakılan yere hangisi getirilmelidir?

- A) Kahire
- B) Yunanistan
- C) Antakya
- D) Gazze
- E) Medine

13. Mantık, Suriye ve Irak bölgelerine kaçınıcı asırda tamamen yerleşmiştir?

- A) 4.
- B) 5.
- C) 6.
- D) 7.
- E) 9.

14. Müslümanlar kaçınıcı yüzyılda, başta Süryani ve Harranlı mütercimler olmak üzere mantığı Arapça'ya tercüme ettirmeye başlamışlardır?

- A) VI
- B) VIII.
- C) VII
- D) IX.
- E) XII.

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

6

15. Mantık ilmin'in Arapça'ya tercüme edilme faaliyetleri ilk olarak kimin tarafından başlatıldığı söylenebilir?

- A) Mansur
- B) Halid b. Yezid b
- C) Yezid b. Muaviye
- D) Abdulmecid efendi
- E) Me'mun

16. Aşağıdakilerden hangisi Aristoteles'in *I. Analitikler*'ini Arapçaya tercüme

etmesiyle şöhret kazanmıştır?

- A) Sabit b. Kurra el-Harrani
- B) Yuhanna b. Haylan
- C) İshak b. Huneyn
- D) Theodore Ebu Qurra
- E) Georgios

17. İslam dünyasında çalışmalarıyla mantığa büyük katkı yapanlar arasında aşağıdaki bilginlerden hangisi örnek gösterilebilir?

- A) Farabi
- B) İbn Sina
- C) Gazali
- D) Ebheri
- E) Hepsi

18. I. Müslümanların mantığa kendi renklerini verdikleri dönem, Onun çalışmalarıyla başlar.

II. O felsefede en çok mantık üzerinde yoğunlaştı, mantık hakkında birçok şerh yaptı ve özgün eserler yazdı

III. "Muallimu's-Sani" (İkinci Öğretmen) diye anıldı

Yukarıda zikredilen nitelikler kime nisbet edilmektedir?

- A) Farabi
- B) İbn Sina
- C) Gazali
- D) Ebheri
- E) İbn-i Rüşd

19. Porphyrios'un İsağoci'sini *Organon*'a dâhil etmeyerek mantığın Aristoteles'in sekiz kitabından meydana geldiği görüşünü ileri süren filozofu kimdir?

- A) İbn-i Rüşd
- B) Farabi
- C) İbn Sina
- D) Gazali
- E) Ebheri

20. Mantıkta Farabi'nin eksik bıraktığı hususları tamamlayarak sistemleştiren bilgin kimdir?

- A) İbn-i Rüşd
- B) Kindi
- C) İbn Sina
- D) Gazali
- E) Ebheri

21. I. Şifa

II. en-Necat

III. el-İşarat ve't-Tenbihat

IV. Lisanü'l-Arab

Yukarıdakilerden hangisi/hangileri İbn-i Sina'nın mantığa dair yazdığı eserlerdendir?

- A) I ve II
- B) I ve III
- C) I ve IV
- D) I, II ve III
- E) II, III ve IV

22. İbn-i Sina ile ilgili aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

- A. Mantığı bir kanun aleti olarak kabul etmiştir.
- B. Mantığı ayrı bir ilim ve sanat olarak da görmüştür.
- C. İbn Sina'ya göre ilim ya tasavvur ya da tasdiktir.
- D. en-Necat adlı eserinin konusu mantıkla ilgilidir .
- E. Hepsi

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

7

23. Aşağıdakilerden hangisi mantığı sadece beşeri ilimlerin değil dini ilimlerin de temeli haline getirip onu İslam dünyasında meşrulaştırmıştır?

- A) İbn-i Rüşd
- B) Kindi
- C) İbn Sina
- D) Gazali
- E) Ebheri

24. Aşağıda Mantık ilmi hakkında verilen bilgilerden hangisi Gazali'nin düşüncesine uygun düşmez?

- A) Doğru akıl yürütmeler yanlışlarından ancak mantık ölçüleri ile ayırt edilebilir.
- B) Mantık bilmeden ilimlerin özüne varmak mümkün değildir.
- C) Hz. Peygamber ve daha önceki peygamberler bu mantığı kullanmamışlardır.
- D) Mantık ilmini öğrenmek farzı kifayedir.
- E) Mantık bütün ilimlere bir giriş mesabesinde dir.

25. "el-mizan", "el-kıstas" gibi kelimeleri mantığa isim vererek, onun kaynağını vahye dayandıran alim kimdir?

- A) İbn-i Rüşd
- B) Kindi
- C) İbn Sina
- D) Gazali
- E) İbnü'l-Arabi

26. el-Kıstasu'l-Mustakim adlı eser kime aittir?

- A) İbn-i Rüşd
- B) Kindi

- C) İbn Sina
- D) Gazali
- E) Kazvini

27. Aşağıdakilerden hangisi mantık başta olmak üzere Aristoteles'in bütün eserlerini Küçük, Orta ve Büyük olmak üzere şerhetmiştir?

- A) İbn-i Rüşd
- B) Kindi
- C) İbn Sina
- D) Gazali
- E) Kutbuddin er-Razi

28. Aşağıdaki bilgilerden hangisi İslam mantık anlayışının Batıya geçmesine vesile olduğu söylenebilir?

- A) Kindi
- B) İbn Sina
- C) Taftazani
- D) Kutbuddin er-Razi
- E) İbn-i Rüşd

29. İslam Dünyasında ilk Mantık eleştirisi kimden geldiği söylenebilir?

- A) Zenon
- B) Ariston
- C) İbn Haldun
- D) Bakillani
- E) Eş'arî

30. Aşağıdakilerden hangisi Ebu Said el-Hasan es-Sirafi'nin mantık hakkındaki görüşlerinden biri olamaz?

- A) Mantık ancak içinden çıktığı dile uygulanabilir
- B) Sözün anlamının doğruluk ve yanlışlığını ayırt etmede Mantık tek araçtır.
- C) Mantık yalnızca doğru konuşma sanatıdır.
- D) Müslümanlar için Arapça mantıktan daha önemlidir.
- E) Hiçbiri

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

8

31. Aşağıdakilerden hangisi İbn Salah'ın mantık hakkındaki görüşlerinden biri olamaz?

- A) Mantık ilmi haramdır.
- B) Şer'i hükümleri ispatlamada, mantık terimlerinin asla kullanılamayacağı gibi mantığı akıl yürütme metotlarına da ihtiyaç olmaz
- C) Hükümdarın, halkı mantık eğitim

öğretimi yapanların şerrinden korumak için onları medreselerden kovması, cezalandırması ve kitaplarını da yakması gerekir.

D) Dini meseleleri ispatlamada mantık metotlarını ancak müçtehit alimler kullanabilirler

E) Hiçbiri

32. Batı dünyasında mantık çalışmaları ne zaman başladı?

A) İlk çağın yarısında

B) Orta çağın başlarında

C) Orta çağın sonlarında

D) İlk çağın sonlarında

E) İlk çağın başlarında

33. Aşağıdakilerden hangisi Sembolik mantığın ilk habercisi olarak kabul edilir?

A) Raymond Lulle

B) Leibniz

C) Bacon

D) Descartes

E) Petrus Ramus

34. Aşağıdakilerden hangisi mantığın, sadece var olanı muhakeme etme değil aynı zamanda gizli olanı keşfetme sanatı olduğunu ileri sürmüştür?

A) Raymond Lulle

B) Leibniz

C) Bacon

D) Descartes

E) Petrus Ramus

35. Aşağıdakilerden hangisi yıllarca Türkiye’de felsefe dersleri vermiş ve Olasılık Mantığı’nı kurmuştur?

A) Hans Reichenbach

B) Lütfi A. Zadeh

C) Aristoteles

D) Gallupi

E)

36. Bulanık mantığını kim kurdu?

A) Hans Reichenbach

B) Lütfi A. Zadeh

C) Aristoteles

D) Gallupi

E) Russel

37.’ın .kurulmasıyla birlikte çok programlı ve özellikli fotoğraf makineleri, çamaşır makineleri, bilgisayarlar vb. teknolojik aletler insanların hizmetine sunuldu.

Boş bırakılan alana hangisi getirilebilir?

A) Bulanık mantık

- B) Klasik mantık
- C) Felsefe
- D) Olasılık mantık
- E) Matematik

38. Aşağıdaki eser -müellif eşleştirmelerinden hangisi doğru değildir?

- A) İsağoci - Ebheri
- B) Süllem - Ahderi
- C) Burhan - Gelenbevi
- D) Miyar-ı Sedat - Ali Sedad
- E) Hiçbiri

39. "Miyar-ı Sedat " isimli eserin yazarı kimdir?

- A) İbn Sina
- B) Taftazani
- C) Kutbuddin er-Razi
- D) Ali Sedad
- E) Ahmet Cevdet Paşa

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

9

40. Miftah-ul Fünun adlı eser kime aittir?

- A) Hans Reichenbach
- B) Lütfi A. Zadeh
- C) Aristoteles
- D) Gallupi
- E) Russel

41. "Mizan-ul-Ukul fi'l-Mantık ve'l-Usul" kimin eseridir?

- A) İbn Sina
- B) Taftazani
- C) Kutbuddin er-Razi
- D) Ali Sedad
- E) Ahmet Cevdet Paşa

42. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye'de ilk defa Batıda Rönesans'tan sonra mantık alanında ortaya çıkan fikirleri içeren Türkçe kitap yazan müelliftir?

- A) İbn Sina
- B) Taftazani
- C) Kutbuddin er-Razi
- D) Ahmet Cevdet Paşa
- E) Ali Sedad

43. Aşağıdaki mantık türlerinden hangisi Türkiye'de lojistik diye adlandırılır?

- A) Bulanık mantık
- B) Klasik mantık
- C) Sembolik mantık
- D) Olasılık mantık
- E) Sofistler mantık

44. Türkiye'de lojistik diye adlandırılan sembolik mantık çalışmalarının

tanınması hangi yılda başladı?

- A) 1922
- B) 1923
- C) 1924
- D) 1928
- E) 1944

45. Aşağıdakilerden hangisi Sembolik mantığı kurmuştur?

- A) Hans Reichenbach
- B) Lütfi A. Zadeh
- C) Aristoteles
- D) Gallupi
- E) Russel

46. Türkiye’de hangi tür mantık okutulmaktadır?

- A) Klasik ve Olasılık
- B) Sembolik ve Olasılık
- C) Klasik ve Sembolik
- D) Klasik Ve Bulanık
- E) Hiçbiri okutulmamaktadır.

CEVAP ANAHTARI

1 A 2 B 3 E 4 D 5 A

6 B 7 A 8 A 9 A 10 D

11 B 12 C 13 B 14 B 15 B

16 D 17 E 18 A 19 B 20 C

21 D 22 E 23 D 24 C 25 D

26 D 27 A 28 E 29 B 30 B

31 D 32 D 33 A 34 B 35 A

36 B 37 A 38 D 39 E 40 D

41 D 42 E 43 C 44 D 45 E

46 C

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

10

3. ÜNİTE

1. Sembolik mantık hangi asırda kurulmuştur?

- A. 13.
- B. 15.
- C. 17.
- D. 19.
- E. 20.

2. Klasik Mantık, genel olarak

.....şeklinde iki ana bölümde ele alınır.

Boş bırakılan alana hangisi getirilmelidir?

- A. Tasavvurat ve tasdikât
- B. Teferrüât ve tasavvurat
- C. Tasarrufât ve teamülât
- D. Tasavvurat ve Tasarrufât
- E. Teferrüât ve tasdikât

3. Aşağıdakilerden hangisi beş sanat kategorisine girmez?

- A. Burhan

- B. Cedel
- C. Hitabet
- D. Muğalata
- E. Kavram

4. Aşağıdakilerden hangisi kıyasın uygulama yeridir?

- A. Beş sanat
- B. Tasavvurat
- C. Önerme
- D. Tanım
- E. Kavram

5. Mantıkta kavramın sözle ifade edilmesine ne ad verilir?

- A. Terim
- B. Tanım
- C. Kıyas
- D. Önerme
- E. Telaffuz

6. Aşağıdakilerden hangisi Kavramın Özelliklerinden değildir?

- A. Kavram gramerin herhangi bir ögesi değildir.
- B. Bazı yerlerde birkaç kelime bir araya gelerek bir tek kavramı oluşturur.
- C. Kavram ne ismin halleri ne de fiil çekimi şeklinde bir işleme tabi tutulur.
- D. Hayal kişiye genel iken kavram özeldir.
- E. Aristoteles'e göre, tekilin ilmi olamayacağından kavramın tümel olması gerekir.

7. Delaletler sözlü ve sözsüz olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların her biri deve.....şeklinde üçer ayrılır.

Cümlede boş bırakılan alanlara hangisi getirilmelidir?

- A. Tabii, akli ve nakli
- B. Asli, fer'i, hükmi
- C. Tabii, akli ,vazi
- D. Asli, fer'i, itikadi
- E. Lafzi,manevi, hükmi

8. Ah! vah! off! oooo! yaaa! gibi nidaların acı, üzüntü ve sevinç gibi bir duygular delaletin hangi kısmına örnek teşkil eder?

- A. Sözlü akli delalet
- B. Sözlü tabii delalet
- C. Sözlü vazi delalet
- D. Sözsüz tabii delalet:

E. Sözsüz akli delalet

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

11

9. Çeşitli işaret ve çizgilerin özel anlamlara delalet etmeleri delaletin hangi kısmına girer?

- A. Sözlü akli delalet
- B. Sözlü tabii delalet
- C. Sözlü vazi delalet
- D. Sözsüz tabii delalet:
- E. Sözsüz vazi delalet

10. Fertler grubunu ifade edip de grupta gerçekleşenler, Bir gurubu ifade etmekle birlikte, fertte gerçekleşenler dekavramlardır .

Cümlede boş bırakılan alanlara hangisi getirilmelidir?

- A. Soyut ve somut
- B. Kolektif ve distribütif
- C. Açık ve Seçik
- D. Objektif ve subjektif
- E. Olumlu ve Olumsuz

11. Aşağıdakilerden hangisi Kolektif bir kavramdır?

- A. Ordu
- B. Asker
- C. Öğrenci
- D. İşçi
- E. Memur

12. Kavramları Olumlu ve Olumsuz olarak ayırmasını ilk defa kim yapmıştır?

- F) Farabi
- G) Aristoteles
- H) Leibniz
- İ) De Morgan
- J) Kant

13. Aşağıdakilerden hangisi olumluyu büyük harfle, olumsuzu ise küçük harfle gösterir?

- F) Porphyrios
- G) De Morgan
- H) Sokrates
- İ) Parmanides
- J) Zenon

14. Kavramların açıklığı ve seçikliği konusu,....."le birlikte felsefede önemli bir tartışma alanı haline gelmiştir.

Boş bırakılan yere hangisi getirilmelidir?

- A) Porphyrios
- B) De Morgan

- C) Sokrates
- D) Parmenides
- E) Descartes

15. Birbirleri ile ilişkileri bakımından kavramlar hangi kısımlara ayrılırlar?

- A. Soyut ve somut
- B. Kolektif ve distribütif
- C. Özsel ve ilintisel
- D. Objektif ve subjektif
- E. Olumlu ve Olumsuz

16. Bir kavramın sadece zihindeki fertlerini dikkate almasına ne denir?

- A. Nelik (mahiyet)
- B. Gerçeklik (hakikat)
- C. Kimlik (hüviyet)
- D. İçlem
- E. Kaplam

17. Aşağıdakilerden hangisi bir kavramın içine aldığı fertlerin ortak özelliklerine, karakterlerine delalet etmesidir?

- A. Nelik (mahiyet)
- B. Gerçeklik (hakikat)
- C. Kimlik (hüviyet)
- D. İçlem
- E. Kaplam

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

12

18. Her sıvacı işçidir fakat bazı işçiler sıvacıdır. Önermesi hangisine örnektir?

- A. Tam girişimlilik
- B. Eksik girişimcilik
- C. Eşitlik
- D. Ayrıklık
- E. Hiçbiri

19. Kavramlar arasında kaç türlü ilişki vardır?

- A. 2
- B. 3
- C. 4
- D. 5
- E. 8

CEVAP ANAHTARI

1 D 2 A 3 E 4 A 5 A

6 D 7 C 8 B 9 E 10 B

11 A 12 D 13 B 14 E 15 C

16 A 17 D 18 A 19 C 20

4. ÜNİTE

1. Hangisi Porphyrios'un Aristoteles'in mantık kitaplarına giriş anlamında İsağoci adlı kitabında işlediği konulardan biri değildir?

- A. Cins
 - B. Tür
 - C. Ayırım
 - D. Hassa ve ilinti
 - E. Hiçbiri
2. Cins, gerçeklikleri çeşitli olanlardan bunlar nedir, diye sorulunca verilen cevaptır.

Bu tanımı kim yapmıştır?

- A. İslam mantıkçıları
- B. Aristoteles
- C. Klasik mantıkçıları
- D. Porphyrios
- E. Sokrat

3. **Tür**, "cinsin altında sıralanmış olan ve cinsin özsel olarak kendisine yüklenmiş olduğu şeydir

Bu tanımı kim yapmıştır?

- A. İslam mantıkçıları
- B. Aristoteles
- C. Klasik mantıkçıları
- D. Porphyrios
- E. Sokrat

4. Tür, "gerçeklikleri aynı olan birçok şeye bunlar nedir diye sorulunca verilen cevaptır." **Bu tanımı kim yapmıştır?**

- A. Klasik mantıkçıları
- B. İslam mantıkçıları
- C. Aristoteles
- D. Porphyrios
- E. Sokrat

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

13

5. Tür çeşitleri nelerdir?

- A. Uzak ve yakın
- B. Genel ve özel
- C. Özel ve görelî
- D. Cisim ve ruh
- E. Sürekli ve süreksiz

6. Cins içinde türü gösteren karakter veya karakterler toplamına ne denir?

- A. Ayırım
- B. Cevher
- C. Hassa
- D. Cisim
- E. Tür

7. Cisim ve ruhin iki türüdür.

Cümledeki boşluğu doldurunuz.

- A. Ayırım
- B. Cevher
- C. Hassa
- D. Cisim

E. Tür

8. Ayırım çeşitleri nelerdir?

- A. Genel ve özel
- B. Özel ve görelî
- C. Cisim ve ruh
- D. Sürekli ve süreksiz
- E. Uzak ve yakın

9. “Bir türe ait olan ve zorunlu olarak ayırımı bağılı bulunan vasma ne denir?”

- A. Ayırım
- B. Cevher
- C. Hassa
- D. Cisim
- E. Tür

10. Porphyrios’a göre kaç türlü hassa vardır?

- A. İki
- B. Üç
- C. Dört
- D. Altı
- E. On

I. Türün bazı fertlerine ait olan hassa.

II. Türün bütün fertlerine ait olan hassa.

III. Türe belli bir anda ait olan hassa.

IV. Türün bütün fertlerine ait olduğu halde sürekli olmayan hassa

11. Hangisi/hangileri Porphyrios’a göre hassa türlerindedir?

- A. Yalnız I
- B. I ve IV
- C. I ve III
- D. II ,III ve IV
- E. Hepsi

12. İlinti,’e göre “ne tanım, ne hassa, ne de cins olmayıp nesneye ait olan şeydir veya hangisi olursa olsun bir tek ve aynı şeye ait olabilen veya ait olamayan şeydir.”

Cümledeki boşluğu doldurunuz.

- A. Klasik mantıkçılar
- B. İslam mantıkçılar
- C. Aristoteles
- D. Porphyrios
- E. Sokrat

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

14

13. İlinti,’a göre “konunun ortadan kalkmasına yol açmadan

oluşan ve yok olan şeydir.”

Cümledeki boşluğu doldurunuz.

- A. Klasik mantıkçılar
- B. İslam mantıkçılar
- C. Aristoteles
- D. Porphyrios
- E. Sokrat

14. Hangisi Aristoteles’in kabul ettiği on kategoriklerden biri değildir?

- A. Cevher
- B. Nitelik
- C. Görelilik
- D. Nedensellik ve bağımlılık
- E. Etki ve edilgi

15. Beş tümel konusunu ayrı bir kitapta ilk defa kim incelenmiştir?

- A. Klasik mantıkçılar
- B. Sokrat
- C. İslam mantıkçılar
- D. Aristoteles
- E. Porphyrios

16. Kategoriler, Aristoteles’e görea aitken, Kant’a göree aittir.

Cümledeki boşlukları doldurunuz.

- A. Varlık - zihin
- B. Tümel – tikel
- C. Edilgi - etken
- D. Cevher - varlık
- E. Zihin – varlık

- I. Adalet
- II. Fazilet
- III. Hastalık
- IV. Tatlılık
- V. Sıcaklık

17. Hangisi/hangileri meyil bildiren niteliklerdir?

- A. I ve II
- B. I ve III
- C. II ve IV
- D. III ve V
- E. III ve V

18. Kaç çeşit nitelik vardır?

- A. 2
- B. 4
- C. 5
- D. 7
- E. 9

19. Varlığı başka şeylere bağlı olana ne denir?

- A. Görelilik
- B. Nicelik

- C. Nitelik
- D. Durum
- E. Cevher

20. Bir şeyin başka bir şeyden etkilenmesiyle, etkilenene ilinti olan haldir.

Cümlede neyin tanımı yapılmıştır?

- A. Görelilik
- B. Nicelik
- C. Nitelik
- D. Durum
- E. Edilgi

21. Nicelik çeşitleri nelerdir?

- A. Nedensellik ve bağımlılık
- B. Genel ve özel
- C. Özel ve görelilik
- D. Cisim ve ruh
- E. Sürekli ve süreksiz

CEVAP ANAHTARI

1 E 2 A 3 D 4 B 5 C

6 A 7 B 8 E 9 C 10 C

11 E 12 C 13 D 14 D 15 E

16 A 17 E 18 B 19 A 20 E

21 E

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK
15

5. ÜNİTE

1. Aşağıdakilerden hangisi ontoloji, epistemoloji ve metodolojinin üzerinde birleştiği ortak bir alandır?

- A) Bölme
- B) Tanım
- C) Kavram
- D) Önerme
- E) İstilah

2. Aristoteles başta olmak üzere mantıkçılar tanımlarını.....göre yapmışlardır.

Boş alanı doldurunuz?

- A) beş tümele
- B) kıyasa
- C) tanımlanana
- D) ayırma
- E) konusuna

3. Tanım, Beş tümele göre hangi kısımlara ayrılır?

- A) Özsel ve ilintisel
- B) Genel ve özel
- C) İçlem ve kaplam
- D) Uzak ve yakın
- E) Tümel ve tikel

4. “İnsan konuşan hayvandır” şeklindeki tanım nasıl bir tanımdır?

- A) Eksik özsel tanım (hadd-ı nakıs)
- B) Tam özsel tanım (hadd-ı hakiki)

- C) İlintisel Tanım
- D) Gerçek tanım
- E) Adsal tanım

5. İlintisel tanımdan maksat tanımlananı temyiz etmek yani onun benzerlerinden farklı olan niteliklerini açıklamaktır . sözü kime nisbet edilir?

- A) İbn-i sina
- B) İbn-i Haldun
- C) Farabi
- D) Aristo
- E) Gazali

6. “İnsan gülücü hayvandır” ” şeklindeki tanım nasıl bir tanımdır?

- A) Eksik özsel tanım (hadd-ı nakıs)
- B) Tam özsel tanım (hadd-ı hakiki)
- C) Tam ilintisel tanım (resm-i tam)
- D) Eksik ilintisel tanım (resm-i nakıs)
- E) Gerçek tanım

7. Hangisine göre ilintisel tanım daha çok usulcü ve kelamcılar tarafından kullanılır?

- A) İbn-i Haldun
- B) Farabi
- C) Aristo
- D) Gazzali
- E) İbn-i sina

8. Tanımlanana Göre Tanım Çeşitleri nelerdir?

- A) Genel ve özel
- B) Gerçek ve adsal
- C) Özsel ve ilintisel
- D) Hakiki ve adsal
- E) Hakiki ve mecazi

9. Klasik batı mantıkçılarına göre bir nesnenin tabiatını belirtmek için yapılan tanım.....dır.

Noktalı yere hangisi getirilmelidir?

- A) gerçek tanım
- B) ilintisel Tanım
- C) adsal tanım
- D) özsel tanım
- E) tam ilintisel tanım

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

16

10. “üç açılı ve üç kenarlı şekil dairedir” şeklindeki tanım nasıl bir tanımdır?

- A) Tam özsel tanım (hadd-ı hakiki)
- B) İlintisel Tanım
- C) Gerçek tanım
- D) Adsal tanım
- E) Eksik özsel tanım (hadd-ı nakıs)

11. Aşağıdakilerden hangisi gerçek tanım ile adsal tanım arasındaki farklardan biri değildir?

- A) Gerçek tanım zihin dışında gerçekliği bulunan bir varlığın tanımı iken, adsal tanım zihin dışında gerçekliği bulunmayan şeyin tanımıdır.
- B) Gerçek tanım keyfi olarak, adsal tanım ise nesneye bağlı olarak yapılır.
- C) Gerçek tanım, ispatlanıp çürütülebilirken, adsal tanımda böyle bir durum yoktur.
- D) Gerçek tanım işleme dayalı olarak yapılırken, adsal tanım hem işlem hem de kaplama dayalı olarak yapılabilir.
- E) Hiçbiri
- I. Tanım tam olmalıdır.
- II. Tanım bir şeyi kendisinden daha müphem bir şeyle tanımlamamalıdır.
- III. Tanımda kısır-döngü bulunmalıdır

12. Hangisi ya da hangileri Tanımın şartlarındandır?

- A) Sadece I
- B) Sadece II
- C) I ve II
- D) I ve III
- E) I ,II ve III

13. Aşağıdaki terimlerden hangisi mantıkta tanımlanamazlar gurubuna dahildir?

- A) Cevher
- B) Ses
- C) Renk
- D) Sevgi
- E) Hepsi

14. Klasik mantıkta kaç çeşit bölme vardır?

- A) 1
- B) 2
- C) 3
- D) 4
- E) 5

15. Tanım ve bölme ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?

- A) Tanım bir kavramın işlemini, bölme ise kaplamasını belirtir.
- B) Her iki işlem birbirini tamamlar.
- C) Tanım olan bir önermede tanımlanan ve tanımlayan diye iki unsur

bulunmaktadır.

D) Bir kavramın tanımı ve bölmesi aynı zihin işlemini gerektirmektedir.

E) Hepsi

16. Aşağıdakilerden hangisi eksik özsel tanımdır?

A) Bir şeyin yakın cinsi ve yakın ayrımıyla tanımlanması.

B) Bir şeyin uzak cinsi ve yakın ayrımıyla tanımlanması.

C) Bir şeyin yakın cinsi ve yakın ilintisiyle tanımlanması.

D) Bir şeyin yakın cinsi ve hassasıyla tanımlanması.

E) Bir şeyin uzak cinsi ve yakın ilintisiyle tanımlanması.

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

17

17. Aşağıdakilerden hangisinin tanımı yapılabilir?

A) Ahmet

B) Mavi

C) Merhamet

D) Kurbağa

E) Beyaz

6. ÜNİTE

1.önermeyi, "söyleyene, bu sözünde doğrudur yahut yanlıştır demenin geçerli olduğu sözdür"

şeklin de tanımlamıştır/ tanımlamışlardır.

Cümlenin başına hangisi getirilmelidir?

A. İslam mantıkçıları

B. Aristo

C. Kant

D. Klasik mantıkçılar

E. Sembolik mantıkçılar

2. Aşağıdaki ifadelerin hangisinde önerme vardır?

A. Allah'ım bize yardım et!

B. Dersini iyi çalışırsan sınavı kazanırsın.

C. Dersini iyi çalış

D. Vize sınavları ne zaman başlayacak?

E. Sınav sonuçları açıklandı mı?

I. Özne

II. Yüklem

III. Bağ

3. Hangisi/ hangileri önermenin unsurlarındandır?

A. Yalnız I

B. Yalnız II

- C. II ve III
D. I ,II ve III
E. I ve III

CEVAP ANAHTARI

1 B 2 A 3 A 4 B 5 A

6 C 7 D 8 B 9 A 10 D

11 B 12 C 13 E 14 B 15 E

16 B 17 D

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

18

4. Aşağıdaki önerme ile ilgili ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A. Önerme iki veya daha fazla terimle yapılmış, bir isteği değil de bir durumu bildiren hükümdür.
B. “*Şu kitabı oku!*” ifadesi bir önerme olamaz.
C. Önerme dua, emir, soru gibi ifadelerden ayrılır.
D. Önermenin bildirdiği hüküm doğru olmalı yanlış olmamalıdır.
E. Önerme en az iki terimden oluşur.

5. Aşağıdakilerden hangisi yapılarına göre önermenin çeşitleridir?

- A. Basit- bileşik
B. Analitik - sentetik
C. Olumlu - olumsuz
D. Tümel- tikel
E. Açık – kapalı

6. Aşağıdakilerden hangisi İşlemlerine göre önermenin çeşitleridir?

- A. Basit- bileşik
B. Analitik - sentetik
C. Olumlu - olumsuz
D. Tümel- tikel
E. Açık – kapalı

7. Aşağıdaki ifadelerden hangisi basit önermeye örnek gösterilemez?

- A. Kar var
B. Ekmek yok
C. Kış soğuk
D. Yaz sıcak
E. Su ılıktır

8. “Sabahleyin erken kalkan Süreyya öğrencidir” önermesi nasıl bir önermedir?

- A. Basit
B. Karmaşık
C. Bileşik
D. Olumlu
E. Olumsuz

9. Hangisi bileşik önerme değildir?

- A. Kim erken uyursa erken uyanacak
- B. Sınav soruları kolaydı ama sınava yetişemedi.
- C. Sınav, saat 10 ya da 10.30 da sabahleyin olacak.
- D. Ahmet ve Ali üniversiteyi kazandılar.
- E. Güneş doğar etraf aydınlanır.

10. Şartlı önermeler hangi kısımlara ayrılırlar?

- A. Basit- bileşik
- B. Analitik - sentetik
- C. Bitişik ve ayrık
- D. Bileşik ve karmaşık
- E. Tümel- tikel

11. İslam mantıkçıları en çok hangi önermeler üzerinde durmuşlardır?

- A. Şartlı
- B. Basit
- C. Bileşik
- D. Karmaşık
- E. Hepsi

12. "Her ne zaman kantine gitsem Ali'yi görürüm" önermesi nasıl bir önermedir?

- A. Bitişik şartlı (ittifakiye)
- B. Bitişik şartlı (luzumiye)
- C. Ayrık Şartlı
- D. Basit
- E. Karmaşık

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK
19

13. Hangisi ayrık şartlı bir önermedir?

- A. Bu kış soğuk geçti
- B. Bu yaz pek sıcak değildi
- C. Yağmur yağarsa etraf ıslanır.
- D. Sıcak günlerde ayran içmek iyidir.
- E. Bu bardakta ya su ya da ayran vardır.

14. Aşağıdaki önermelerden hangisi maniatü'l-cem dir.

- A. "Sayı ya tektir ya çifttir
- B. Hava güneşlidir.
- C. Bu telefonun markası ya nokia ya da samsung'tur.
- D. Hava bulutlu değildir.
- E. Her ne zaman güneş doğarsa etraf aydınlanır

15. "Ali Hasan'dan küçükse Hasan Ali'nin ağabeyidir" önermesi nasıl bir öner- medir?

- A. Göreli
- B. Nedenli

- C. Bağlantılı
- D. Özgülü
- E. Ekli

7. ÜNİTE

1. Aşağıdakilerden hangisi Orta Çağ Batı mantıkçıların kabul ettikleri modalite önermelerden biridir?

- A) Mümkün
- B) Kontenjan
- C) İmkansız
- D) Zorunlu
- E) Hepsi

2. Batı mantıkçıları asıl önermeyetali önermeye de..... demişlerdir.

Cümlede boş bırakılan yerlere sırasıyla hangi kelimeler getirilmelidir?

- A) dictum- modus
- B) assertoric- contingent
- C) problematic- apodeictic
- D) assertoric- dictum
- E) modus- dictum

3. Müttekaddimin İslam mantıkçıların kabul ettikleri modalite önermeler nelerdir?

- A) Vücub, imkan ve imtina
- B) Zorunlu, devam, fiil ve imkan
- C) Fiil ,imkan ve imtina
- D) Zorunlu, devam, ve imkan
- E) Vücub, fiil ve imkan

4. Aşağıdaki önermelerden hangisi imkan-ı hâstır?

- A) Her ateş sıcaktır
- B) İnsan profesördür
- C) Ateş soğuktur
- D) Yedi çifttir
- E) Kar'ın rengi siyahtır

CEVAP ANAHTARI

1 A 2 B 3 D 4 D 5 A

6 B 7 E 8 B 9 E 10 C

11 A 12 A 13 E 14 C 15 A

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

20

5. Müteahhirin İslam mantıkçıların'a göre kaç çeşit zorunlu modalite önermesi vardır?

- A) 2
- B) 3
- C) 5
- D) 6
- E) 8

6. İçlemleri Bakımından Önermeler

hangi kısımlara ayrılırlar?

- F. Basit- bileşik
- G. Analitik - sentetik
- H. Olumlu - olumsuz
- İ. Tümel- tikel
- J. Açık – kapalı

7. Mantıkta olgusal içerikten yoksun önermelere ne denir?

- A) Analitik
- B) Sentetik
- C) Basit
- D) Bileşik
- E) Karmaşık

8. Aşağıdakilerden hangisi Analitik önerme değildir?

- A) Cisim uzayda yer kaplayandır.
- B) Aslan dört ayaklı hayvan türündendir
- C) Üçgenin üç kenarı vardır
- D) Beyaz tavşan beyaz tavşandır.
- E) Ankara başkenttir.

9. Özne ve yüklemi aynı olan iki önerme hem nitelik hem de nicelik bakımından farklı iseler buna ne denir?

- A) Altık Önergeler
- B) Döndürme
- C) Çelişik Önergeler
- D) Sentetik
- E) Bileşik

10. I. Tikel olumsuzun düz döndürmesi yapılamaz.

II. Olumsuz önermelerde yüklem daima tümeldir

III. Olumlu önermelerde yüklem daima tikedir

Yukarıdaki ifadelerden hangisi/ hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I
- B) II ve III
- C) I ve III
- D) Yalnız III
- E) Hepsi

11. “Bütün çiçekler güzeldir” önermesinin düz döndürmesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bazı bitki çiçektir.
- B) Bazı güzeller çiçektir.
- C) Bazı çiçeksiz bitkidir.
- D) Her bitki çiçektir.
- E) Her çiçek bitkidir.

12. “Bazı insanlar öğrenci değildir.” önermesinin ters döndürmesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Bazı öğrenci olmayanlar insan olmayandır.
- B) Bazı öğrenci olmayanlar insan olmayan değildir.
- C) Bazı öğrenci olanlar insan olmayan değildir.
- D) Bazı öğrenci olanlar insan olanlardır.
- E) Her öğrenci olmayanlar insan olmayan değildir.

13. Basit önermeler arasındaki döndürmenin türleri nelerdir?

- A) Düz ve ters döndürme
- B) Altık ve çelişiklik döndürme
- C) Sentetik ve bileşik döndürme
- D) Sentetik ve çelişiklik döndürme
- E) Düz ve bileşik döndürme

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

21

14. Aşağıdakilerden hangisi “Bazı öğrenciler üniversitelerdir.” önermesinin alt karşıtıdır.

- A) Hiçbir öğrenci üniversiteli değildir.
- B) Bazı öğrenciler üniversiteli değildir.
- C) Bütün öğrenciler üniversitelidir
- D) Her öğrenci üniversiteli olmayandır
- E) Bazı öğrenci üniversiteli olmayan değildir.

15. Konu ve yüklemi aynı olan iki önerme nitelik bakımından farklı ise bunlara ne ad verilir?

- A) Olumlu
- B) Oumsuz
- C) Ters döndürme
- D) Düz döndürme
- E) Karşıt

16. Karşıtlık ilişkisi tikel önermeler arasında olursa bu önermelere ne ad verilir?

- A) Üst karşıtlık
- B) Çelişik
- C) Ters döndürme
- D) Düz döndürme
- E) Alt karşıtlık

17. Bir önermenin doğruluk değerini bozmadan o önermeden elde edilen yeni önermeye ne ad verilir?

- A) Üst karşıtlık
- B) Çelişik
- C) Ters döndürme
- D) Düz döndürme
- E) Eşdeğerlilik

18. Basit bir önermenin niteliğine ve doğruluk değerine dokunmadan öznesini yüklem yüklemine özne yapmaya ne ad verilir?

- A) Üst karşıtlık
- B) Çelişik
- C) Ters döndürme
- D) Düz döndürme
- E) Eşdeğerlilik

19. Bir önermenin olumlu ve olumsuzluğuna, doğru ve yanlışlığına dokunmadan öznesinin çelişliğini yüklem, yüklemine çelişliğini de özne yapma ne ad verilir?

- A) Altık
- B) Çelişik
- C) Ters döndürme
- D) Düz döndürme
- E) Eşdeğerlilik

20. A-O ve E-I simgeleri hangi önermelerin karşılığıdır?

- A) Altık
- B) Ters döndürme
- C) Düz döndürme
- D) Çelişik
- E) Eşdeğerlilik

CEVAP ANAHTARI

1 E 2 A 3 A 4 B 5 D

6 B 7 A 8 E 9 C 10 E

11 B 12 B 13 A 14 B 15 E

16 E 17 E 18 D 19 C 20 D

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

22

8. ÜNİTE

1. Mantığın en önemli konusu hangisidir?

- A) Kıyas
- B) Önerme
- C) Çelişki
- D) Akıl yürütme
- E) Döndürme

2. Hangisi akıl yürütmenin doğru tanımıdır?

- A) Mantıkta olgusal içerikten yoksun önermelere akıl yürütme denir.
- B) Bilinenlerden yola çıkıp, daha önce bilinmeyen yeni bir bilgiye ulaşma faaliyetidir.
- C) Karşıtlık ilişkisi tikel önermeler arasında olursa buna akıl yürütme denir.
- D) A-O ve E-I simgelerinin karşılığıdır.
- E) Hiçbiri

3. Akıl yürütme, bir tek önermenin döndürülmesi veya karşıtının alınması yoluyla gerçekleştirilirse.....,birden çok önermeyle gerçekleştirilirse de olur.

Boş bırakılan yerlere sırasıyla hangi kelimeler getirilmelidir?

- A) Altık – çelişk
- B) Çelişik – altık
- C) Vasıtalı – vasitasız
- D) Vasitasız – vasıtalı
- E) Nedenli – nedensiz

4. I. Tüme varım
II. Tümden gelim
III. Anoloji

Hangisi/hangileri Vasıtalı akıl yürütmenin kısımlarındandır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve III
- D) II ve III
- E) I, IIve III

5. Hangisi klasik mantığın esasını oluşturur

- A) Önerme
- B) Kıyas
- C) Eşdeğerlilik
- D) Çelişik
- E) Düz döndürme

6. Verilmiş bilgilerden yola çıkıp onlar arasında geçerli ilişki kurarak yeni bir sonuca ulaşma işlemine ne ad verilir?

- A) Önerme
- B) Eşdeğerlilik
- C) Ters döndürme
- D) Düz döndürme
- E) Kıyas

7. “Kıyas bir sözdür ki, kendisine, bazı şeylerin konulmasıyla, bu konulan şeylerden başka bir şey, sadece bunlar dolayısıyla zorunlu olarak çıkar.”

Şeklinde kıyası tanımlayan kimdir?

- A. İslam mantıkçıları
- B. Aristoteles
- C. Kant
- D. Klasik mantıkçılar
- E. Sembolik mantıkçılar

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

23

8. “Kıyas, önermelerden (*akvâl*) kurulu bir delildir ki her ne vakit o önermeler teslim olursa ondan bizzat diğer bir

önerme (*kavli ahar*) gerekir.”

Şeklinde kıyası tanımlayan/ tanımlayanlar aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İslam mantıkçıları
- B) Aristoteles
- C) Kant
- D) Klasik mantıkçılar
- E) Sembolik mantıkçılar

9. Kıyas, iki öncülden meydana geliyorsa....., ikiden çok öncülden meydana geliyorsa....., iki öncülden biri veya sonuç zikredilmiyorsa ya da öncül deliliyle birlikte veriliyorsa,kıyas adını alır.

Yukarıda boş bırakılan yerler sırasıyla aşağıdaki kelimelerden hangileri getirilmelidir

- A) basit – bileşik – düzensiz
- B) düzensiz – bileşik – basit
- C) basit – düzensiz – bileşik
- D) bileşik – basit – düzensiz
- E) düzensiz – basit – bileşik

10. Aşağıdaki bilginlerden hangisi kıyasın en az iki öncülden tanzim edilebileceğini, bunun dışında kıyas tanzim etmeye çalışmanın imkânsız istemek olduğunu belirtir?

- A) İbn-i Sina
- B) İbn-i Rüşd
- C) Farabi
- D) Gazzali
- E) Ebheri

Bazı canlılar akıllıdır;

Hiçbir kuş akıllı değildir;

O halde bazı kuşlar akıllıdır.

11. Yukarıdaki kıyasta, kıyasın hangi şartı ihlal edilmiştir?

- A) Öcüller olumlu ise sonuç olumsuz olmaz.
- B) İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.
- C) Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir
- D) Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.
- E) Orta terim, iki öncülde de tikel olarak alınamaz.

Her üniversite öğrencisi zekidir;

Hiçbir üniversite öğrencisi aptal değildir;

Hiçbir aptal üniversite öğrencisi

değildir.

12. Yukarıdaki kıyasta, kıyasın hangi şartı ihlal edilmiştir?

- A) Orta terim sonuçta bulunmamalıdır.
- B) Her kıyasta büyük, küçük ve orta olmak üzere üç terim bulunmalıdır.
- C) Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir
- D) Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.
- E) Orta terim, iki öncülde de tikel olarak alınmaz.

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

24

Bütün insanlar akıllıdır,
Bütün insanlar iki ayaklıdır,
O halde bütün iki ayaklılar akıllıdır.

13. Yukarıdaki kıyasta, kıyasın hangi şartı ihlal edilmiştir?

- A) Öncüller olumlu ise sonuç olumsuz olmaz.
- B) İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.
- C) Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir
- D) Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.
- E) Orta terim, iki öncülde de tikel olarak alınmaz.

14. Aşağıdakilerden hangisi bir kıyas çeşidi değildir?

- A) Matvî Kıyas
- B) Hulfi Kıyas
- C) Orta Kıyas
- D) Zincirleme Kıyas
- E) Yüklemlî Kıyas

Hiçbir daktilo bilgisayar değildir;
Hiçbir hesap makinesi daktilo değildir
.....?

15. Yukarıdaki kıyasta, kıyasın hangi şartı ihlal edilmiştir?

- A) İki tikelden sonuç çıkmaz.
- B) İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.
- C) Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir
- D) Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.
- E) Orta terim, iki öncülde de tikel

olarak alınamaz.

Bazı Hayvanlar iki ayaklıdır;

Bazı Hayvanlar dört ayaklıdır;

.....?

16. Yukarıdaki kıyasta, kıyasın hangi şartı ihlal edilmiştir?

A) Orta terim, iki öncülde de tikel olarak alınamaz.

B) İki tikelden sonuç çıkmaz.

C) İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.

D) Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir

E) Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.

Bazı öğrenciler üniversite okur;

Her öğrenci zekidir;

Bazı zekiler üniversite okumaz

17. Yukarıdaki kıyasta, kıyasın hangi şartına uyulmamıştır?

A) Öncüller olumlu ise sonuç olumsuz olmaz.

B) İki olumsuz öncülden sonuç çıkmaz.

C) Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir

D) Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı, öncüllerde bulunan terimlerin kaplamını aşmamalıdır.

E) Orta terim, iki öncülde de tikel olarak alınamaz.

CEVAP ANAHTARI

1 D 2 B 3 D 4 E 5 B

6 E 7 B 8 A 9 A 10 D

11 C 12 A 13 D 14 C 15 B

16 B 17 A

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

25

9. ÜNİTE

Her insan akıllıdır;

Her insan iki ayaklıdır;

Her iki ayaklı akıllıdır.

1. 3.Şekle göre yukarıdaki kıyas'ın geçersiz olmasının sebebi nedir?

A. Küçük önerme olumlu değildir

B. Küçük önerme olumludur

C. Sonuç tikel değildir

D. Orta terim her iki öncülde de özne olarak gelmiştir.

E. Orta terim her iki öncülde

olumludur

Hiçbir kitap kese kağıdı değildir;

Bazı kitap ucuzdur;

Bazı ucuzlar kese kağıdı değildir

2. Yukarıdaki kıyas kıyasın kaçınıcı şekildedir?

A. 1

B. 2

C. 3

D. 4

E. Hiçbiri

- Sonuç daima tikeldir.
- Küçük önerme olumlu olmalıdır.
- Orta terim her iki öncülde de

özne olarak bulunur.

3. Yukarıdaki kurallar kıyasın kaçınıcı şekline aittir?

A. 1

B. 2

C. 3

D. 4

E. Hiçbiri

4.kıyasta önermelerin nitelik ve nicelik bakımından alt alta sıralanmasıdır.

Cümlede boş bırakılan yere aşağıdaki kavramlardan hangisi getirilmelidir?

A. Önerme

B. Öncül

C. Mod

D. Tikel

E. Orta terim

5. Aşağıdakilerden hangisi kıyasta "Şekl'i" ifade eder?

A. Şekil kıyasta önermelerin nitelik ve nicelik bakımından alt alta sıralanmasıdır.

B. Şekil, orta terimin öncüllerdeki yerini ifade eder

C. Şekil, kıyasta sonucun nitelik ve niceliğini ifade eder

D. Şekil, kıyasta küçük ve büyük terimi gösterir

E. Hiçbiri

I. Orta terim, büyük öncülde özne ;küçük öncülde yüklem olarak bulunur.

II. Küçük önerme olumlu olmalıdır.

III. Büyük önerme tümel olmalıdır.

IV. Büyük önerme tikel olmalıdır.
V. Orta terim her iki öncülde de
özne olarak bulunur.

6. Hangileri kıyasın birinci şeklinin kurallarındandır?

- A. I ve II
- B. II ve IV
- C. I ve III
- D. I, II ve III
- E. IV ve V

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

26

Her hayyvan ölümlüdür;

Tavşan hayvandır;

O halde tavşan ölümlüdür.

7. Yukarıdaki kıyas kaçınıcı şekildedir?

- A. 1
- B. 2
- C. 3
- D. 4
- E. Hiçbiri

8. İkinci şekilde orta terimin öncüllerdeki konumu nasıldır?

- A. Her İki öncülde de özne
- B. Büyük öncülde özne küçük öncülde yüklem
- C. Büyük öncülde yüklem küçük öncülde özne
- D. Her İki öncülde de yüklem
- E. Hepsi
- I. İki öncülden birinin olumsuz olması gerekir.
- II. Her iki öncül olumlu olmalıdır
- III. Büyük önerme tümel olmalıdır.
- IV. Büyük önerme tikel olmalıdır.

9. Hangileri kıyasın ikinci şeklinin kurallardır?

- A. I ve II
- B. I ve III
- C. I ve III
- D. I ve IV
- E. II ve IV

Hiçbir gül dikensiz değildir;

Bazı bitkiler dikensizdir;

O Bazı bitkiler gül değildir.

10. Yukarıdaki kıyas kaçınıcı şekildedir?

- A. 1
- B. 2
- C. 3
- D. 4
- E. Hiçbiri

11. Dördüncü şekilde orta terimin öncüllerdeki konumu nasıldır?

- A. Her İki öncülde de özne
- B. Büyük öncülde özne, küçük öncülde yüklem
- C. Büyük öncülde yüklem, küçük öncülde özne
- D. Her İki öncülde de yüklem
- E. Hepsi

· Büyük önerme olumlu olursa, küçük önerme tümel olmalıdır.

· Küçük önerme olumlu olursa sonuç daima tikel olur.

· Olumsuz modlarda büyük önerme tümel olmalıdır.

12. Yukarıdaki kurallar kıyasın kaçınıcı şekline aittir?

- A. Yalnız 1
- B. 1 ve 2
- C. 1 ve 3
- D. Yalnız 4
- E. Hepsi

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

27

13. Aristo kıyasın kaçınıcı şekli üzerinde durmaktadır.

- A. Yalnız 1.
- B. 1.2 ve 3.
- C. 1. ve 3.
- D. Yalnız 3.
- E. Yalnız 4.

14. Bir kıyasın hangi şekil olduğunu nasıl biliriz?

- A. Büyük terimin öncüllerdeki yerine göre
- B. Küçük terimin öncüllerdeki yerine göre
- C. Öncüllerin dizilişindeki orta terimin konumuna göre
- D. Önermelerin nitelik ve niceliğine göre
- E. Hiçbiri

15. Aşağıdaki kıyas önermelerinden hangisi şekillerine göre farklıdır?

- A. Bazı kitaplar ucuzdur
Her kitap faydalıdır
Bazı faydalılar ucuzdur.
- B. Bazı insan yakışıklıdır.
Her insan akıllıdır

Bazı akıllılar yakışıklıdır.

- C. Her insan düşünendir;
Bazı canlılar düşünen değildir;
Bazı canlılar insan değildir.
D. Her öğrenci ilim öğrenir;
Bazı insanlar öğrencidir;
O halde bazı insanlar ilim öğrenir.
E. Hiçbir savaş istenen değildir;
Her barış istenendir;
EHiçbir barış savaş değildir.

Bazı canlılar insandır;
O halde bazı canlılar ağaç değildir.

16. Birinci kıyasın şekline göre boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A. Hiçbir insan ağaç değildir;
B. Bazı insan olmayan attır
C. Bazı ağaç olmayan insandır
D. Bazı canlılar ağaç değildir.
E. Bazı ağaç olmayan canlılardır
Her sevgi emek ister;
Bazı sevgi karşılıklıdır;

17. Yukarıdaki kıyasın sonucu nedir?

- A. Bazı karşılıklı olanlar emek ister
B. Her karşılıklı olanlar emek ister
C. Hiçbir emek karşılıksız değildir.
D. Her sevgi karşılıksız değildir
E. Hiçbir sevgi emeksiz değildir.

18. Birinci şekilde orta terimin öncüllerdeki konumu nasıldır?

- A. Her İki öncülde de özne
B. Büyük öncülde özne, küçük öncülde yüklem
C. Büyük öncülde yüklem, küçük öncülde özne
D. Her İki öncülde de yüklem
E. Hepsi

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

28

Her barış istenendir;
Hiçbir barış savaş değildir.

19. Kıyasın ikinci şekline göre boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A. Bazı savaş istenen değildir
B. Her savaş barışın habercisidir

- C. Bazı barış istenendir
D. Hiçbir savaş istenen değildir
E. Hiçbiri

20. Üçüncü şekilde orta terimin öncüllerdeki konumu nasıldır?

- A. Her İki öncülde de özne
B. Büyük öncülde özne, küçük öncülde yüklem
C. Büyük öncülde yüklem, küçük öncülde özne
D. Her İki öncülde de yüklem
E. Hiçbiri

1. Bu geçersiz kıyasta, "iki ayaklı" terimi küçük öncülde birinci mantık aksiyomu gereği tikel iken, sonuçta **tümel olduğundan** öncüldeki kaplamını aşmış dolayısıyla caiz olmayan süreç yanlışı yapılmıştır.

2. **3. şekilde** orta terim her iki öncülde de **özne** olarak gelir, Küçük önerme olumludur. Ve Sonuç daima **tikeldir**.

3. Söz konusu olan şartlar kıyasın **3. Şekliyle** alakalıdır.

4. **Mod** kıyasta önermelerin nitelik ve nicelik bakımından alt alta sıralanmasıdır.

5. **Şekil**, orta terimin öncüllerdeki yerini ifade eder

6. kıyasın **birinci şeklin kuralları:**

- Orta terim, büyük öncülde özne; küçük öncülde yüklem olarak bulunur

- Küçük önerme olumlu olmalıdır ve

- Büyük önerme tümel olmalıdır.

7. Görüldüğü gibi orta terim olan **hayvan** kelimesi büyük önermede **özne** küçük önermede de **yüklem** olarak gelmiş ve aynı zamanda küçük önerme **olumlu** büyük önerme de **tümel** olmuş dolayısıyla bu kıyas **kıyasın birinci şeklidir**.

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

29

8. Kıyasın **ikinci şeklinde** orta terim her iki öncülde de

yüklem olarak bulunur.

9. Kıyasın İkinci şeklin de iki kuralı vardır:

- İki öncülden birinin olumsuz olması gerekir
- Büyük önerme tümel olmalıdır.

10. Kıyasın **İkinci şeklinde** (**Hiçbir gül dikensiz değildir**) olan büyük önerme tümel olmuş, iki öncülden birisi de olumsuz gelmiş (**Hiçbir gül dikensiz değildir**) orta terim olan (dikensiz) sözcüğü de her iki öncül de de **yüklem** olmuş ondan dolayı bu kıyas ikinci şekile örnek teşkil eder.

11. Kıyasın **dördüncü şeklinde** Orta terim, büyük öncülde yüklem küçük öncülde özne olarak bulunur.

12. Kıyasın Dördüncü

şeklinin de üç kuralı vardır:

- Büyük önerme olumlu olursa, küçük önerme tümel olmalıdır.
- Küçük önerme olumlu olursa sonuç daima tikel olur.
- Olumsuz modlarda büyük önerme tümel olmalıdır

13. Aristo, kıyasın yalnız ilk üç şekil üzerinde durmaktadır.

14. Bir kıyasın hangi şekil olduğunu öncüllerin dizilişindeki orta terimin konumundan biliriz.

15. **A** ile **B** seçeneğindeki kıyaslar üçüncü, **C** ile **E** seçeneğindeki kıyaslar da kıyasın ikinci, **D** seçeneğinde ise kıyasın birinci şekildedir.

16. Birinci şekil kıyasında orta terimi büyük öncülde özne olacağına göre büyük öncül (**Hiçbir insan ağaç değildir**) olması gerekir görüldüğü gibi (Bazı canlılar insandır;) küçük öncülde de orta terim olan insan **insan** kelimesi yüklem gelmiştir.

17. Orta terim her iki öncülde de **özne** olduğuna göre bu kıyas üçüncü kıyas şeklidir üçüncü kıyasın kurallarından birisi de, sonuç daima **tikel** olduğuna

göre cevap **A** seçeneğidir.

18. Kıyasın birinci şeklinde orta terim, büyük öncülde özne küçük öncülde yüklem olarak bulunur.

19. Kıyasın ikinci şeklinde büyük öncül **tümel** olmalıdır. Ve aynı zamanda iki öncülden biri de **olumsuz** olmalıdır dolayısıyla doğru seçenek **D**'dir

20. **Kıyasın üçüncü** şeklinde orta terim, her iki öncülde de özne olarak bulunur.

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

30

10- 11 ÜNİTELER

1. Sonuç önermesinin aynı veya karşıtının öncüllerde hem anlam hem de şekil bakımından bulunduğu kıyasa ne ad verilir?

- A. Kesin
- B. Hulfi
- C. Seçmeli
- D. Basit
- E. Matvi

2. Bitişik şartlı kıyasların formlarından en çok hangisi günlük hayatta ve bilimsel çalışmalarda kullanılır?

- A. Art Bileşeni Onaylamama
- B. Ön Bileşeni Onaylamama
- C. Art Bileşeni Onaylama
- D. Ön Bileşeni Onaylama
- E. Hepsi

3. Aşağıdakilerden hangisi büyük öncülü genellikle “ya ya” veya “ya ya da” eklemiyle kurulan kıyastır?

- A. Bağdaşmaz ayrık şartlı kıyas
- B. Bağdaşır ayrık şartlı Kıyas
- C. Olumsuzda Bağdaşan kıyas
- D. Olumluda Bağdaşan kıyas
- E. Hiçbiri

4. Aşağıdakilerden hangisi büyük öncülü “veya” eklemiyle kurulmuş önermelerden yapılan kıyastır?

- A. Bağdaşmaz ayrık şartlı kıyas
- B. Bağdaşır ayrık şartlı Kıyas
- C. Olumsuzda Bağdaşan kıyas
- D. Olumluda Bağdaşan kıyas
- E. Hiçbiri

5. Ön bileşen ve art bileşen arasında yalnız yanlışlıkları bakımından ayrıklık bulunan önermeye ne denir?

- A. Mâniatü'l-hulû
- B. Mâniatü'l-cem'
- C. Küçük önerme
- D. Orta terim
- E. Büyük öncül

6. Aşağıdaki kıyaslardan hangisi geçersizdir?

- A. Her ne zaman güneş doğarsa oda aydınlıktır;
Güneş doğmuştur;
O halde oda aydınlıktır.
- B. Çalışırsan sınavı geçersin;
Sınavı geçemedin;
O halde çalışmadın.
- C. Yağmur yağarsa sokaklar ıslanır;
Yağmur yağmamıştır.
O halde sokaklar ıslanmamıştır.
- D. Sınıfı ya geçtin ya kaldın;
Sınıfta kalmadın;
O halde sınıfı geçtin.
- E. Ahmet ya okuldadır ya da evdedir;
Ahmet evdedir;
O halde Ahmet okulda değildir.

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

31

7. Aşağıdaki kıyaslardan hangisi geçerlidir?

- A. Ahmet ya okuldadır ya da evdedir;
Ahmet evde değildir;
O halde Ahmet okuldadır.
 - B. Vakit ya gündüzdür ya gecedir;
Vakit gecedir;
O halde vakit gündüz değildir.
 - C. Yağmur yağacak veya güneş açacak;
Yağmur yağacak;
O halde, güneş açmayacak.
 - D. Deniz dalgalıdır veya hava sislidir;
Hava sislidir;
O halde deniz dalgalı değildir;
 - E. Hepsi
- I. Ön Bileşeni Onaylama
II. Art Bileşeni Onaylamama

III. Ön Bileşeni Onaylamama

IV. Art Bileşeni Onaylama

8. Yukarıdaki formlardan hangisi/ hangileri bitişik şartlı kıyasta geçerlidir?

A. I ve II

B. III ve IV

C. I, II, III

D. I, III, IV

E. II, III, III, IV

I. Zincirleme kıyas

II. Hulfî kıyas

III. Dilem kıyas

IV. Matvi kıyas

9. Yukarıdakilerden hangileri bileşik kıyasın kısımlarıdır?

A. I ve II

B. I ve III

C. II ve III

D. I, II ve III

E. I, II, III ve IV

10. İslam mantıkçıları.....kıyası, mevsulü'n-netaic ve mefsulü'n-netaic şeklinde sınıflandırarak işlemişlerdir.

Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A. Hulfî

B. Dilem

C. Matvi

D. Basit

E. Zincirleme

11., hulfî kıyası, kategorik ve bitişik şartlı kıyası birleştirerek formüle eder.

Cümlede boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

A. Aristoteles

B. Farabi

C. İbn Sina

D. İbn-i Rüşd

E. Gazali

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

32

12. Aşağıdaki kıyas türlerinden hangisinde aklın çelişmezlik prensibine göre hareket edilir?

A. Zincirleme kıyas

B. Hulfî kıyas

C. Dilem kıyas

D. Matvi kıyas

E. Düzensiz kıyas

13. Aşağıdakilerden hangisi öncülleri bitişik ve ayırık şartlı önermelerden kurulan bir kıyastır?

A. Zincirleme kıyas

B. Hulfî kıyas

C. Dilem kıyas

D. Matvi kıyas

E. Düzensiz kıyas

I. Büyük öncül

II. Küçük öncül

III. Sonuç önermesi

14. Matvi kıyasta hangisinin /hangilerinin zikredilmesi zorunludur?

A. Yalnız I

B. Yalnız II

C. II ve III

D. I ve III

E. Hiçbiri

15. Bu öğrenci mantıktan geçerse çalışandır;

Bu öğrenci mantıktan geçti;

..... (O halde çalışandır).

Yukarıdaki kıyasa ne ad verilir?

A. Zincirleme kıyas

B. Hulfî kıyas

C. Dilem kıyas

D. Matvi(entimem)kıyas

E. Düzensiz kıyas

Eğer kitap okursan bir şeyler öğrenirsin;

Ve eğer sabır gösterirsen başarılı olursun;

Hem kitap okuyor hem de sabır gösteriyosun;

Hem bir şeyler öğrenirsin hem de başarılı olursun.

16. Yukarıdaki kıyasa ne ad verilir?

A. Karmaşık yapıcı dilem kıyas

B. Karmaşık yıkıcı dilem kıyas

C. Basit yıkıcı dilem kıyas

D. Basit yapıcı dilem kıyas

E. Zincirleme kıyas

Sınıfını geçmek için ya kopya çekeceksin ya çok çalışacaksın;

-----;

Çok çalışırsan konuları karıştırırsın;

Her iki halde de sınıfta kalacaksın.

17. Yukarıda boş kalan öncülün yerine

hangisi getirilmelidir?

- A. Kopya çekersen hocaya yakalanırsın;
- B. Çalışırsan iyi not alırsın;
- C. Kopya çekersen hocaya yakalanmazsın;
- D. Çalışmazsan başaramazsın;
- E. Kopya çekmezsen daha başarılı olursun;

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

33

12. ÜNİTE

- I. Ariston
- II. İbn Teymiyye
- III. Francis Bacon
- IV. Aristoteles
- V. Rene Descartes

1. Yukarıdakilerden hangilerine göre kıyasa ihtiyaç yoktur?

- A. I ve II
- B. I ve III
- C. II , IV ve V
- D. I, II, III ve IV
- E. I ,II, III ve V

2. Bizim mantıkla yapacak hiçbir şeyimiz yok diyerek, mantığın tamamen kullanışsız olduğunu ileri süren kimdir?

- A. Ariston
- B. İbn Teymiyye
- C. Francis Bacon
- D. Aristoteles
- E. Rene Descartes

3. Aşağıdakilerden hangisi mantığı sarp bir dağın tepesinde yaşayan cılız bir deveye benzetir?

- A. Ariston
- B. İbn Teymiyye
- C. Francis Bacon
- D. Aristoteles
- E. Rene Descartes

4. “Er-Reddū’l- Mantıkiyyin ve Nakzu’l- Mantık” isimli eserlerin müellifi kimdir?

- A. Ariston

- B. Leibniz
- C. Aristoteles
- D. Rene Descartes
- E. İbn Teymiyye

5. Hangisi “Kıyas, bilimlerde keşif yapmak için hiçbir fayda sağlamaz. Kıyas, bilimlerin ilkelerine uygulanamaz. ... O halde bizim tek ümidimiz tüme varımdır,” diyerek kıyası eleştirmiş ve yerine tüme varımı koymuştur?

- A. Ariston
- B. Leibniz
- C. Aristoteles
- D. Rene Descartes
- E. Francis Bacon

6. Tüme varım prensiplerini oluşturmak amacıyla “Novum Organum” isimli eseri yazan kimdir?

- A. Ariston
- B. Leibniz
- C. Aristoteles
- D. Rene Descartes
- E. Francis Bacon

7. Kıyasa ihtiyaç bulunmadığı yönündeki en önemli eleştiri kimin tarafından yapılmıştır?

- A. Ariston
- B. Leibniz
- C. Aristoteles
- D. Rene Descartes
- E. Francis Bacon

8. Kartezyen felsefenin kurucusu kimdir?

- A. Ariston
- B. Leibniz
- C. Rene Descartes
- D. Aristoteles
- E. Francis Bacon

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK
34

9.gerçeği arayanlar için mantığın hiçbir faydasının dokunmayacağını, onun sadece daha önceden bilinenleri bazen kolay bir şekilde anlatma konusunda yararlı olabileceğini söyler.

Yukarıda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. Ariston

- B. Leibniz
- C. Rene Descartes
- D. Aristoteles
- E. Francis Bacon
- I. Sextus Empiricus
- II. İbn Teymiyye
- III. Francis Bacon
- IV. John Stuart Mill
- V. Rene Descartes

10. Yukarıdakilerden hangilerine göre kıyas döngüseldir?

- A. I ve II
- B. I ve III
- C. I ve IV
- D. I, II, III ve IV
- E. I, II, III ve V

11. Aşağıdakilerden hangisi “kıyas döngüseldir” görüşünün yeni çağdaki en önemli temsilcisidir?

- A. Sextus Empiricus
- B. İbn Teymiyye
- C. Francis Bacon
- D. John Stuart Mill
- E. Rene Descartes

12. Aşağıdakilerden hangisi “A System of Logic” isimli kitabında, mantığın bütün konularını tecrübe temeli üzerinde ele alarak yeni genel bir “ispat teorisi” sunmaya çalışmaktadır?

- A. Sextus Empiricus
- B. İbn Teymiyye
- C. Francis Bacon
- D. Rene Descartes
- E. John Stuart Mill

13. Aşağıdakilerden hangisi Aristoteles’in kurmuş olduğu klasik mantığın kıyas anlayışını döngüsel olmakla itham etmektedir?

- A. John Stuart Mill
- B. Sextus Empiricus
- C. İbn Teymiyye
- D. Francis Bacon
- E. Rene Descartes

14.döngüsel çıkarıma ilk defa dikkat çekmiş, onu “başlangıçta konulan meseleyi iddia etmek, kendi kendine apaçık olmayan bir şeyi kendisiyle ispat etmek” şeklinde tanımlamış ve kıyasın bu tür bir yanlış olmadığını açıklamıştır.

Yukarıda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. John Stuart Mill
- B. Aristoteles
- C. İbn Teymiyye
- D. Francis Bacon
- E. Rene Descartes

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK
35

15. “Kıyas mevcut şekliyle yetersizdir ve geliştirilmesi gerekir” görüşü kime aittir?

- A. Ariston
- B. Leibniz
- C. Rene Descartes
- D. Aristoteles
- E. Francis Bacon

16. Leibniz ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A. Leibniz, Aristoteles'e büyük saygı duymakla birlikte, klasik mantığın ancak düşüncenin ilk aşaması olduğunu belirtmiştir.
- B. Leibniz'e göre, fikrin ifadesinde ve tartışmalarda açıklık sağlayan klasik mantıktır.
- C. Sembolik bir mantık oluşturulduğunda yanlışların en aza ineceğini, yanlış düşüncenin matematikte olduğu gibi hesaplanarak bilinebileceğini öngörmüştür.
- D. Leibniz'e göre felsefe, evrenin doğasını açıklayan bir düşünce biçimi olup matematikteki gibi kesin kanıtlama yapmalıdır.
- E. Leibniz'in en önemli meselesi, mantıksal akıl yürütmelerde geçerli kanıtlamalar yapmak ve yeni gerçeklere ulaşmaktır.

17.kıyasın, genel anlamda düşün- me ya da akıl yürütmenin uygun ve faydalı bir aleti olduğunu belirterek, bunun örneklerinin Aristoteles'de görülebileceğini söyler.

Yukarda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. Ariston
- B. Rene Descartes
- C. Aristoteles
- D. Leibniz
- E. Francis Bacon

18. Leibniz ile ilgili aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

- A. Leibniz'e göre, klasik mantık dolayısıyla da kıyas, gerçek evrensel mantığın sadece bir başlangıcı düzeyindedir.
- B. Leibniz ,henüz on dokuz yaşında iken kıyasın geçerli on dokuz modunun yirmi dörde çıkarılabileceğini ispatlar.
- C. Leibniz'e göre her şekilden kıyasın kaynağı birinci şekildir.
- D. Leibniz'e göre akıl yürütmenin matematiksel yasalara tabi kılınması, sahip olabileceğimiz en güzel ve en yararlı şeydir.
- E. Sembolik mantığını kurmak ve tam bir bilim halinde sunmak Leibniz'e nasip olmuştur.

19.günümüzdeki bilgisayarların çalışma sistemlerinin kurulmasına zemin hazırlamış ve mantığa yaptığı katkı bakımından, mantık tarihinde çok önemli bir yere sahip olmuştur.

Yukarda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. Russel ve Whitehead
- B. Leibniz
- C. Rene Descartes
- D. Aristoteles
- E. Francis Bacon

20. Mantığa katkısı ve bakış açısı bakımından en değerli eleştiriye..... dillendirmiştir.

Yukarda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. Russel ve Whitehead
- B. Rene Descartes
- C. Leibniz
- D. Aristoteles
- E. Francis Bacon

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

36

21. Sembolik mantığını kurmak ve tam bir bilim halinde sunmak.....'da nasip olmuştur.

Yukarda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. Russel ve Whitehead
- B. Leibniz

- C. Rene Descartes
- D. Aristoteles
- E. Francis Bacon

22. İbn Teymiyye kıyasın yerine hangi akıl yürütmeyi koyar?

- A. Matematik
- B. Tüme varım
- C. Tümnden gelim
- D. Analoji
- E. Hiçbiri

23. Leibniz , mantıkta nasıl bir yanlış bulunduğunu ileri sürer?

- A. Döngüsellik
- B. Mantığın yetersiz olduğu
- C. Mantığa ihtiyaç bulunmadığı
- D. Fitrata aykırı olduğu
- E. Hiçbiri

CEVAP ANAHTARI

1 E 2 A 3 B 4 E 5 E

6 E 7 D 8 C 9 C 10 C

11 D 12 E 13 A 14 B 15 B

16 B 17 D 18 E 19 B 20 C

21 A 22 D 23 B

1. Hangisi mantıkta, kıyastan sonra ikinci derecede bir akıl yürütme türü olarak kabul edilir?

- A. Tüme varım
- B. Döngüsellik
- C. Tümnden gelim
- D. Matematik
- E. Hiçbiri

2. Hangisi gözlem ve deneye dayalı bilimlerin temel bilgi elde etme metodudur?

- A. Döngüsellik
- B. Tüme varım
- C. Tümnden gelim
- D. Matematik
- E. Kıyas

3. Hangisi Batıda tümevarımın öncüsü olarak kabul edilir?

- A. Russel ve Whitead
- B. Leibniz
- C. Francis Bacon
- D. Rene Descartes
- E. Aristoteles

4. Bacon"dan sonra gelen ve A

***System of Logic* isimli eseriyle kıyas karşı tüme varımı ileri süren en ünlü tümevarımcı kimdir?**

- A. Russel ve Whitead
- B. Leibniz
- C. Francis Bacon
- D. John Stuart Mill
- E. Aristoteles

5. Zihnin tikelden tümele, parçadan bütüne, özelden genele, örneklerden kurallara veya tek tek olgulardan kanuna genel yasalara doğru çıkışı şeklindeki akıl yürütme tarzıdır.

Yukarıda tanımı geçen terim aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Kıyas
- B. Döngüsellik
- C. Tümden gelim
- D. Matematik
- E. Tüme varım

6. Tüme varım ile ilgili aşağıdaki bilgilerden hangisi yanlıştır?

- A. Tüme varımın temel özelliği, sonuç önermesinin öncüllerinin kaplamını aşmasıdır.
- B. Tam tüme varımı ilk defa Aristoteles incelemiştir.
- C. Tam tüme varımda sonuç zorunlu değildir.
- D. Tüme varım zihnin, kaplamı dar olandan kaplamı daha geniş olana geçişidir.
- E. Hiçbiri

7. Hangisi tümevarımı "tikelden tümele geçiş olarak tanımlar?

- A. Russel ve Whitead
- B. Leibniz
- C. Aristoteles
- D. Francis Bacon
- E. John Stuart Mill

8. Bir bütünü meydana getiren parçaların, bir kısmına dayanılarak, o bütün hakkında hüküm verme veya bütünün bağlı bulunduğu kanunlara ulaşma sürecine ne denilir?

- A. Tam tüme varım
- B. Eksik tüme varım
- C. Şekilsel tüme varım
- D. Tümnden gelim
- E. Formel tüme varım

9.“eksik tüme varım için,
“meşhur olan budur.” der.

**Yukarıda boş bırakılan yere
aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?**

- A. Gazzali
- B. İbn-i sina
- C. Ariston
- D. Leibniz
- E. İbn-i Teymiyye

**10. Eksik tüme varım hangi kısımlara
ayrılır?**

- A. Basit → bileşik
- B. Basit →bilimsel
- C. Bilimsel →zihinsel
- D. Basit → karmaşık
- E. Basit→çelişik

**11. “Hayvanlar yerken alt çenelerini
hareket ettirir” ifadesinde nasıl bir
akıl yürütme vardır?**

- A. Tam tüme varım
- B. Basit sayımsal tüme varım
- C. Şekilsel tüme varım
- D. Formel tüme varım
- E. Bilimsel tüme varım

12.eksik tüme varımın kesinlik
gerektiren hususlardan ziyade fıkhi
meselelerde kullanılması gerektiğini
söyler.

**Yukarıda boş bırakılan yere
aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?**

- A. Gazzali
- B. İbn-i sina
- C. Ariston
- D. Leibniz
- E. İbn-i Teymiyye

13.eksik tüme varımın zanni
bilgi ifade eden cedel yani
diyalektikte, tam tüme varımın ise
kesin bilgide kullanıldığını belirtir.

**Yukarıda boş bırakılan yere
aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?**

- A. İbn-i Teymiyye
- B. Gazzali
- C. İbn-i sina
- D. Ariston
- E. Leibniz

14. Eksik ve bilimsel tüme varım ayırımı batılı bilim adamları tarafından kaçınıcı yüz yıldan sonra geliştirilmiştir?

- A. 15.
- B. 17.
- C. 19.
- D. 20.
- E. 21.

15. Aşağıdaki akıl yürütmelerden hangisi daha çok günümüz modern bilimlerinde kullanılır?

- A. Tam tüme varım
- B. Basit sayımsal tüme varım
- C. Şekilsel tüme varım
- D. Bilimsel tüme varım
- E. Formel tüme varım

16.analojiye kıyas,.....da şahidin gaibe indirgenmesi derler.

Yukarıda boş bırakılan yerlere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. Mantıkçılar → filozoflar
- B. Fıkıhçılar → mantıkçılar
- C. Fıkıhçılar → kelamcılar
- D. Kelamcılar → filozoflar
- E. Kelamcılar → Mantıkçılar

17. Mantıkta iki şey arasındaki benzerliğe dayanarak, birisi için verilen bir hükmü diğeri için de vermektir.

Yukarıda tanımı geçen terim aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Tam tüme varım
- B. Anoloji
- C. Matematik
- D. Formel tüme varım
- E. Bilimsel tüme varım

18. Hangisi anolojinin unsurlarından biridir?

- A. Müşebbeh
- B. Müşebbehü“n-bih

- C. illet
- D. Teşbih
- E. Hepsi

19. Analoji yapmak için temel unsur aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Teşbih
- B. illet
- C. Hüküm
- D. Müşebbehü`n-bih
- E. Fer'

20. İslam hukukunda analojiye ne denilir?

- A. Kıyas-ı asli
- B. Kıyas-ı fer'i
- C. Kıyas-ı fıkhî
- D. Kıyas-ı örfî
- E. Kıyas-ı hulfi

21. Hangisi İslam Hukukunda çok kullanılan bir akıl yürütme yoludur?

- A. Tam tüme varım
- B. Anoloji
- C. Şekilsel tüme varım
- D. Formel tüme varım
- E. Bilimsel tüme varım

CEVAP ANAHTARI

1 A 2 B 3 C 4 D 5 E 6 C 7 C 8 B 9 B 10 B 11 B 12 A 13 A 14 B 15 D 16 C 17 B 18 E 19 B 20 C 21 B

1. Hangisi tasdik türlerinden biri değildir?

- A. Tahkik
- B. Taklit
- C. Zan
- D. Yakın
- E. Cehli mürekkeb

2. "Dünya sonradan var olmuştur" hükmü yanlış delillere dayanarak kabul etmeyenlerin bilgisi gerçeğe uygun olmadığı için nasıl bir tasdiktir?

- A. Taklidi
- B. Zanni
- C. Yakini
- D. Cehli mürekkeb
- E. Hiçbiri

3. Gece karanlıkta dolaşan birisine “Bu hırsızdır” denilmesi nasıl bir tasdiktir?

- A. Taklidi
- B. Zanni
- C. Yakini
- D. Cehli mürekkeb
- E. Hiçbiri

4. Aşağıdakilerden hangisi burhanın öncüllerindedir?

- A. Fitriyat
- B. Meşurat
- C. Müsellemat
- D. Makbulat
- E. Zanniyat

5. Aşağıdakilerden hangisi burhanın öncüllerinden biri değildir?

- A. Evveliyat
- B. Müşahadat
- C. Hadsiyat
- D. Mücerrebat
- E. Vehmiyyat

6. Öncülleri vehmiyattan yapılan kıyaslara ne denilir?

- A. Hitabet
- B. Muğalata
- C. Şiir
- D. Burhan
- E. Cedel
- I. Fitriyat
- II. Meşurat
- III. Müsellemat
- IV. Makbulat
- V. Zanniyat

7. Yukarıdakilerden hangileri cedelin öncülleridir?

- F. I ve II
- G. I ve III
- H. II ve III
- İ. I, II, III ve IV
- J. I, II, III ve V

8. Hangisi beş sanattan biri değildir?

- A. Hitabet
- B. Muğalata
- C. Cehli mürekkeb
- D. Burhan
- E. Cedel

9. Beş sanatı oluşturan kıyasların en önemlisi aşağıdakilerden hangisidir?

- A. Şiir
- B. Hitabet
- C. Muğalata
- D. Burhan
- E. Cedel

10. Beş sanatın dayandığı eserler hangi seçenekte sırasıyla doğru olarak verilmiştir?

- A. II. Analitikler → Topikler → Retorik → Poetik → Sofistik Çürütmeler
- B. II. Analitikler → Retorik → Topikler → Poetik → Sofistik Çürütmeler
- C. Retorik → Topikler → II. Analitikler → Poetik → Sofistik Çürütmeler
- D. Retorik → Topikler → Poetik → II. Analitikler → Sofistik Çürütmeler
- E. Sofistik Çürütmeler → Retorik → Topikler → Poetik → II. Analitikler

11. Burhanın amacı nedir?

- A. Kesin bilgi elde etmek
- B. Zanni bilgi elde etmek
- C. Bir görüşü savunmak veya çürütmek amacıyla delil getirmek
- D. İnsanları faydalarına olan şeylere yöneltmek
- E. Neşe vermek veya nefret uyan – dırmak

12. Hitabetin amacı nedir?

- A. Kesin bilgi elde etmek
- B. Zanni bilgi elde etmek
- C. Bir görüşü savunmak veya çürütmek amacıyla delil getirmek
- D. İnsanları faydalarına olan şeylere yöneltmek
- E. Neşe vermek veya nefret uyan – dırmak

13. Burhanın öncüllerinden olan yakiniyyat hangi kısımlara ayrılır?

- A. Nazari → bedihi
- B. Asli → fer'i
- C. Bilimsel i → lıntisel
- D. Nazari → istidlali
- E. Nazari → fikri

14. "Bütün parçadan büyüktür" önermesi nasıl bir önermedir?

- A. Nazari
- B. Akli
- C. Taklidi
- D. Bedihi
- E. İstidlali
- I. Evveliyat
- II. Fitriyat
- III. Müşahedat
- IV. Mücerrabat
- V. Hadsiiyyat

15. Yukarıdakilerden hangileri Bedihiye türü önermelerdir?

- A. I ve II
- B. I ve III
- C. II ,IV ve V
- D. I, II, III ve IV
- E. I ,II, III, IV ve V

16. "Müşahedat" nedir?

- A. Zihnin hiçbir vasıtaya müracaat etmeksizin doğrudan kabul ettiği apaçık önermedir.
- B. Duyular vasıtası ile tasdik edilen hükümlerdir.
- C. Tekrar tekrar yapılan deneyler sonunda ulaşılan hükümlerdir.
- D. Çoğunluğun tasdik ettiği ve aklın imkânsız görmediği önermelerdir.
- E. Bir görüşü savunmak veya çürütmek amacıyla delil getirme tekniklerini konu alan bir sanattır.

17. Cedel nedir?

- A. Zihnin hiçbir vasıtaya müracaat etmeksizin doğrudan kabul ettiği apaçık önermedir.
- B. Duyular vasıtası ile tasdik edilen

hükümlerdir.

- C. Tekrar tekrar yapılan deneyler sonunda ulaşılan hükümlerdir.
- D. Çoğunluğun tasdik ettiği ve aklın imkânsız görmediği önermelerdir.
- E. Bir görüşü savunmak veya çürütmek amacıyla delil getirme tekniklerini konu alan bir sanattır.

18. Aşağıdaki önermelerden hangilerinin dayanağı akıldır?

- A. Evveliyat → Fitriyat
- B. Müşahedat → Fitriyat
- C. Hadsiyat → Fitriyat
- D. Hadsiyat → Mücerrebat
- E. Mütevatirat → Mücerrebat

3. SINIF İLAHİYAT (İLİTAM) MANTIK

42

19. Hangisi fitriyat önermesine örnektir?

- A. Bütün parçadan büyüktür
- B. Dört çifttir
- C. Ateş sıcaktır
- D. Ay ışığını güneşten alır
- E. Alkollü içecek insanı sarhoş eder

20. “Ay ışığını güneşten alır” hükmüne hangi tür önerme vasıtasıyla ulaşılır?

- A. Evveliyat
- B. Müşahedat
- C. Hadsiyat
- D. Fitriyat
- E. Mücerrebat

21. “Alkollü içecek insanı sarhoş eder” hükmüne hangi tür önerme vasıtasıyla ulaşılır?

- A. Evveliyat
- B. Müşahedat
- C. Hadsiyat
- D. Fitriyat
- E. Mücerrebat

22. Hangisi burhanı idrakten aciz olanları ikna etmeye hizmet eder?

- A. Cedel

- B. Muğalata
- C. Şiir
- D. Hitabet
- E. Müsellemat

23.‘muhatabın doğru kabul ettiği önermelerden meydana gelir.

Yukarıda boş bırakılan yere aşağıdaki kavramlardan hangisi gelmelidir?

- A. Cedel
- B. Muğalata
- C. Şiir
- D. Hitabet
- E. Müsellemat

24. “Hz. Muhammed’in miraca çıkmasına itiraz eden bir Hıristiyan”a karşı, Hz. İsa’nın göğe yükselmesini delil göstermek” hangisine örnektir?

- A. Burhan
- B. Meşurat
- C. Müsellemat
- D. Mütevatirat
- E. Mücerrebat

25.meşurat türü önermelerin de bedihi kabul edilmesi gerektiğini hatta onlardan daha önemli olduğunu ileri sürer.

Yukarıda boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?

- A. İbnTeymiyye
- B. Gazzali
- C. Farabi
- D. Leibniz
- E. Ariston
- I. Meşurat
- II. Müsellemat
- III. Makbulat
- IV. Zanniyat
- V. Evveliyat

26. Yukarıdakilerden hangileri hitabetin öncülleridir?

- A. I ve II
- B. I ve III
- C. II ve III
- D. III ve IV
- E. I ve V

27. Beş sanattan biri olan hitabet Aristoteles'in hangi kitabına dayanır?

- A. II. Analitikler
- B. Retorik
- C. Topikler
- D. Poetik
- E. Sofistik Çürütmeler

28. Beş sanattan biri olan muğalata'nın diğer adı nedir?

- A. Şiir
- B. Hitabet
- C. Safsata
- D. Muaraza
- E. Munazara

29. Aşağıdakilerden hangisi müsellemat ve meşurat türü önermelerin yakini önermelerden daha güçlü olduğunu, bu yüzden hitabetin, burhani kıyastan daha üstün olduğunu ve ilme götürebileceğini ileri sürer?

- A. İbnTeymiyye
- B. Gazzali
- C. Farabi
- D. Leibniz
- E. Ariston

30. Doğruya benzeyen yanlış öncüllerden veya meşurattan olan yanlış öncüllerden yahut da yanlış olan vehmi öncüllerden kurulan kıyaslara ne ad verilir?

- A. Şiir
- B. Hitabet
- C. Muğalata(safsata)
- D. Muaraza
- E. Munazara

31. Öncülleri muhayyilat'tan yapılan kıyaslara ne denilir?

- A. Hitabet
- B. Muğalata(safsata)
- C. Burhan

- D. Şiir
- E. Hitabet

32. Hangisi şiir sanatına örnektir?

- A. Dört çifttir
- B. Ateş sıcaktır
- C. içki akıcı bir yakuttur
- D. Ay ışığını güneşten alır
- E. Alkollü içecek insanı sarhoş eder

33. Aşağıdaki sanat türlerinden hangisinde nefsi tahrik etme amacı bulunur?

- A. Hitabet
- B. Safsata
- C. Burhan
- D. Şiir
- E. Cedel

CEVAP ANAHTARI

1 A 2 D 3 B 4 A 5 E 6 B 7 C 8 C 9 D 10 A 11 A 12 D 13 A 14 D 15 E 16 B 17 E 18 A 19 B 20 C 21 E 22 A 23 E 24 C 25 A 26 D 27 B 28 C 29 A 30 C 31 D 32 C 33 D

- S-1) Mantık ilmini sistemli bir kuruluş haline getiren kimdir? ARİSTOTALES
- S-2) İslam dünyasının ilk filozofu kimdir? KİNDİ
- S-3) Muallimi-Sani diye adlandırılan düşünür kimdir? FARABİ
- S-4) Mantığı ciddi anlamda meşrulaştıran ve İslami ilimlere uyarlayan kimdir? GAZALİ
- S-5) Mantık kaç ilke üzerine devam eder?
DÖRT. ÖZDEŞLİK, ÇELİŞMEZLİK, ÜÇÜNCÜ ŞIKKIN İMKÂNSIZLIĞI, YETER-SEBEP PRENSİBİ
- S-6) Bir şey ne ise odur. Bir şey kendisinden başka bir şey değildir ifadesi hangi ilkenin tanımıdır?
ÖZDEŞLİK İLKESİ
- S-7) Aynı niteliğin aynı özneye, aynı bakımdan hem ait hemde ait olmamasının söz konusu olmayacağı hangi ilkenin tanımıdır?
ÇELİŞMEZLİK PRENSİBİ
- S-8) Bir şey ya vardır ya yoktur. Bu ifade mantıkta hangi ilkenin tanımıdır? ÜÇÜNCÜ ŞIKKIN İMKÂNSIZLIĞI
- S-9) Her olayın bir sebebi vardır. Sebepsiz bir şey olmaz ifadesi hangi ilkenin tanımıdır? YETER-SEBEP PRENSİNİ
- S-10) Genel anlamda mantığın konusu nedir? TASAVVUR VE TASDİK
- S-11) Cins,tür,ayırım,hasa,ilinti hangi ilmi öğrenmek için gereklidir? BEŞ TÜMEL.(İSAGOCİ)
- S-12) Mantıkta en çok kullanılan yöntem hangisidir? KİYAS
- S-13) Bir yargıdan diğer bir yargıya nasıl ulaşması gerektiğini gösteren formülün adı nedir?
FORMEL MANTIK
- S-14) Mantığın amacı nedir? TANIM VE KİYASIN DOĞRU OLANINI YANLIŞ OLANINDAN AYIRT ETMEK
- S-15) Fiziği bir ağaca,Ahlakı verimli bir tarlaya,fizikle ahlakı koruduğu için mantığıda sura benzetenler kimlerdir? STOACILAR
- S-16) Mantığı nahiv ilmine benzeten kimdir? FARABİ
- S-17) 2400 yıllık geçmişi olan ilim hangisidir? MANTIK
- S-18) Mantıktan başka kesin bilgiyi elde etmenin mümkün olmadığı tezini öne süren düşünür kimdir?
GAZALİ
- S-19) Mantık, duyuların yanıltmalarına karşı insana aklın güvenilirliğini gösterir. görüşü kime aittir?
GAZALİ
- S-20) Mantığı, herhangi bir bilimle uğraşmadan önce öğrenilmesi gerek şeydir. diye netelendiren düşünür kimdir?
ARİSTOTELES
- S-21) Mantık ifadesi ilk kez kimler tarafından kullanılmıştır? STOACILAR

- S-22) Felsefe'yi mantık, fizik ve ahlak olmak üzere üçe ayırarak kimlerdir? STOACILAR
- S-23) Mantığı ilk kez bölümlere ayıran kimdir? PETRUS RAMUS
- S-24) Muallimi-Evvel olarak bilinen düşünür kimdir? ARSİTOTALES
- S-25) Revakilerin diğer adı nedir? STOACILAR
- S-26) İslam dünyasında ilk tercüme faaliyetleri ne zaman başlamıştır? HALİD B. YEZİD B. MUAVİYE ZAMANINDA
- S-27) Halife Mansur zamanında çevirilen eserlerin çoğunluğunu hangi ilimler oluşturur? ASTROLOJİ VE HENDESE İLİMLERİ
- S-28) Aristoteles mantığının İslam dünyasına geçişini sağlayanlar genellikle hangi mezhebin mensuplarıdır? NESTURİ
- S-29) İslam dünyasında ilk kez mantığı alet ilimlerinden kabul eden kimdir? KİNDİ
- S-30) İlk kez filozof unvanını alan ve meşşai okulunun da kurucusu olan kimdir? KİNDİ
- S-31) Gerçek ismi Muahmmed b. Tarhan uzluğ ebunnasır olan düşünür kimdir? FARABİ
- S-32) Mantık sadece bir alet ilmi değil aynı zamanda bağımsız bir ilimdir. Tezi kime aittir? FARABİ
- S-33) Farabi İslam dünyasının yetiştirdiği en orijinal mantıkçıdır, sözü kime aittir? RESCHER
- S-34) Mantığı, kavramlar, tanım, hükümler, çıkarımlar ve kıyas şeklinde tanımlayan kimdir? FARABİ
- S-35) Bir objenin zihinde tasavvuru şeklinde ifade edilen terim hangisidir? KAVRAM
- S-36) Mutabakat yoluyla delalet ne demektir? İSMİN, BİR ŞEYE KARŞILIK OLARAK KONMASIDIR.
- S-37) Bir terimin diğer terimi zorunlu olarak gerektirmesine ne denir? İLTİZAM YOLUYLA DELALET
- S-38) Bir şeyin başka bir şey veya şeyleri içermesine ne denir? TAZAMMUN
- S-39) Kendisinde doğruyu veya yanlış barındıran söze ne denir? DEKLARATİV
- S-40) Tasavvur ile hayali, birbirinden ayıran düşünür kimdir? GAZALİ
- S-41) Parçaları ayrı ayrı ele alındığında bir anlam ifade etmeyen kavrama ne denir? BASİT KAVRAM
- S-42) Bir nitelik olarak kullanılan kavramlara ne denir? BİLEŞİK KAVRAMLAR
- S-43) Bir anlam altında yer alan, bir çok şeye delalet eden kavram'a ne denir? TÜMEL KAVRAM
- S-44) Bireyler grubunu ifade edip grupta gerçekleşen kavrama ne denir? KOLEKTİF KAVRAM
- S-45) Bireyler grubunu ifade edip grupta değil de bireyde gerçekleşen kavrama ne denir? DİSTRİBÜTİF KAVRAM
- S-46) Beş tümeli sayınız? CİNS, TÜR, AYRIM, ÖZEL İLİNTİ, GENEL İLİNTİ

- S-47) Kendisinden daha genel bir şey olmayan farklı hakikatlara ve zatlara yüklem olabilen tümel'e ne denir? CİNS
- S-48) Altında daha özeli olmayan özsel olarak isimlendirilen tümel'in adı nedir? TÜR
- S-49) Bu nedir? Sorusunda, Bu büyümeyen bir cisimdir dediğimizde büyüyen'den kaçındığımız şekliyle ortaya çıkan kavrama ne denir? AYRIM
- S-50) Özsel olmayan bir yükleme ile yüklenilen tek bir hakikatin altında bulunan şeye nedir? HASSA
- S-51) Kendisine nispet edilen şey, sadece kendisinde bulunmazsa buna ne denir? GENEL İLİNTİ
- S-52) Çırak durumunda olan mantıkçıların Aristoteles'in kategorilerini okumakla işe başlamaları gerektiğini ifade eden filozof kimdir? PETRUS ABELARDUS
- S-53) Kategorilerin hiçbir bağlantısı olmayan terimler olduğunu ifade eden düşünür kimdir? ARİSTOTALES
- S-54) Varlığı kendisini niteleyene bağlı olmayan ve kendi kendine ayakta duran şeye ne denir? CEVHER
- S-55) Her biri doğası gereği bir ve bireysel bir şey olan, iki veya daha fazla tamamlayıcı öğeye bölünebilen şeye ne denir? NİCELİK
- S-56) Fertlerle ilgili olarak o nasıldır? Sorusunu soran birisine verilebilecek bir cevaptır. ifadesi hangi terimin tanımıdır? NİTELİK
- S-57) Bir tesir edicinin diğer bir şeye tesir ettiğinde tesir ediciye ilinti olan hale ne denir? ETKİ
- S-58) Bir şeyin başka bir şeyle etkilenmesiyle ona ilinti olan hale ne denir? EDİLGİ
- S-59) Bir şeyin bazı parçalarının diğer parçalarına veya kendisinin dışında bulunan şeylere ilinti olmasına ne denir? DURUM
- S-60) Anlamı iki şey arasındaki ilgi, ilişki olan kavram hangisidir? İLİNTİ
- S-61) Bir şeyin ne olduğunu açıklamaya ne denir? TANIM
- S-62) Tanımı; Bir şeyi başka şeylerden muttarid ve munakıs olarak ayırabilecek şekilde özsel veya ayrılmaz niteliklerini sayarak açıl原因an özdür, şeklinde tanımlayan kimlerdir? İLİNTİSEL TANIMLARI BENİMSEYENLER
- S-63) Tanımın tek bir tanımı olmadığını onu, nesnenin mahiyetinin kühünü, soranın nefsinde tasavvur etmekten ibarettir şeklinde tanımlayan düşünür kimdir? GAZALİ
- S-64) Bir şeyin yakın cinsi ile yakın ayırımından yapılan tanıma ne denir? TAM ÖZSEL TANIM (HADDİ TAM)
- S-65) Bir şeyin uzak cinsi ile yakın ayırımından yapılan tanıma ne denir? EKSİK ÖZSEL TANIM (HADDİ NAKİS)
- S-66) Bir şeyin yakın cinsi ile hassasından yapılan tanıma ne denir? TAM İLİNTİSEL TANIM (RESMİ TAM)

S-67) Bir şeyin uzak cinsi ile ilintinden yapılan tanıma ne denir?
EKSİK İLİNTİSEL TANIM (RESMİ NAKİS)

S-68) Sadece sözcüğün açıklamasının yapıldığı tanım şekline ne denir?

LAFZİ (ADSAL) TANIM

S-69) Bir şeyin hakikatini değil, onun biçimsel şeklini tanımlamaya ne denir?
RESMİ (İLİNTİSEL) TANIM

S-70) Bir şeyin bütün zati niteliklerini ortaya koyarak onu tanımlamaya ne denir?

HAKİKİ TANIM

S-71) Tanımda hataya düşülen üç yer hangileridir?
CİNS, AYRIM, İKİSİ ARASINDAKİ ORTAK BİR DURUM

S-72) Tanımda zihnin en fazla zorlandığı yerler hangileridir?

YAKIN CİNSİ ALMAK, BÜTÜN AYRIMLARIN ÖZNEL OLMASI, HİÇBİR ÖZSEL AYRIM DIŞARIDA KALMAYACAK ŞEKİLDE BÜTÜN ÖZSEL AYRIMLARI ALMAK, AYRIMIN, TÜRÜ AYAKTA TUTAN VE CİNSİNİN DE BÖYLE BİR ŞEY OLMASI.

S-73) Mantık kitaplarında ele alınan iki çeşit bölme hangisidir?

BİR BÜTÜNÜN KENDİSİNİ OLUŞTURAN ELEMANLARA BÖLÜNMESİ, BİR TÜMELİN TİKELLERİNE BÖLÜNMESİDİR

S-74) Sınıflandırmaya tabi tutulacak şeylerin, fayda ve durum göz önünde bulundurularak gelip geçici özelliklerine göre sınıflandırılmasına ne denir?

YAPAY SINIFLANDIRMA

S-75) Sınıflandırılacak şeylerin temel niteliklerini göz önünde bulundurarak yapılan sınıflandırmaya ne denir?

DOĞAL SINIFLANDIRMA

S-76) Tasdik'i; Üzerinde hüküm verilmiş her hangi bir şey hakkında insanın o şeyin dışındaki varlığının, zihinde inanılmış olduğu şekilde bulunduğuna inanması şeklinde tanımlayan kimdir?

FARABİ

S-77) Önermeyi; Bir şey hakkında bir şey tasdik etmek veya bir şey hakkında bir şey inkâr etmektir, şeklinde tanımlayan kimdir?

ARİSTOTALES

S-78) Bir önermenin gerçekleşmesi için gerekli olan üç unsur hangileridir?

KONU, YÜKLEM, YÜKLEMİ KONUYA BAĞLAYAN BAĞDIR.

S-79) Bir mananın başka bir manaya yüklenmesi şeklinde tanımlanan kavram hangisidir?

YÜKLEMLİ ÖNERME

S-80) Konunun bütün fertlerine veya bir kısmına hüküm yüklendiğini açıklayan önermeye ne denir?

BELİRSİZ ÖNERME

S-81) Niceliği (konusu) açıkça ifade edilen önermeye ne denir?

BELİRLİ ÖNERME

MANTIK 10. HAFTA DERS NOTLARI

•AKIL

YÜRÜTMELER

Akıl Yürütmeler

Akıl yürütme için birkaç tanım kullanılır:

1. Akıl yürütme, bilinmeyen hakikatleri keşfetmeye yarar. Nitekim gözlem yaparak göremediğimiz bazı şeyler hakkında hüküm verebiliyoruz. Akıl yürütme ile bir konu hakkında bildiklerimizden hareketle onun hakkında bilmediklerimizle ilgili bir hüküm verebiliriz. Böylece akıl yürütme ile bilgi dağarcığımız genişlemiş olur.

2

• 2. Akıl yürütme, yakini olmayan hakikatleri ispata yarar. Örneğin geometride akıl yürütmeden hareketle elde edilen sonuçlar bir hakikati ifade eder. Diğer alanlarda da durum böyledir. Bundan dolayı "akıl yürütmek, bir şeyi diğer şey ile ispat etmektir" şeklinde tanımlanır.

3

• 3. Akıl yürütme müphem, belirsiz olan hakikatleri anlamaya yarar. Bir hakikatin delilleri görülebilir fakat sebepleri görülemeyebilir. Bir hakikati anlamanın sebebi diğer bir hakikati bilmeye bağlı olabilir. Dolayısıyla bilinen ile bilinmeyen arasındaki ilişki akıl yürütmeden başka bir şey değildir.

Günlük hayatta akıl yürütme

• Farkında olarak ya da olmayarak kullandığımız neredeyse her şey akıl yürütme gücümüze yani muhakememize dayanır. Saatimize bakıp otobüsün geçip geçmediğini, ders çalışıp çalışmadığımızda neler olacağını, Ahmet yine 100 aldı derken bile muhakeme yaparız.

2

• Yine alışverişte, harcamaları hesaplamada vs. akıl yürütme yani muhakeme yapılır.

• Muhakeme gücü kişinin aynı zamanda zekası ile yakından alakalıdır. Zeki insanlar daha kısa sürede muhakeme ederler.

Akıl yürütme yolları

• Doğrudan akıl yürütmeler:

• Tek bir önermeden doğrudan doğruya tek bir hüküm çıkarılıyorsa buna doğrudan akıl yürütme denir. Yani doğrudan akıl yürütmeler tek bir önerme dayalı olarak yapılır. Bu tarz akıl yürütmelerde daha çok önermeler arası ilişkiler ele alınır. Karşı olma ve döndürme, doğrudan akıl yürütmenin iki şeklidir. İslam mantıkçıları doğrudan akıl yürütmeye 'ahkam-ı kazaya' derlerdi.

Aky-2

• Dolaylı akıl yürütmeler:

• Birden fazla önermeden hareketle yeni bir sonuç elde etme şeklidir. Yani bu tarz akıl yürütmeler birden fazla önermeye dayanır. Bu

akıl yürütmenin; tümevarım dümdengelim, analogi şeklinde çeşitleri vardır. İslam mantıkçıları akıl yürütme bahsini delil, hüccet, kıyas, istidlal, istikra vs adlar altında ele almışlardır.

Akıl yürütme çeşitleri

Tümevarım: zihnin özelden genele, tikelden tümele, parçadan bütüne sonuç çıkardığı akıl yürütmelerdir. Tümevarım kullanıldığı yapı yada bilim dalı içinde çeşitlere ayrılabilmiştir.

Genel olarak şunlar ele alınır:

Tam tümevarım: bir bütünü meydana getiren parçaların tamamını veya bir sınıfın tüm bireylerinin hepsini incelemek suretiyle geneli hakkında hüküm çıkarmaktır.

Örnek: Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerinin hepsi 24 saattir.

Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri haftanın bütün günleridir.

Öyleyse haftanın bütün günleri, 24 saattir.

tmv2-

Eksik tümevarım: bir bütünün ya da bir sınıfın tümüne değil de bir kısmına dayanarak hüküm vermektir. Bu tarz tümevarım çok geçerli olmamakla beraber bir konu ya da olay hakkında bilimsel olmayan, kısa vadede işe yarar akıl yürütmelerdir.

Örnek:

At, inek, koyun, bir şey çiğnerken alt çenelerini oynatır.

At, inek, koyun, hayvandır.

Öyleyse bütün hayvanlar bir şey yerken alt çenelerini oynatırlar.

Tümevarım 3

Deneyssel/ gözlemsel tümevarım: Bu çeşide basit sayımsal tümevarım da denilmiştir. Belli bir gözlem yada deney sonunda diğer gözlem ya da deneyin ayrı bulguyu vereceği fikrinden beslenir. 100 kişi üzerinde yapılan çalışmalar diğer 100lük kısımlarda da aynı sonucu vereceği kabul edilerek yorumlar yapılır. Mesela, Corona virüsü tesbit edilen yaşlı sayılan kesim virüse karşı daha dayanıksız olmuştur. Bu sonuca bir çok yaşlı hasta gözlenerek varılmıştır.

örnek:

Gözlemlenen günde 2 saatten fazla telefon yada bilgisi sayar oyunu oynayan 1. kişi agresiftir.

Gözlemlenen günde 2 saatten fazla telefon yada bilgisi sayar oyunu oynayan 2. kişi agresiftir.

Gözlemlenen günde 2 saatten fazla telefon yada bilgisi sayar oyunu oynayan 3. kişi agresiftir.

.....

.....

Gözlemlenen günde 2 saatten fazla telefon yada bilgisi sayar oyunu oynayan 100. kişi agresiftir.

Öyleyse

Günde 2 saatten fazla telefon yada bilgisi sayar oyunu oynayan kişiler agresiftir.

tmv4

- Bilimsel tümevarım: bir bütünün bazı parçalarının verilerine dayanarak bütün hakkında genel bir yasaya varmaktır. Mesela: Arşimet suya batan birkaç cismi gözlemleyerek bundan “bir sıvıya daldırılan bir cisim aşağıdan yukarıya doğru itme kuvvetinin etkisindedir. Bu kuvvet suyun taşıdığı sıvının ağırlığına

eşittir.” suyun kaldırma kuvveti yasasını oluşturmuş bulunmaktadır

Tümdengelim

- Zihnin tümelden tikele, bütünden parçaya yaptığı akıl yürütmedir. Genelden özele doğru bir hareket gözlenir. “Tümdengelim bütün için geçerli olan parça için de geçerlidir.” ilkesine dayanır. Sonuçlar mantıksal olarak öncüllerdedir, yani tümdengelimde sonuçlarda gizlidir. Kural haline getirecek olursak:
 - 1- öncüller doğru ise sonuç da doğrudur.
 - 2- sonuç yanlış ise en az öncüllerden biri yanlıştır.
 - 3- tüm öncüller doğru, sonuç yanlış çıkıyorsa akıl yürütme geçersizdir.
- Tümünden gelim öncüllerini denetleyen tek akıl yürütme biçimidir. Bu sebeple oldukça güvenilir olacağı söylenebilir.

Tmdg-2

- Örnekler:
 - Tüm insanlar ölümlüdür.
 - Sokrates de insandır.
 - Öyleyse Sokrates de ölümlüdür.
 - Her cisim yer kaplar.
 - Demir de cisimdir.
 - Öyleyse demir de yer kaplar.

Analoji

- Analoji: Temsil de denilmektedir. Zihnin bir şeyi diğer bir şeye benzeterek hükme varmasıdır. Ancak ulaşılan sonuç zorunluluk değil imkan bildirir.
 - Günlük hayatta pratik kullanımı vardır. Hatta bazen olumlu ya da olumsuz ön yargılara da yol açabilir. Buzda ayağımız kaymış ve düşmüşsek, düştüğümüz yere benzeyen bir yerde tekrar düşeceğimizi düşünürüz.
 - Araba yarışı oyunu oynamak gerçek hayatta araba kullanmaya yardımcı olabilir.
 - Okullarda kullanılan gerçeğin maket versiyonu tasarımları da analogi olabilir.

Değerlendirme soru 1

- I. Zihnin tümelden tikele, bütünden parçaya yaptığı akıl yürütmedir.
- II. Öncüller doğru ise sonuç da doğrudur.

- III. Sonuç yanlış ise en az öncüllerden biri yanlıştır.
- IV. Zihnin bir şeyi diğer bir şeye benzeterek hükme varmasıdır.
- Yukarıdakilerden hangisi/leri tümdengelim için geçerlidir?
- Yalnız I
- I, II, III
- I, III
- Yalnız IV

soru 2

- - “....., zihnin özelden genele, tikelden tümele, parçadan bütüne sonuç çıkardığı akıl yürütmelerdir.”
- Yukarıdaki tanım hangi akıl yürütme ile ilgilidir?
- Tümdengelim
- Tümevarım
- Analoji
- Kıyas
- Önerme

Soru 3

- - “.....: bir bütünü meydana getiren parçaların tamamını veya bir sınıfın tüm bireylerinin hepsini incelemek suretiyle geneli hakkında hüküm çıkarmaktır.
- Örnek: Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe,Cuma, Cumartesi ve Pazar günlerinin hepsi 24 saattir.
- Pazartesi, Salı, Çarşamba, Perşembe,Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri haftanın bütün günleridir.
- Öyleyse haftanın bütün günleri, 24 saattir.”
- Yukarıdaki boşluğa hangisi yazılmalıdır?
- Tam tümevarım
- Eksik tümevarım
- Dolaylı akıl yürütme
- Doğrudan akıl yürütme
- Analoji

11.HAFTA MANTIK DERS NOTLARI Kıyas

Bir delile kıyasla bir sonuca varmaktır. Kıyasta iki hüküm vardır ve ikisinden üçüncü bir hükme varılır. Burada zihin kendiliğinden zorunlu olarak sonuca varır. Kıyasın tek başına birer hüküm bildiren, üçüncü bir hükmün çıkarıldığı cümlelere delil, öncül, mukaddem-tali gibi adlar verilmiştir. Bunlardan aralarında bir tür ilişki ile akıl yürütmeye sonuca varılır.

2

- Mesela;
- İnsanların duyguları vardır.
- Ali de insandır.
- Öyleyse Ali'nin de duyguları vardır.

Kıyasın unsurları:

İki öncülden bir sonuç çıkarmak olan kıyas evvela iki öncül- delil vs. muhtaçtır. Ancak aralarında bir alaka olmalıdır. Bu alaka bir terimde mevcuttur: orta terim. Orta terim iki öncül arasında bağıntı kuran terimdir. Yani küçük terim ve büyük terim arasında ilişkiyi taşıyan terimdir.

- Örnek:
- Bütün insanlar ölümlüdür. = büyük önerme
- Orta terim büyük terim
- Sokrates insandır. = küçük önerme
- Küçük terim Orta terim
- Öyleyse Sokrates de ölümlüdür. = netice, sonuç
- Küçük terim büyük terim
- Kıyasın gördüğümüz gibi unsurları şunlardır:

küçük terim, orta terim, büyük terim.

- Ayrıca öncüllerden içinde büyük terim bulunan önermeye büyük önerme- Kübra-, içinde küçük terimin bulunduğu öncüle de küçük önerme-suğra- denir. Sonuçta orta terim yer almaz.

Kıyas Çeşitleri

1- Basit kıyaslar: iki öncül ve bir sonuçtan oluşan kıyaslara basit kıyaslar denir. İki şekli vardır: kesin kıyaslar, Diğer isimleri de kategorik ve iktiranidir, seçmeli kıyaslar, diğer isimleri istisnai ve conjunctive.

A-Kesin kıyaslar

- Eğer kıyasın sonucu öncüllerde anlam bakımından bulunup da şekil bakımından bulunmazsa bu tarz kıyaslara kesin kıyaslar denir.
- a.1. yüklemli kesin kıyaslar
- sadece yüklemli önermelerden meydana gelen önermelerden oluşan kıyas çeşididir.

Yüklemli kesin kıyasların 8 kuralı vardır:

1- Her kıyasta büyük, küçük ve orta şeklinde üç terim bulunmalıdır. Üç terimden az ise kıyas olmaz. Fazla ise bileşik kıyas olur ya da geçersiz sonuç verir.

-
- Misal: Almanya Fransa ya bitişiktir,
- Fransa İspanya'ya bitişiktir,
- Öyleyse Almanya İspanya'ya bitişiktir.
- Geçersizdir. Çünkü burada 4 terim vardır: Almanya, Fransa, İspanya, bitişik.

2- Orta terim sonuç önermesinde bulunmamalıdır. Misal:

- Tüm filozoflar düşündürür,
- Hiçbir düşünür cahil değildir, • Hiçbir cahil düşünür değildir.

Burada küçük önerme döndürülüp verilmiştir. Orta terim –düşünür- aynen sonuçta yer almıştır.

3- Orta terim iki öncülde de tikel olarak alınamaz. Orta terim en az bir defa külli olmalıdır. Misal:

- Bazı bayanlar kaprislidir,
- Sümeyye de bayandır,
- Sümeyye de kaprislidir!
- Orta terim külli olmadığından kıyas geçersizdir.

- Bütün köpekler omurgalıdır, • Bütün kediler omurgalıdır, • Bütün kediler köpektir.

- Burada omurgalı tikel olarak alınmış, tümel sonuç çıkarılmıştır.

4- Sonuçta bulunan terimlerin kaplamı sonuçtaki terimlerin kaplamını aşmamalıdır. Orta terim bağlayıcı olduğundan orta terimi aşan bir durum olmamalıdır. Misal:

-
- Demir serttir,
- Demir madendir,
- Her maden serttir!
- Tikel olan orta terim, sonuçta tümel alınmıştır.

5- Sonuç daima öncüllerin zayıf olanına tabidir.

Misal:

-
- Bazı sarılar çiçektir, • Her çiçek güzeldir, • Her güzel sarıdır!

- Tikel olan orta terim, sonuçta tümel bir yargıyla sonuçlandırılmıştır. Tikel tümel sonuç verdiğinde hata yapılmıştır.
- 6- İki olumsuz önermeden bir sonuç çıkmaz.

Misal:

-
- Hiçbir insan taş değildir,
- Hiçbir konuşan taş değildir,
- Hiçbir konuşan insan değildir!
-
- İki olumsuzdan sonuç çıkmaz.
- 7- İki tikelden sonuç çıkmaz. Misal:
Bazı insanlar merhametlidir,
Bazı insanlar sarışındır,
?

8- Öncüller olumlu ise sonuç olumsuz olmaz.

Bazı insanlar çıkarıcıdır, Tüm çıkarıcılar düzenbazdır, Bazı düzenbazlar insan değildir!

- Olumsuz şekilde sonuç çıkarılamaz.

a.2. şartlı kesin kıyaslar:

• öncüllerden en az birinin bitişik ya da ayrık şartlı önermelerden oluştuğu kıyaslardır. Bu tür kıyaslarda sonuç hem anlam hem de şekil olarak öncüllerde bulunur. Misal:

-
- Eğer şu cisim hareket ediyorsa o canlıdır, • Şu cisim hareket ediyor,
- O cisim canlıdır.
-
- Ya gündüzdür ya gecedir,
- Gecedir,
- Gündüz değildir.

b-Seçmeli Kıyaslar:

• Kıyasın sonucunun aynısı ya da karşıt hali öncüllerde hem şeklen hem de anlam bakımından bulunuyorsa bu tür kıyaslara seçmeli kıyas denilmektedir.

- Eğer bu şey cisimse yer kaplamaktadır,

- Lakin o cisimdir,
- öyleyse yer kaplamaktadır.
- Görüldüğü gibi yer kaplamaktadır, ifadesi hem anlam hem şekil bakımından mevcuttur.

Diğer bir örnek:

- Eğer bu şey cisimse yer kaplamaktadır, • Lakin o yer kaplamamaktadır,
- Öyleyse o cisim değildir.

- Burada da karşıt hali sonuçta yer almaktadır.

2-Bileşik kıyaslar:

- Öncülleri ikiden fazla olan kıyaslardır. İki ya da daha fazla basit kıyastan oluşabilmektedirler.

- 2.1. zincirleme kıyaslar:

• Kıyastaki birinci öncülün yüklemine ikinci öncüle kıyas, ikinci öncülün yüklemine üçüncüye konu.... Şeklinde ayırarak birbirine bağlayıp sonucu ilk öncülle irtibatlandırarak hükme varılır. Misal:

- Bu ırmak gürültü yapıyor,
- Gürültü yapan hareket eder,
- Hareket eden donmamıştır,
- Donmamış olan beni taşıyamaz,
- O halde bu ırmak beni taşıyamaz.

2.2. Hulfi Kıyas

Kesin bir kıyas ile seçmeli bir kıyastan elde edilen kıyaslardır. Bu tarz kıyaslarda asıl savunulan delilin tersi ortaya konarak delil desteklenir. Misal:

-
- Bir şey kendini yoktan var edemez. Hükmü doğruysa;
- Bir şey kendini yoktan var eder,
- Eğer bir şey kendini yoktan var etse, öncesinde yok iken var olması gerekir,
- Bir şeyin yok iken kendini var etmesi imkansızdır,
- Öyleyse bir şey kendini yoktan var edemez.

•

•

2.3. Dilemler-dilemma- ikilem-

• Öncülleri bitişik ve ayrık şartlı önermelerden oluşan kıyaslardır. Öncüllerdeki hükümlerin ayrı ayrı ele alınmasıyla sonuca varılan kıyaslardır. Misal:

-
-
- Ya siz padişahsınız ya ben padişahım,
- Siz padişahsanız sorumluluğunuz gereği,
- ben padişahsam emrim gereği,
- her iki halde de ordunun başına geçmelisiniz!

3-Düzensiz kıyaslar

• Delillerden biri veya sonucu gizli tutularak hüküm verilen kıyastır. Yani ifadede eksik ancak zihinde tam olan kıyaslardır. Misal:

-
- Düşünüyorum; • O halde varım .

-
- Güzelliğine aldanma!
-

- Kalp kırmak kötü bir şeydir!

3.2. delilli kıyas-epikrem:

- Öncülleriyle beraber o öncüllerin delillerinin de beraber ifade edildiği kıyastır. Misal:
- Öncül: heva ve hevesine tabi olan tabi olanın kalbi daima ızdırap içindedir,
Delil: çünkü bir taraftan vicdanı onu ayıplar, diğer taraftan o kişi isteklerini durduramaz.
- Öncül: kalbinde ızdırap olan mutlu değildir.
Delil : çünkü mutluluk kalp huzuru gerektirir.
- Sonuç: öyleyse heva ve hevesine tabi olan mutlu yaşayamaz.

12. HAFTA MANTIK DERSİ

BEŞ SANAT

- Beş sanatı kıyasın ihtiva ettiği öncüllerdeki önerme çeşitleri meydana getirdiğine göre her bir sanatın tarifini yapabilmek için öncelikle bu önerme çeşitlerini görmek gerekir.

1- Yakiniyyat:

- Gerçeğe uygun olan, tartışmasız olarak kesin bilgi veren önermelerdir. " Bütün parçadan büyüktür" önermesi gibi. İslam mantıkçıları yakiniyyatı çeşitli şekillerde tarif etmişlerdir. Yaygın anlayışa göre mutlak doğru olan sadece yakini önermeler olup gösterilen diğer bütün önerme çeşitleri az çok ihtimalli veya gerçek dışı bilgiler ihtiva eder.

2- Meşurat:

- Doğruluğu insanlar tarafından kabul görmüş olmasından kaynaklanan önermelerdir. Ancak buradaki "insanlar " genel anlamda olmayıp istisna her zaman söz konusudur. Bu sebeple meşuratın doğruluğu "örfi" olup çağlara, bölgelere, ülkelere veya sanat ve meslek alanlarına göre değişebilir. Mantıkçılar bu önermelere çoğunlukla "Adalet iyidir", "Yalan kötüdür" gibi ahlaki hükümleri örnek gösterirler.

3-Müsellemat:

- Tartışma sırasında öne sürülen ve hasım tarafından doğruluğu benimsenen, bir defa hükme delil sayılmakla geçerlilik ve yaygınlık kazanmış olan önermelerdir. Fıkıh usulünde "ahad haber"lerle varılan hükümler müsellematın sayılır ve ahad habere itiraz edilmesi durumunda fakihlerin daha önce bu habere dayanarak hüküm vermiş olmaları delil gösterilir.

4-Makbulat:

- Yalan söylemeyeceğine dair hakkında hüsn-ü zan beslenen bir kimseden alınan bilgileri ifade eder (peygamberlerin yalan söylemeleri ihtimal dışı olduğundan onlardan sadır olduğu kesin olarak bilinen haberler burhan kategorisine girer).

5- Zanniyyat:

- Geniş anlamda yakiniyyatın dışındaki bütün önerme çeşitlerini kapsar; dar anlamda ise aklın tercihen kabul ettiği, ancak tersinin de doğru olması ihtimali bulunan önermeler için kullanılır.

6- Muhayyelat:

- Doğru veya yanlış, kabul edilebilir veya edilemez olsun insanda sevinç ve huzura yahut nefret ve sıkıntıya yol açan önermelerdir.

7- Vehmiyyat:

- Zihnin bir gücü olan vehim veya hayalin tecrübi varlık ve olaylara bakmak ve genelleme yapmak suretiyle ürettiği önermelerdir: Mesela cisimlerin mekanda yer kaplamasına bakarak, "Var olan her şey mekanda yer kaplar" şeklinde iler iye sürülen önerme vehmiyyattandır.

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere is-lam mantıkçıları beş sanatı şu şekilde sıralamışlardır:

- 1- Burhan:

- Öncülleri yakiniyyattan olan kıyastır. Mantıkçılara göre burhan bütün delillerin en kesin ve güvenilir olanıdır. Başak bir ifadeyle hem hem form hem madde bakımından mükemmel olan kıyastır. Yani hem şeklen hem de mana bakımından geçerli olan kıyastır.

- Burhanın amacı ilmi bilgiyi elde etmektir. İلمي bilgi ise zati öncüllerden, zorunlu olarak doğru olan öncüllerden hareket edilir. Mükemmel şekilde oluşturulması burhanın şartıdır. Burhanın çeşitleri vardır:

- Burhan-ı limmi:

bu isim Arapçadaki lime ? sorusundan

türetilmiştir. Türkçede "niçin?" anlamına gelir. Bu çeşit burhana burhanı illet de denilmiştir. Kesin çıkarımlardan burhan adını hak eden gerçek akıl yürütme, orta terimin, büyük terimin varlığı için küçük terimde sebep, yani illet olduğu burhandır ki bu da burhanı limmidir. (mantık el kitabı, s. 248) burhanı limmide ortaya çıkan kesin bilgi öncülün birbirlerini ve sonucu desteklemesi bakımından güvenilirirdir.

Burhan-ı inni:

- Arapçadaki "inne" edatından gelmiştir. Pekiştirmek amacıyla kullanılır. Kıyasta burhanı inni eserden müessire ulaşmak, delilden delillendirene varmak şeklindedir. İletler, sadece zihindeki illeti olursa buna da burhan-ı inni denir. Mesela, "Bu adam öksürüyorHer öksüren hastadır-Şu halde bu adam da hastadır" şeklindeki bir kıyas formunda "öksürme" (orta terim). sonuçtaki hükmün hem zihni hem de harici illetidir; yani öksürme hem zihnen adamın hasta olduğuna hükmedilmesini sağlamakta, hükmün illeti olmakta, hem de hastalığın haricen de vuku bulunduğunu göstermektedir. (Dia, Burhan)

Burhan-ı hulfı:

Burhanın bir başka çeşidi de bir fikrin doğruluğunu, zıddının yanlışlığını ispatlamak suretiyle ortaya koyma yöntemidir ki buna burhan-ı hulfı (burhan-ı nakz) adı verilir. Doğrudan doğruya öncüllerden hareket edilerek ispatlanmadığı için buna "vasıtalı burhan" da denilir.

2- Cedel:

- Meşhuratveya müsellemtan sayılan öncüllerden oluşan kıyastır. Cedel bu öncüllerin kabul edilebilirlik derecesine göre bir değer taşır. Ancak islam mantıkçılarına göre cedel tasdike faydalı bir kıyas çeşidi olmakla birlikte aslında bununla ne bir hakikat ispat edilmiş ne de reddedilmiş olur. Cedel sanatını kullanana "cedeli" veya "mücadil" denir.

Cedel devam

- Farabiden itibaren bütün islam mantıkçıları cedeli, gerek öncüllerinin gerekse sonucunun kesinliği bakımından burhandan zayıf bir kıyas türü olarak kabul etmişlerdir. Bu kıyasın öncülleri, kendiliğinden doğru olup olmadığı belli olmayan, ancak insanlar nezdinde doğru kabul edilen ve öylece yaygınlaşmış (müsellemtat ve meşhuratı olan önermelerdir. Cedelden gaye, doğru bilgilere ulaşmaktan ziyade ya bir görüş ve inancı kabul ettirmek veya hasmı susturmaktır. Bu sebeple cedel daha çok bir tartışma metodu kabul edilmiştir. Ancak İbn Sina bu tartışmanın yalnızca muhtevassız bir mücadele olmayıp bir münazara, yani "nazar" (görüş, fikir) yüklü bir tartışma olduğuna dikkat çeker.

3- Hatabe- hitabet- retorica:

- Ya sırf zanniyyattan veya hem zanniyyat hem de makbülattan oluşan kıyastır.
- Hitabet politik, adli ve törensel hitabet olarak gruplandırılmıştır.

- Edebi söz sanatları ve daha başka birtakım kıyas çeşitleri ile karşısındaki dinleyici kitlesi üzerinde etki bırakmaya çalışmaktır. Dini hitabetlerde iyiye teşvik, kötülükten uzaklaştırma gayesiyle hitap edilir.

4- Şiir:

- Mantıkçılar şiiri kısaca muhayyelat türünden öncüllerin oluşturduğu kıyas diye tarif etmişler. Ayrıca muhayyelata da "şiir önermeler" adını vermişlerdir.
- Şiirle insandaki duygular harekete geçirilir.

5- Safsata veya Mugalata:

- Safsata "genellikle öncülleri vehmiyyattan oluşan kıyas", mugalata ise "sureti, maddesi veya her ikisi bakımından da geçersiz olan kıyas" diye açıklanır. Bazı mantıkçılar beşinci sanat olarak safsatayı, bazıları da mugalatayı göstermişlerdir. İslam mantıkçıları düşünce faaliyetlerinde hatadan korunmak, demagoji yapanları susturmak, imtihanda öğrencinin zihin disiplinini sağlamak gibi gayelerle mugalata sanatını bilmenin yararlı olduğunu düşünmüşlerdir.